

Aposol Gawoŋ Meme Uŋa Toroyanoŋ aposol inaan oŋono gawoŋ megi. Jen-asa-asari

Dokta Luuknoŋ buk qata “Kraistwaa Oligaa Buŋa” ooŋ sunduya toroŋen buk qata “Aposol gawoŋ meme” ooro. Jiisanonŋ gowokouruta mutuya kuma oŋono Uŋa Toroyanoŋ sololoonŋ oŋono Kraistwaa buju qaa jen seigiti, Luuknoŋ iikawaa sunduya asuganoŋ amambaajonŋ moma kokaenŋ (1.8) ooro, ‘Yoŋonoŋ ii Jerusalem sitinoŋ kanainŋ Judia prowins sokoma Samaria provinsoŋ kema toroŋen balonŋ goraayanonŋ eu emu leelee kenŋi sokondaboronŋ keno.’ Wala Juuda kanageso uutanonŋ gawoŋ megi uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburunŋ kanainŋ qen seinŋ kema kema kantria kantria sokono uumeleenŋ kanageso yoŋoo wanŋiaga kolooro. Sunduya weenŋojuti, Luuknoŋ iyoŋoo uugia meŋ kamaamambaajonŋ kaparanŋ koma qaa kota woi kokaenŋ ooŋ asariro,

1) ‘Kraistwaa alaurutanonŋ Room mindimindiri gawman ii tuarenjenŋ mende ama oŋoma laligoju. Yoŋonoŋ ii meŋ kamaanŋ ambutiwaajonŋ toropere mende anju. Tosianonŋ kaenŋ mobuyagati, ii bombonŋgoya eenŋ waababo.’

2) ‘Juuda yoŋonoŋ jigo gawoŋ megi qerewenŋa kolooro hoŋa asugiwaatiwaajonŋ mamboma laligogiti, Jiisanonŋ mono hoŋa ii meŋ kanŋ oŋono.’

Qaa kota ii.

Jiisaswaa Buᅇa qaaya kuun jen sein zioz kanain men kotiiᅇi toroᅇen keno uumeleen yoᅇoo tuunᅇianon somariiro. Iikawaa so “Aposol gawon meme,” sundu ii juno qaa bakaya waᅇa karonᅇ kokaen kolooju: 1) Jiisasnon Siwe gomanon uro gowoko yoᅇonon Jerusalem laligogi Kraistwaa Buᅇa qaayanon kanain qemburun qero. 2) En somariin Palestain balombaa prowins tosianon keno. 3) Mombo somariin kantria kantria Batugaranon Kowe liligon rama kenjuti, ii sokoma tetegoyanon siti waᅇa Room kanon keno.

“Aposol gawon meme” iikawaa qaa waᅇa ii Uᅇa Toroyaa kania ano gawon meme. Aposol ano momalaari ejemba yoᅇonon Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambaᅇanon Jerusalem qama kooligi Uᅇa Toroyanon ku-usuᅇawo uugianon kemento. Uugianon kemen sololon men kotiin onono deema kantri liligon gawon meᅇi hona kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yoᅇoo jotamemeya yoᅇonon Kraistwaa Buᅇa qaa ii kanakanaiyanon nomaen jen laligogiti, Luuknon iikawaa qaaya ooro ii saanon buk kokanon weenᅇon mobonja. Ejemba uugia meleema mindirin nanᅇon aon laligogiti, iyoᅇonon Buᅇa qaawaa ku-usuᅇa moma kotogi goman so asugiro. Nomaen asugiroti, Luuknon iikawaa sunduya onᅇ Uᅇa Toroyaa ku-usuᅇa qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya waᅇa 4 ii kokaen:

1. Buᅇa qaa nanᅇon jewombaajon jojorigi 1.1-26

- a) Jiisasnoŋ jeŋkooto ama Uŋa oŋomambaajon jero 1.1-14
- b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
- 2. Jerusalem sitinon Buŋa qaa nanŋon jegi 2.1-8.3
- 3. Judia ano Samaria Buŋa qaa nanŋon jegi 8.4-12.25
- 4. Poolnon misin gawon meŋ laligoro 13.1-28.31
- a) Misin gawon liligon megi indin 1 kolooro 13.1-14.28
- b) Jerusalem ajoajoroo ama qaa somonngogi 15.1-35
- c) Misin gawon liligon megi indin 2 kolooro 15.36-18.22
- d) Misin gawon liligon megi indin 3 kolooro 18.23-21.16
- e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinon raro 21.17-28.31

Jiisasnoŋ zioz kanairo.

¹ *Oo Tiofilus, Luuk niinon sunduna mutuya ooweti, iikanon Jiisasnoŋ gawon kanain meŋ liligon ejemba kuma oŋoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya areŋon ambe iina.

² Jiisasnoŋ gawon meŋ wasiwasi eja aposoluruta meweŋgon kuma oŋoma laligon Uŋa Toroyaa ku-usuŋ qaganon gawon mewutiwaajon jeŋ koton oŋono. Ii oŋono Anutunon wano Siwenon uro. Niinon sunduna ooweti, ii iikanon oodaborowe. Kete iikanon sundu ii toroqen oomaŋa.

---

* **1:1:** Luuk 1.14

3 Jiisasnoŋ siimbobolo moma komunŋ koomunonŋa waama weenŋ 40 namononŋ toroŋen laligoro. Laligonŋ kambanŋ iikanonŋ aposoluruta indiŋa mamaga asuginŋ onoma Anutu bentotonŋaa kania toroŋen jenŋ asariŋ onoma laligoro. Kaenŋ laligonŋ aiwese tani kania kania menŋ qendeema onono. Yoŋononŋ ii iima Jiisasnoŋ gbilinŋ laligoji, ii saanonŋ moma yagogi. Aiwese iigiti, iyoŋononŋ ii nanŋonŋ jenŋ dangunu kaanŋ nanju ano moŋonŋ ii qewagomambaajonŋ amamaawaa.

4 *Kambanŋ moŋonŋ yoŋowo motoonŋ laligonŋ kokaenŋ jenŋ kotonŋ onoma injjoro, “Ono Jerusalem siti koi uulanawo mende mesaowu. Maŋnanonŋ ‘Kalenŋ uugianonŋ ama onomaŋa,’ jenŋ qaaya somonŋoro injjoweti, ii mono honawo koloowaa. Onononŋ mono iikawaajonŋ mamboma laligowu.

5 *Wala Jononŋ ejemba oo toonŋonŋ mulu menŋ onoma laligoroto, Anutunonŋ kambanŋ mende koriro Unŋa Toroya uugianonŋ ama iikanonŋ mulu menŋ onombaa.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ Siwenonŋ uro.

6 Aposol yoŋononŋ kambanŋ moŋonŋ ajoroogi Jiisasnoŋ batugianonŋ asugiro kokaenŋ qisinŋ mugi, “Poŋ, giinonŋ kambanŋ kokaamba me naa kambanonŋ Israel kantriwaa totonŋ ii mombo kuunŋ menŋ kotiiwaga?”

7 Qisinŋ mugi kokaenŋ injjoro, “Amanonŋ iyanŋaa ku-usunŋ qaganonŋ gbani ano aua kambanŋ arenŋonŋ anota eji, ii onononŋ mobutiwaa so qaago.

---

* 1:4: Luuk 24.49   * 1:5: Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33

8 *Ii qaagoto, Uña Toroyanoj kamaan uugianoj kemebaati, iinonj mono ku-usuñ onono letoma noo kiana nanjon jen laligowu. Ii Jerusalem sitinonj kanain Judia prowins sokoma Samaria prowinsnoñ kema liligonj toroqen balonj goraayanonj eu emu leelee kenji sokondaboron kema.”

9 *Jiisanonj qaa ii injondabororo Anutunonj jaagia qaganonj menj waaro koosunonj kamaan esuuro eukanonj uro iibombaajonj uugi uro ayay-oogagadeen kono mongama nanji.

10 Kaen uro sombinonj eu iigigiin nanji iikanondeen eja woi malekugara tualalakota yorononj kosogianonj asuginj nani.

11 Nama kokaen injiori, “Galili eja onjo mono naambaajonj sombinonj eu uungadeen nanju? Anutunonj Jiisas koi onjo batugianonga wama Siwe gomanonj eu uro iijuti, iinonj mono tani kaanjadeen mombo eleema kamaawaa.” Kianj.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweenjogi.

12 Kaen injiori aposol yonononj Jerusalem siti kosianonj baanja qata Oil gere baanja kanonja eleema kamaan 1 kilomiitawaa so kanj sitinonj kougi*

13 *Jerusalem kouma miri uuta monj qaganonj kanonj rama laligogiti, iikanonj kema ugi. Ugiti, iyonoo qagia ii kokaen: Piito, Jon, Jeims ano

---

* **1:8:** Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48   * **1:9:** Maak 16.19; Luuk 24.50-51   * **1:12:** Juuda yonononj 1,100 miita ii Sabat kendononj mende uugunj kemakegi. Kawaañonj Kana qaa mende uugunj kagi.   * **1:13:** Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16

Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfiuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria†

14 Eja kuuya yononon uumotoon ama emba yonowo kaparan koma qama koolin laligogi. Yonoo batugianon Jiisas kouruta ano nemuḡa Maria yononon kaanagadeen laligogi.

15 Qama koolin laligon ween monon moma-laari ejemba janngogia 120 kawaa so ajoroogi Piitonon batugianon waama qaa kokaen jero,

16 “Eja alauruna, Jiisas men somongogiti, Juudasnon iyonoojon kana qendeeno. Unḡa Toroy-anon Juudaswaa qaa ii waladeen kin Deiwidwaa uutanon saḡe ano jetanon jero Ondino buk (Buk Song) kanon oogita eji, iikanon mono honḡawo kolooro.

17 Jiisasnon Juudas meweengoro ananaa tuunon mon laligoro gawonḡa mewaatiwaajon kuuro wasiwasi eja waḡa aposol kolooro.

18 *“Juudasnon nanamemen bologa ano se-waḡa mugi men iikanon balon koria mon sewanḡa mero. Ii men iikanon aro aon waḡanon meleema balonon kuuro tomenḡa junḡo kera korojonḡa data koga ii kuuya ujunḡon kouma kamaaro.

19 Kaen kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboron balon iikawaa qata iyanḡiaa qaanon Akeldama qagi. Ii ananaa qaanon Sa Balon koria.”

---

† **1:13:** Zelot paati yononon angiaa nanan mewombaaajon Room mindimindiri gawmambo toropere ano uugere ama laligogi.

* **1:18:** Mat 27.3-8

20 *Piitonon toroqen kokaen injjoro, “Ondino (Buk Song) kanon qaa mon kokaen oogita eja,

‘Miria mono bembena koloon gbameña namba. Ii monnon toya mende koloon laligoro mirigadeen namba,’

ano qaa mon kokaen eja,

‘Monnon saanon iwaa dundunanon galen gawon men namba.’

21-22 *“Kawaajon ama nono eja mon meweengon kuunin nonowo jotamemeya koloon dangunu kaña nama Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa Bunaya nanjon jen laligoro sokombaa. Jonon Jiisas oomulu men muro Ponnon kamban iikanondeen qenjaaronon kema gawona kanain men nonoo balonon liligon kema kan laligoro Anutunon batunananondeen wama uro. Eja kamban kuuya iikanon tuunananon motoon laligon kouniji, mono iyonoononga mon meweengonin sokombaa.”

23 Piitonon kaen injjoro ejawaa mongama eja woi qagara qagi. Mon qata Joosef, qata mon Barsabas ano qata mon Jastus. Eja mombaa qata Matias.

24 Qagara qama kokaen qama koolin jegi, “Oo Pon, gii ejemba uunana korebore moma kotojan. Kawaajon gii eja koi yoroononga moroga meweengojani, ii mono qendeema nonomba.

25 Juudasnon gbingbaon ama dogon kamaan aposol gawon mesaon kileña so tiwilaan kemeroti, iwaa dundunanon eja monnon mono

---

* 1:20: Ond 69.25; 109.8 * 1:21-22: Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51

apostol koloon nama wasiwasi ejawaa gawon men laligowaa. Qaa ii onanon.”

²⁶ Kaen jen yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro apostol 11 yonoo batugianon dun mon mugu tuungianon toroqero. Kian.

2

Unu Toroyanon kamaanu gowoko uugianon kero.

¹ *Jiisanon komuroti, kamban iikanona sonda 7 tegoro ween 50* iikanon yambuyambu kambana kan kuuro uumeleen ejemba kuuya yononon ajoroon kendon ragi.

² Ragi Sombinoga iwoi mon obaban bilisik kaana kamaaro oton somata asugiro mogi. Raidimbonon qenkeji, mono iikawaa tani kaana asugin kamaanu miri ragiti, ii kuuya saa qero.

³ Miri saa qen iwoi iikanon deenqeema sein gere bolan kaana wangia qaganon uro iigi.

⁴ Kaen asugiro Unu Toroyanon kuuya yonoo uugia saa qero kantri tosia yonoonon qaa kanain jegi. Unu Toroyanon sololoon qaa sane anotiwaasoo asuganon jegi.

⁵ Juuda ejemba tosianon Anutu goda qen kantri kania kania sombin baatanon rama kenjuti, iikanon deema kema laligon Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaana ii sitinon laligogi.

⁶ Kaen laligon oton somata ii moma ejemba tuun mamaganon kouma ajoroogi. Ajoroon nangi momalaari ejembanon qaa morota morota

---

* **2:1:** Lew 23.15-21; Dut 16.9-11

* **2:1:** 50 ii Griik qaanon Pentekost.

jegiti, ii kuuya moma anjo anjo moma asarin iikawaajon aarun kiko anji.

⁷ Kiko ama walingon kokaen jegi, “Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyononon mono kuuya Galili ejembaga kolooju me?

⁸ Nono kantri morota morota kanon koloon kouma laligonin yononon mono nomaen ama laligon somariin kantrinanaa so qaanana anja anja jegi mojon?

⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjon. Nono tosonian Mesopotemia laligonin. Tosianon Judia laligoju ano tosonian Kapadosia gomanon laligogi. Ejemba tosonian Pontuswaajon, tosonian Eisia prowinswaajon koloojon ano yononon ananaa qaanon qaa jegi mojon.

¹⁰ “Tosianon Frigia goman mesaon koi kan laligoju. Tosianon Pamfilia taon mesaogi. Tosianon Iijipt kantrion laligogi. Tosianon Sairini goman leegen Libia kantrion laligogi. Tosaanja nono Room sitiga tawatawaga koi kan laligojon.

¹¹ Nono tosonian Juuda ejemba koloon laligojon ano tosonian kantri tosonian koloon kanagen Juuda ejemba koloonin. Kaanja nanjon ano yononon qaa jegi nono qaanana motomotoon ii saanon moma kotojon. Nonoononga tosonian wato qata Kriit mesaon kowe koton kagi. Tosianon Arebia qaa jenkeju. Nono kaananon laligojonto, yononon aisoon Anutunon angoletu uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qaanon anja anja jegi mojon.”

¹² Kaen jen kuuya yononon aaruḡ mogi sooboo kono iyanḡia kokaen jen qisin aogi, “Koi kawaa kania mono nomaen?” Kaen qisin aon qaa monḡama tompin nanḡi.

¹³ Tompin nanḡito, tosianon mepaqepae ama kokaen jegi, “Yononon wain apu naanawo mamaga nen enkalolon kolooju.” Kaen.

Piitonon Uḡa Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo mo-ton waama nama kotakota qama ejemba tuun ii kokaen injjoro, “Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu.

¹⁵ Ono tosianon nonoojon kokaen jeju, ‘Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.’ Kaen romonḡojuto, nononon iikaanḡa mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambaḡa qaago.

¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelnon Buḡa qaa kokaen jeroti, iikanon mono honawo kolooja,

¹⁷ *⁴ Anutunon jeja: Pombaa kaka kambanḡon toriwaati, niinon kamban iikanon Uḡana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo qagianon ubaa. Uma sololoon koton kondoon onono kokaen koloowaa:

Onoo meraboraurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo saranurugianon jaagia meleeno unaya unaya iimakebuya.

Onoo ejemba wanḡa yononon gaon kuukuu iimakebuya.

---

* **2:17:** Joel 2.28-32

18 Unjana Toroya maamanjati, ii eja ano emba noo welen qen laligowuti, iyonoo qagianon kaanagadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

19 Niinon angoletto sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

20 Ween jaayanon pangaman mero koinjon ososaan sa kaanja koloowaa.

Kaen kolooro iikawaa gematanon Pombaa kamban somatanon mono kan kuuwaa.

Ween ii akadamu ano qabunayawo.

21 Daen yonoononga monjon Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qen muro letombaa.’ Joelnon kaen oorota eja.

22 “Oo Israel ejemba, onjo mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambananon sololon muro laligoro angoletto, aiwese ano kaiyaka esunmumuyawo ii onoo batugianon balonon asuganon asugiro. Onjo ii saanon moju. Anutunon iwoi ii koloon mun iikaanja kanon Nazaret eja iikawaa kania nanjon jen qendeema onoma laligoro.

23 *“Anutunon wala eenanon Jiisaswaa qaa waladeen somonjon moma koton kokaen jerota eja, ‘Hamoqeqe Toyanon mono eja jotamemeya onoo borogianon kamaawaa.’

---

* **2:23:** Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18

Qaa iikawaa so Anutunon Jiiisas mende angon kono onoo borogianon kamaaro. Kaen kamaaro onjo komuwaatiwaajon qagi waba kantri gawman yononon Mooseswaanon Kana qaa mende moma kilen jen kotogi borogianon Jiiisas qelanjin men maripoonon qegi komuro. Komuroto, sayanon mono onoo qagianon urota eja.

²⁴ *Jiiisasnon komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanon kamaaro koomu Toyanon ii somonjon kamban koriga galej koma mumambaajon amamaaro. Ii Anutuwaanon mende sokono. Kawaajon iinon ii men gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro.

²⁵ *Kin Deiwidnon Jiiisaswaajon kokaen jerota eja,

‘Niinon taraturu ama tama nuwabotiwaajon Ponon boro dindinanon laligoja.

Iinon kamban so kooronanon nano unauja kaanja iima laligojen.

²⁶⁻²⁷ Kaen laligon komumanato, koomuwaa gomanon kemebe gema mende nuwaa.

Giinon geengaa wombo eja soraaya takkootoya nii mono metogon nona qasirinon en mende gisaamanja.

Kawaajon uunanon korisoro moma buunanon rendun rii qama laligojen.

Selenanon kaanagadeen gbilin waabaatiwaajon ama mamboma jejeromonromon ama haamo men ewaa.

²⁸ Giinon laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomanja.

---

* **2:24:** Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5   * **2:25:** Ond 16.8-11

Niinonj goo jaasewanjon pondanj laligowe giinonj uuna korisorononj menj saa qewaa.’
Deiwidnonj Jiisaswaajonj kaenj jerota eja.

29 “Oo alauruna, Piito niinonj bej ambonana kinj Deiwidwaa kania ii awasankaka qaganonj asuganonj kokaenj jenj asarimana: Deiwidnonj komuro ronj kongi qasirianonj kete batunananonj koi eja.

30 *Deiwidnonj gejatootoo ejaga koloonj lalig-
oroti, iinonj kokaenj moro: Anutunonj gbiliuruta
yonoononga monj meweengonj kuuro iyana kaanja
eja pombaa dunj rarayanonj raba. Anutunonj qaa
ii somongonj jojopan qaanonj jenj kotiin laligoro.

31 Mononj rabaati, ii waladeenj iima moro.
Hamoqege Toya Kraist iinonj koomunonga
waabaati, Deiwidnonj ii moma kokaenj jero,
‘Kraistnonj laligonj komuwaato, koomuwaa
gomanonj kemero Anutunonj ii gema
mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoy-
anonj qasirinonj mende gisaawaa.’

32 Anutunonj Jiisas menj gbiliro waaro iikaanja
kanonj qaa ii honawo kolooro. Nono kuuya ii
jaa konananonj iima nangonj jenj dangunu kaanja
nanjonj.

33 Jiisasnonj waama laligonj Anutunonj wano uma
boro dindinanonj raja. Iikanonj rama Manjanonj
Unja Toroya wasiwaatiwaajonj jenj somongoroti,
iinonj (promis) ii moma ii maaro kamaaro honja
kete koi asugiro iima moju.

---

* 2:30: Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13

34 *Deiwidnoŋ Siwenonŋ mende uro. Iinonŋ aŋo qaa kokaenŋ jerota eja,

‘Anutunonŋ Siwe gomaŋ uutanonŋ neenaa Poŋnaaŋonŋ kokaenŋ jeŋ koto-ro moro:

Giinonŋ mono kaŋ boro dindinanonŋ asama-raranŋ koi kanonŋ kamaanŋ rama laligowa.

35 Kaenŋ rama laligona niinonŋ kambaŋ bi-wianonŋ koi kanonŋ tuarenjenuruga riinŋ ri-itama haamo ama onŋomaŋa.

Haamo ama onŋombe yoŋononŋ tama kemenŋ siimbobolo moma saama kana dog-a kaanŋa koloowuya.

Kaanŋa koloogi giinonŋ saanonŋ waama yoŋoo qagianonŋ riinŋ aisoonŋ laligowa.’

36 “Oo Israel ejemba, onŋ Jiisas maripoononŋ qegi komuroto, Anutunonŋ Jiisas ii kuuro Poŋ ano Hamoqeqe Toya Kraist koloonŋ nonoma laligoja. Israel tuunŋ kuuya onŋ mono iikawaa kania moma yagowu.”

37 Piitononŋ kaenŋ jero ejemba tuunŋonŋ moma uugia qosono Piito ano aposol tosaanŋa ii kokaenŋ injjogi, “Eja alaurunana, nono mono nomanomaenŋ aninŋ sokombaa?”

38 Injjogi Piitononŋ kokaenŋ injjoro mogi, “Onŋ mono uugia meleembu. Motomotoonŋ uugia meleengitiwaa so nonononŋ mono Jiisas Kraistwaa qatanonŋ oo mulu meŋ onŋombonŋa. Ii onŋoninŋ Anutunonŋ singisonŋgogia songbama mesaonŋ Uŋa Toroyaa kalenŋa ii bunŋa qeŋ onŋombaa.

39 Anutunonŋ Uŋa ii onŋomambaajonŋ jeŋ somonŋgoroti, qaa ii mono onŋoanŋgia ano

---

* 2:34: Ond 110.1

onoo gbiliurugia onoojon ama jero. Onoojon ama tosaana koriganon kema laligogi Anutu Ponnananon onoombaati, iinon soomongo qaa (promis) ii mono kuuya onoojon ama kaanagadeen jen somongorota eja.”

⁴⁰ Piitonon kaen injjon toroqen qambaranmaban qaa tosaana mamaga iikanon uugia kuun kokaen jero, “Ejemba irinqirin qoi namonon laligojuti, Anutunon ii hamo qen onono letombutiwaajon moja. Yonowo siimbobolo mokoloowubotiwaajon mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama onomesaowu.”

⁴¹ Piitonon kaen jero ejemba jaasongoyanon qaaya moma angon kongi oomulu men onongi. Ii men onongi kanagesogianon toroqegi jangogianon ween iikanonadeen 3,000 kawaa so somariiro. Kian.

Momalaari yononon uugia somongon aon laligogi.

⁴² Uugia meleengiti, iyononon uumotoon ama uugia somongon aon kaban so aima ajoroogi aposol yononon Buna qaa kuma onongi samon kowoga ano nembanene moton nen qamakooli gawon men laligogi. Pondan laaligo kaana laligogi.

⁴³ Kaen nama Anutuwa qatanon boliwabotiwaajon jenenoro ama laligogi. Kaana laligogi Anutunon sololon onono aposol yononon jetamemegia koloon gawon megii angoletto aiwese morota morota asugiro.

44 *Anutu moma laarigiti, iyononon kuuya laaligogia motoon laligon esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirin motoon men laligogi.

45 Kaen men laligon balon esuhina iwoigia sewana mewutiwaajon angi sewana onongi karoti, ii batugianon mojqoqoron ama amamaagitiwaa so mendeema angun laligogi.

46 Kaen mindirin laligon suulan uumotoon ama kaban so jiwowon jigonon ajoroon laligogi. Bered ii miri so moton nen laligogi ano nembanenegia ii gbingbaongia qaa korisoro qaganon rama nen laligogi.

47 Kaiyakagia kaen ama Anutu mepeseen laligogi ejemba kuuya yononon ii inisosoroon laligogi. Inisosoroon laligogi tuungianon somariiro Ponon kaban so ejemba tosaana men letoma onono uugia meleema mindimindiri arengianon toroqegi. Kian.

3

Piitonon eja meendangoya mon men qeangoro.

¹ Juuda yononon mare so 3 kilok qama koolinkegi. Mare monon Piito Jon yoronon qamakooli kaban iikanon jiwowon jigonon uri.

² Uri iikanon eja mon nemun goron uutanonga meendangoya koloon rama laligoroti, ii angon kan jiwowon jigowaa kiropo naguyanon angi. Alaurutanon ween so kan demberunon angon kiropo nagu qata Nagu Iimasiinsiinawo qagiti,

---

* **2:44:** Apo 4.32-35

iikanonj anji raro. Rama ejemba jigo gora-
nonj ugiti, iyonononj monej kalenj mubutiwaajonj
welema onjoma laligoro.

³ Kaenj anji raro Piito ano Jon yorononj jiwowonj
jigononj ubo jeri dodobobo iriima ii kaanjadeen
kalembaajonj welema orono.

⁴ Welema orono jaasewananonj uunj iima Pi-
itononj kokaenj ijoro, “Mono noro niriiba.”

⁵ Kaenj ijoro jaa suana irigigiinj iwoi monj borog-
aranonja nombaotiwaajonj mambono.

⁶ Irigigiiro Piitononj kokaenj ijoro, “Noononj
silwa me goul monej mende ejato, noononj iwoi
monj eji, ii saanonj gomaņa: Gii mono Nazaret
eja Jiisas, Hamoqeqe Toya Kraistwaa qatanonj
waama kemba!”

⁷ Kaenj ijonj boria dindinanonj menj kobibiiro
waaro. Waaro kania ano gbako siita mono
iikanondeenj kotiiro.

⁸ Kotiiro waama lugunj yorowo jiwowonj
jigononj uma iikanonj kema kanj torinj qenj oronj
Anutu mepeseero.

⁹ Kaenj kema kanj Anutu mepeseenj muro
ejemba tuunj kuuya yonononj ii iigi.

¹⁰ Ii iima kokaenj jegi, “Eja koi kalenj
mubonjiwaajonj jigowaa kiropo Nagu
Iimasiinjiiņa-wowaa kosianonj rama welema
laligoroti, mono ii.” Kaenj jenj moma munj
“Selianonj naa iwoiga kolooja?” jenj aarunj
newogia tegoro waliņgogi. Kianj.

Piitononj jiwowonj jigononj Buņa qaa jero mogi.

¹¹ Waliņgogi jejewelenwelenj eja iikanonj suulanj
Piito Jon yorowo motoonj kema karo ejemba tuunj

korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben sarañawonon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen injijoro, “Oo Israel alauruna, onjo mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun nirigigiiju? Eja koi kanon qeangon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwaa Buñ qaa tororo moma otaankejotiwaajon ama qaago. Kaen mende romongowu.

¹³ *Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jisas asamararan muro jotamemeya uuta kolooro hona asugiro iiju. Onjo Jisas ii men balon galen yonoo borogianon angi gawana Pailotnon isamambaa qaaya somongon jeroto, ononon Jisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mugi.

¹⁴ *“Onjo eja dindina ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan koma qama silama qisigi.

¹⁵ Kaen qama qisin iikaanja kanon laaligowaa Toyanon komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Noronon ii jaanaranon iima nanjon jen iwaa dangunu kaanja nanjo.

¹⁶ Kaen nama Jisaswaa qata moma laarin mun laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunanon men kotiuro nanja. Jisasnon sololon norono momalaarinaranon kolooro

---

* **3:13:** Eks 3.15   * **3:14:** Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

iikawaa qaganon nama jen kotori kana gbakoy-anon qeangoro onjo kuuya ii iiju.

17 “Oo alauruna, Jiisas komumambaajon kaparan kongiti, ononon ii mono poumapou qaganon анги, ii mojen. Onoangia ano galenurugianon kaanagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma koton lan анги.

18 Kaen angito, iikawaa kitia Anutunon kokaen ano: Anutunon qaaya wala eenanon gejatootoo ejembauruta kuuya sololoon onono waladeen kokaen jen oogi, ‘Anutuwaaw Hamoqege Toya Kraistnon mono siimbobolo mobaa.’ Kawaajon onjo kaen анги Anutuwaanon qaa iikanon mono honawo kolooro.

19 Kawaajon mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kagi singisongogia koton songbambaa.

20 “Anutunon oyanboyan Toya kolooja. Onjo een lan laligowubotiwaajon Anutunon Jiisas waladeen meweengoro. Kawaajon onjo mono uugia meleengi Hamoqege Toya Kraist wasiro onoonon karo iwo qokotaagi laaligogianon gbiliro oyanboyan kambangia kan kuuwaa.

21 Anutunon monowaa monoyanon kanain qaaya gejatootoo ejembauruta tak-kootoya kuuya ii sololoon onono waladeen kokaen jen laligogi,

‘Anutunon Hamoqege Toya angon koma muro Siwe gomanon rama laligoro iwoi kuuya mombo arengon kolonaniwaati, mono kamban iikanonadeen wasiro Siwe mesaon kamaawaa.’

Jiisasnon qaa iikawaa so kamaan nonoonon karo.

- 22 *Moosesnoj kokaen injjoro,
 ‘Pon Anutunon Juuda tuun onoo
 batugianonga gejatootoo eja mon men
 gbiliro waama Mooses nii kaana koloowaa.
 Iinon geregiaga nama qaa injjowaati, mono ii
 kuuya geja ama moma ten koma laligowu.
- 23 *Monon gejatootoo eja iikawaa qaaya
 mende ten kombaati,
 Anutuwaanon kanageso ononon mono iwaa
 qaaya jen tegon tiwilaan mubu.’
- 24 Gejatootoo ejemba Samuelwaanona kanain
 kouma qaa jegiti, iyononon mono korebore
 kaanagadeen gejatootoo qaa kaman kokaamba
 honawo kolooji, ii waladeen jen laligogi.
- 25 *Anutunon ambosakonurunana yonowo
 soomongo arena ama Aabraham kokaen ijoro,
 ‘Goo gbiliuruga yonoononga monon koloon
 waabaati, Anutu niinon mono iwaaajon
 ama namowaa ejemba tuuna tuuna kuuya
 kotuegon onombe oyanboyan koloowuya.’
 Anutunon soomongo qaaya ninisaano gejatootoo
 ejembanon ii toroqen jen kotiin laligogiti, ii mono
 onoojon ama anota eja.
- 26 Anutunon Meria men gbiliro waaro kotuegon
 onombaatiwaaajon wasiro wala onoonon kamaaro.
 Kawaajon mono keteda koi uugia meleema ana
 ana laaligogiaa kana bologa gema qewu. Kaen
 ama oyanboyan koloowuya.” Kaen jero.

4

---

* 3:22: Dut 18.15, 18   * 3:23: Dut 18.19   * 3:25: Jen 22.18

Piito Jon yoronon jigo kaunsol tuunon nani.

¹ Piito ano Jon yoronon ejemba tuun ii qaa kaen injori jigo gawon galen yononon, jigowaa kiropo galen wana ano Sadusii (Jigo gawom-baa kaparankonkon) yononon waama jaagaranon kougii.

² Gowokowoiyanon ejemba tuun kuma onoma kokaen jeri, “Jiisanon koomunonga waaro. Kawaa so komugiti, iyononon kaanadeen gbilin waabuya.” Kaen jeri uugia boliro yoroonon kougii.

³ Kouma uruama goman tiirotiwaajon ama kapuare mirinon orooma jegi, “Goman anogo qaa jakeyanon oroombona.”

⁴ Kaen jegito, Buna qaagara mogiti, iyonoononga kelemalelanon uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonoo jangogianon somariiro 5,000:baa so koloon laligogi.

⁵ Goman ano galenkonkon ejaurugia, Juuda yonoo jetamemeurugia ano Kana qaawaa boi yononon Jerusalem ajoroogi.

⁶ Ajoroon jigo gawon galen wana qata Anas iinon batugianon raro. Kaanagadeen Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawon galen wanaa sumanjuruta tosaana kuuya ii motoon ragi.

⁷ Ragi Piito Jon uruama jaagianon orongi nani kokaen qisin orongi, “Oronon mono nomaen anjaota? Morowaa qataga qari esunanon turun muro letonjaa?”

⁸ Qisin orongi Unu Toroyanon Piitowaa uuta saa qero nama kokaen injoro, “Kantriwaa

galenkonkon eja ano jotamemeurunana, mobu.

⁹ Noro eja meendangoya nomaen ala ilailaa ama muri kania gbilin qeangoro, kete kaen qisin noronju.

¹⁰ Kawaajon iikawaa kitia ii saanon jewe ono ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Ononon Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Tonana maripoonon qegito, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Jiisaswaa qataa kusunanon mono eja koi meagoro onoo jaagianon qeangon nanja.

¹¹ *Qaa mon ii kokaen,

‘Miri meme eja yononon kowonjin tando mon gema qen mesaogito,
Anutunon ii komoro aen tando kombombara
wana kolooja.’

Aen tando wana ii Jiisas.

¹² “Jiisas motoongonon mono hamo qen nononja. Qa mon qama koolinin ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanon mono sokonja. Anutunon qa mon Sombimbaa baatanon mende nononota eja. Qaago! Qa motoongo ii qama letoma Siwewaa bunja koloowona.”

¹³ Kaen jendabororo kaitanigara iima kokaen jegi, “Eja woi koi yoronon momo mirinon mende uma kilen qaa kotiga kotiga jen awasankaka nama kawali kaana koloojao.” Kaen jen kiko ama walingon kaniagara moma koton jegi, “Onanon! Eja woi yoronon mono Jiisaswo laligon letoni.”

¹⁴ Kanagara moma koton eja meendangoyanon qeangon yorowo nanoti, ii iima qaagara qewag-

---

* **4:11:** Ond 118.22

owombaajon amamaagi.

¹⁵ Ii amamaan jigo kaunsol tuun onomesaon seleenjen kemebaotiwaajon jen kotogi kemeri angiodeen qaa mongama gejanonogia amigi.

¹⁶ Gejanonogia amigi, “Nono eja woi koi mono nomaen ama orombonaga? Yoronon jen katori angoletto qaita mon asugiroti, ii Jerusalem korebore yononon modaboroju ano nono ii kaanagadeen qakoombombaajon amamaajon.

¹⁷ Ii amamaajonto, iikawaa qaaya ejemba batugianon mombo sein kembabotiwaajon mono saanon kokaen jen koton oronin sokombaa, ‘Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mombo mende jiwao.’ Kaen jen kotakota jen qetegon oronin sologori mononon mon ii mende mobaa.”

¹⁸ Kaen jen somongon oroongi uri kokaen jen koton orongi, “Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende torogon jen ejemba kuma onombao.” Kaen jen songo kotakota ama orongi.

¹⁹ Kaen jen koton orongito, Piito Jon yoronon meleema kokaen injjori, “Noronon onoo jenkootogia ten kombojon Anutuwaanon qaa men kamaan ani omaya koloowabo. Ii Anutuwaa jaasewanon sokonja me qaagoti, ii mono onoangio gosin jen somongowu.

²⁰ Kaen me kaen jen somongowuyagato, noronon iwoi iima moriti, ii kolatin qaa bogoro laligowotiwaa so qaago.”

²¹ Kaen injjori mogi ejemba kuuyanon angoletto asugiroti, iikawaajon Anutu mepeseegi. Kaen mepeseegitiwaajon ama “Kitia nomaen ama orombonaga?” jen kana mon mende mokoloogi.

Mende mokoloon galeŋ meme qaa kotiŋ jen oroma oromesaogi kamaari.

²² Angoletu asugiro eja meendangoya qeangoroti, ii gbania 40 uugun laligoro. Kawaajon mono Anutu mamaga mepeseen laligogi. Kian.

Uumeleen yoŋonon qama kooliŋ nama kotiigi.

²³ Jigo gawon galeŋ waŋa ano jotamemeya yoŋonon Piito ano Jon galeŋ meme qaa jen oroma oromesaogi iyanğaraa alaurugara yoŋoonon eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injjori mogi.

²⁴ *Ii injjori moma uumotoon ama uugia men kululuun arogia men waama Anutu kokaen qama kooliŋ mugi, “Oo Pon uuta somata, giinon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokoloon onoma Togia koloojan.

²⁵ *Giinon eenanon geengaa Unğ Toroya wasina kamaan gawon ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanon qaaga ana goo jega men kokaen jero,

‘Uumeleembaa gadokopa yoŋonon mono naambaajon guju mamaga menkeju?

Kantria kantria yoŋonon mono nomaembaajon ama momo omaya omaya romonjonkeju?

²⁶ Namowaa kiŋ poŋa poŋa yoŋonon balongiaa so waamakeju.

---

* **4:24:** Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6   * **4:25:** Ond 2.1-2

Pon jawiŋa jawiŋa yononon mindirin ajoroonkeju. Kaen qemburun ero Pon ano iwaa Hamoqeŋe Toya qetama oromakeju.’

²⁷ *Onanon, qaa iikawaa so siti kokanon kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqeŋe Tonana kolooja. Inon asugiro eja pon woi Herod ano Pontius Pailot yoronon Room gawman galen koloon ananaa Israel isiurunana yonowo mindirin ajoajoro ama tuarenjen ama mugi.

²⁸ Gii geenŋo ku-usunŋa ano jegaa so iwaajon iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeen somonŋon arenŋona. Yononon iwoi ii ama mugi qaa aren kuuya ii kaen honawo kolooro.

²⁹ “Oo Pon, nono gii welen qen gonin kete galen meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nanŋon nonona saanon goo Buŋa qaaga kawali kaanŋa awasankaka nama jen laligowonŋa.

³⁰ Giinon mono boroga suluna ji ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunanon qeangowu ano angoletto aiwese morota morota asuginkebu. Qaa ii onanon.”

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii memenjalin utugoro Unŋa Toroyanon korebore uugia saa qero kema kawali kaanŋa awasankaka nama Anutuwaa Buŋa qaa jen laligogi. Kianŋ.

Uumeleen ejembanon uugia somonŋon aogi.

³² *Uumeleen tuun somata yononon uuroromonŋo motoonŋo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii goononŋa me noononŋa, iikaen mende

---

* **4:27:** Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29

* **4:32:** Apo 2.44-45

jegito, iwoigia kuuya ii metulangogi motoongia kolooro laligogi.

³³ Kaen laligogi Anutuwaa ku-usuŋanon turuŋ oŋono kotiigi aposol yoŋonoŋ jeta meŋ dangunu kaŋa nama Poŋ Jiisasnoŋ koomunonga gbilin waaroti, qaa ii nanŋon jeŋ laligogi. Kaen laligogi Anutunoŋ kalenmoriaŋa somata maama oŋono ejembanon goda qeŋ oŋonŋi.

³⁴ Kaŋa laligogi iikawaa so batugianon moŋnoŋ iwoi mombaajon mende memeqemean meŋ amamaan laligoro. Korebore nene gawoŋa gawoŋa ano miria miria yoŋoo toya koloogiti, iyoŋonoŋ ii sewaŋa mewutiwaajon anŋi. Kaen anŋi sewaŋa megi monen karo ii meŋ kagi.

³⁵ Meŋ kaŋ aposol yoŋoo borogianon anŋi korebore memeqemean meŋ amamaagitiwaa so ii batugianon mendeema oŋoma laligogi.

³⁶ Eja moŋ qata Joosef, aposol yoŋonoŋ qata Barnabas qagiti, ii ananaa qaanoŋ: Uunangonango eja, iinoŋ wato qata Saiprus kanon koloon somariin jigo gawon ejaga (Liwait) laligoro.

³⁷ Iinoŋ kaanagadeen nene gawon baloŋa sewaŋa mewutiwaajon ano monen karo sewaŋa ii meŋ aposol yoŋoonon kaŋ borogianon ano. Kian.

5

Ananias Safaira yoroonon tiliqili

¹ Kaen ama laligogito, eja moŋ qata Ananias embia qata Safaira yoronon gawon balongaraa bakaya sewaŋa mewutiwaajon ani.

² Ani sewanja karo ejanonj monenj bakaya iyanjaajonj anjonj koma mesangoro embianonj ii modabororo bakaya monj menj kanj aposol yonjoo borogianonj ano.

³ Borogianonj anoto, Piitononj kokaenj ijoro, “Oo Ananaias, gii mono naambaajonj Satan mende qetana uuga saa qeja? Iinonj uuga saa qero giinonj batogonj Unja Toroya anjomokolonj ama munj geengaa balombaa monenj bakaya anjonj koma mesangojanj?

⁴ Gii iikawaa toya koloonati, kambanj iikanonj ii geengaa bunjaga kolooro me? Geengaa balongga sewanja megij sewanja karoti, monenj ii mono goo bunjaga kolooro me qaago? Gii mono naambaajonj uuganonj qaa somonjonj iwai koi anjanj? Gii qaa qolonjmolongoya jenj iikaanja kanonj ejemba mende tiligonj nononjanto, Anutu iyanja mono tiligonj mujanj!”

⁵ Kaenj ijoro qaa ii moma tama kamaanj namononj kemenj komuro. Kaenj komuro ejemba kuuya iikawaa bujuya moma sombugia mamaga mogi.

⁶ Komuro eja gbaworo yonjononj kouma qamoya menj esuunj anjonj kema ronj konji.

⁷ Aua karoonj tegoro embianonj iwai kolooroti, ii mende moma karo.

⁸ Karo Piitononj embia Safaira kokaenj qisinj muro, “Oro gawonj meme balongara bakaya sewanja mewutiwaajonj ani monenj karoti, ii iikawaa so me qaago? Ii mono nijona momanj!”

Qisinj muro kokaenj meleeno, “Monenj ii onjanonj iikawaa so karo.”

⁹ Kaen meleeno jen muro, “Oro mono naam-baajon uumotoon ama Pombaa Un̄a Toroya tiligon mujaota? Moba, loganon komuro ejanon men kema ron konjuti, iyononon mono nagu koi dodowigi otona mojan. Yononon gii kaanagadeen esuun anjon goma kembuya.”

¹⁰ Kaen jen muro iikanondeen tama Piitowaa batanon kemen komuro. Komuro eja gbaworo yononon kouma qamoya mokolon men anjon kema loyaa koorononon ron konji.

¹¹ Ron konji uumeleen tuun kuuya yononon moma awaligi bujuya seiro korebore moma sombugia mamaga mogi. Kian.

Aposol yononon ejemba mamaga men qeangon ononji.

¹² Kaen anji Anutuwaa ku-usunanon aposol inaan onono gawon men borogia ejemba qagianon anji Anutunon aiwese angoletu kania kania mero batugianon mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti, kuuya iyononon jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben sarañawonon ajoron tuun motoonngo kolon laligogi.

¹³ Kaen ajoron laligogi ejemba tosanon keegia moma jirinjin ama monon iyononon mende toroqero. Kaen qaagoto, ejemba tuun yononon goda mamaga qen onoma laligogi.

¹⁴ Kaen ajoron laligogito, kilen ejemba sei-seiya yononon tuungia toroqen onoma laligogi. Eja ano emba tuun tuun yononon Jiisas moma laarin uugia meleenji tuungianon somariin seiro.

15 Aposol yononon gawon kaen megì ejemba seiseiyanon qeangogi. Kaen qeangogitiwaajon ama tosiyanon jì ejemba unuama demberu koma angon kana goraayanon kaanagadeen dun meagon maki tamboma kanon onooma kokaen jegi, “Piitonon kan nunuuguwaati, unauyanon mono kambaan iikanon yonoononga mombaa qaganon uro qeangonaga.”

16 Kaanagadeen taon ano goman Jerusalem siti liligon rama kenjuti, iyonoononga ejemba tuun mamaganon horon kagi. Kaen kan ejemba jì injiroti ano omenon qaamuun menj* kokojinjin ama onongiti, ii unuama kan kougi. Kougi kuuya yononon qeangogi. Kian.

Gajobanon aposol kapuare mirinonga unuano kamaagi.

17 Kaen ama laligogi jigo gawon galen wananon ano iwaa alauruta Sadusii (Jigo gawombaa kaparanonkon) paati nanon mugiti, kuuya iyonoo iringia soono uuduudu angi.

18 Uuduudu ama aposol onoma somonon gawmambaa kapuare mirinon onongi.

19 Onongito, gomantiina kanon egi Pombaanon gajoba monon kapuare miri naguya naguya horon unuama seleenjen kamaan kokaen injoro,

20 “Mobu, on mono kema jiwowon jigonon uma ejemba jaagianon nama laaligo gbiliaa kania kuuya asuganon injowu.”

---

* **5:16:** Qaamuun ii kokaen: Omenon buuta muungoro qaa bogoro laligoja.

21 Kaen injjoro goman ano jiwowon jigonon uma nama Buja qaa kuma onongi. Kaen nama kuma onongi jigo gawon galen waja ano alauruta nangon mugiti, iyononon keuma jigo kaunsol tuun ano Israel jotamemeurugia koma horon onongi motoon ajoroogi. Ajoroon nama opotoro tosaan aposol unjuambombaajon wasin onongi kapuare mirinon kenji.

22 Kengito, ii iikanon mende mokoloon onoma een eleema sundugia kokaen anji,

23 “Nono onanon kapuare mirinon keuma nagu kotakota konji nangi eja waagiawo yononon nagu so nangi injijon. Ii injijonto, naguya horon uma kanon eja mon mende mokoloojon.”

24 Kaen sundugia anji jigowaa kiropo galen waja ano jigo gawon galen waja yononon qaa ii moma uugia soobo kono jegi, “Oopopoon! Kete kaen koloon kanagen mombo sipasipa kono mono nomaen koloowabo?”

25 Kaen jegi monon kouma kokaen injjoro, “Mobu, eja kapuare mirinon onoonjiti, iyononon mono jiwowon jigonon nama ejemba Buja qaa kuma ononju!”

26 Kaen injjoro jigowaa kiropo galen wajanon opotoro unuano kenji. Kema “Ejembanon jamo gilin nunuwubo,” jen toroko moma loloonkotagadeen jiwowon jigonon uma aposol unjuama kagi.

27 Kaen unjuama kan jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon onoonji nangi jigo gawon galen wajanon kokaen qisin onono,

28 *“Onjo Jiisaswaa qatanonj qaa monj mende kuma onjombu. Nonononj kaenj jenj songo kotakota ama onjoninto, qaa iikawaa onjanonj mono nomaenj kolooro? Onjononj mono kilej torogonj Jiisaswaa sundu kuma onjonji Jerusalem siti kuya sokoma wangia menj saa qero laligojonj. Ano eja iikanonj komunj saya maaro onjononj kokaenj ninijonkeju, ‘Iwaa qaayanonj mono Juuda nonoo qanananonj urota eja.’”

29 Kaenj qisinj onjonoto, Piito ano aposol tosianonj kokaenj meleengji, “Nonononj ejemba onjoo jenkootogia tej kombombaajonj ama Anutuwaanonj qaa uguninj mende sokombaa. Qaago!

30 Anutunonj ananaa ambosakonjurunanaa bengiaga kolooja. Onjo Jiisas gere batuyanonj mondonj qegi komuroto, Anutunonj ii menj gbiliro waaro.

31 Anutunonj ii menj gbilinj wama uma iyanjaa boro dindinanonj anota raja. Eukanonj raro Anutunonj singisonjonana mesaonj nonomambaajonj kuuro Ponjana ano Hamoqeqe Tonana kolooja. Iikaanja koloonj Israel kanageso menj letoma nonono uunana meleembombaajonj moja.

32 Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nanjonj jenj dangunuya koloonj nanjonj. Unja Toroyanonj kaanagadeenj qaa ii nanjonj jenkeja. Anutunonj Unja Toroya ejemba jeta tej koma munkejuti, mono iyonjoo uugianonj ama bunja qenj onjonja.”

33 Piitononj qaa kaenj meleeno jigo kaunsol tuunj yonjononj mogi uugia soononj kotowageenj kaanja

---

* 5:28: Mat 27.25

kotoro. Kotoro uugia gere jero aposol unugi komuwutiwaajon mogi. Kianj.

Gamalielnon alauruta jen menj loorinj onono.

³⁴ Kaen mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjon) eja mon qata Gamaliel iinon jigo kaunsol tuun yonoo batugianon raro. Iinon Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mugi jotamemegiaga kolooro. Kaen koloon waama aposol unuangi seleengen kemen boronja mon mambombutiwaajon jen kotoro.

³⁵ Kaen jen kotoro kemegi jotameme alauruta kokaen injoro, “Israel ejauruna, onjo eja koi no-maen ama onombuyaga, iikawaajon mono awaa-gadeen toogia moma galen menj aowu.

³⁶ Wala emukanon eja mon qata Teudas iinon waama ‘Niinon somatagiaga koloojen,’ jero kete gbani tosaana tegoro laligojon. Teudasnon kaen jero eja 400:waa so iwo toroqen somonjon aon laligogito, monnon ii qero komuro tosanon ejauruta wambelaan mugiti, ii kuun onongi boratigi qemburunganon janjon qaondabororo.

³⁷ “Iwaa gematanon Galili eja mon qata Juudas asugiro. Iinon takis mewutiwaajon ejemba qagia oon arengogiti, (sensus) kaman iikanon asugiro. Asugin ejemba tutugon menj loorinj onono karen ambutiwaajon ala ilailauruta koloogi. Kaen kologito, ii kaanagadeen qegi komuro ano alauruta wambelaan mugiti, tosanon ii kuugi toroko moma boratigi.

³⁸ Kaen kolooro niinon kokaen injowe mobu: Onjo mono eja koi yonoo selegianon iwoi lan

mende ambu. Yoŋonoŋ gawoŋ koi megi qemburun kolooji, ii baloŋ ejemba yoŋoo momo areŋgianondeeŋ kolooji eeŋ, ii mono sooŋ jangoŋ qaombaa. Kawaajoŋ ii mono oŋomesaogi kamaawu.

³⁹ Ii qaombaato, Anutuwaa momo areŋnoŋga koloonagati eeŋ, oŋonoŋ mono qemburun ii somoŋgowombaajoŋ amamaawuya. Oŋo Anutu iyaŋa qetama tuarenjeŋ ama muŋ laligowubo. Oŋoanŋiaa kaniagia kaanŋa mokoloowubotiwaajoŋ mono toogia moma galeŋgia meŋ aowu.”

⁴⁰ Gamalielnoŋ kaeŋ injjoro gejanono qaaya aŋaliŋ aŋgoŋ koma otaagi. Ii otaan aposol oŋoŋgi kougi opotorowaajoŋ jegi raunakapan meŋ oŋoŋgi. Raunakapan meŋ oŋoŋgi jigo kaunsol tuuŋ yoŋonoŋ aposol ii Jiisaswaa qatanŋ qaa moŋ toroqen jewubotiwaa soŋgo kotakota ama oŋoma “Kamaan kembu,” jegi.

⁴¹ Kaen jegi jigo kaunsol tuuŋ mesaŋ keŋgi. Kananŋ kema kokaen jegi, “Jiisaswaa qataajoŋ ama qabuŋanana kaen meŋ soojuti, ii Anutunŋ moja. Iinoŋ nono siimbobolo iikaanŋa mobombaa so moma niniiro saanoŋ sokonja.” Kaen jeŋ uugianoŋ kawaajoŋ qeaŋgoro aisoogi.

⁴² Aisoŋ gawoŋ toroqen meŋ weeŋ so jiwowon jigonoŋ ugi ano miria miria kanŋ kema Buŋa qaa kuma oŋoma laligogi. Jiisasnoŋ Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, yoŋonoŋ iikawaa Oligaa Buŋaya jeŋ iikanŋa ejemba uugia kuuŋ laligogi. Kian.

6

Gawoŋ ilailaa eja (diikon) 7 metogoŋ oŋoŋgi.

¹ Gowoko jangogianon somariin uro Juuda ejemba tuun woi koloon laligogi. Tosianon kantri tosonianga kan Griik qaa jegi ano tosonian iyangiaa balongianon laligon kouma Arameik ano Hibruu qaa jenkegi. Kaen laligogi kaman iikanon niinongiinon kolooro. Griik qaa jegiti, iyononon kokaen jegi boliro, “Aposol yononon kaman so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasan nonomakeju. Ororon mende mendeengi mende sokonja.”

² Kaen jegitiwaajon ama aposol 12 yononon gowoko tuun ii koma horon onongi ajoroogi kokaen injogi, “Nononon selewaa gawon men nembanene mendeema onoma Anutuwaa Buna gawombaajon kamanana saanon mende sokono uuwaa gawonananon kamaawabo. Ii mende sokonja.

³ Kawaajon alaurunana, mobu! Ononon mono onongiaa batugianonga gawon ilailaa mokoloon onombu. Un Toroyanon eja uugia saa qero Anutunon momakootoya qaita mon onono qabuna awaa men nanjuti, mono eja iikaanja 7 meweengon onombu. Ii meweengon onongi gawon ii ononin ii galej koma men laligowuya.

⁴ Yononon kaen laligowuyato, nononano kaman so pondan qama koolin Anutuwaanon Buna qaa jegenja nama jen sein laligowonja. Gawon iikanon mono pondan nambonja.”

⁵ Kaen injogi tuun kuuya yononon “Saanon sokonja,” jegi. Kaen jen eja qata Stiiwen meweengogi. Stiiwen ii Anutu kotakota moma laarin muro Un Toroyanon uuta saa qero laligoro.

Toroqen eja kokaan meweenon ononji: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanon koloon kanagen Juuda ejaga koloon uuta Kraistwaanon meleeno.

⁶ Ii meweenon ononji aposol yonoo jaasewanjianon uma kenji borogia wanjianon ama qama koolin kotuegon ononji.

⁷ Anutuwaanon qaa jen seigi toomorianawo kolooro gowoko yonoo jangogianon Jerusalem sitinon somariin seiro. Jigo gawon galen yonoo tuunonga seiseiya yononon kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kian.

Stiiwen qelanjin menj somongogi.

⁸ Anutuwaa kalenmorianan ano ku-usunan kanon gawon ilailaa eja Stiiwembaa uuta saa qero nama aiwese angoletu somasomata ii ejemba batugianon mero asugiro.

⁹ Ii asugiroto, Juuda tosianon waama Stiiwen tuarenjen ama mugi. “Loloon kagiti, iyonoo qamakooli miri tuun”* yonoo batugianon Juuda tosianon Sairini ano Aleksandria lijipt siti woi kanona eleema kan nanji. Eja kaanjanon mindirin waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunonga Juuda eja tosaanu unuama motoon Stiiwembo mondon niinonjiinon ama jenonkooli amigi.

---

* **6:9:** Qamakooli miri tuun mombaa qata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yononon tosaanu sewanjia megii bunagia koloon togiaa welen een qen laligon (sleiw) borogianonga loloon kagiti, iyononon iyanjiaa qamakooli miri tuungia ama qagia kaen qagi.

10 Kaen amigito, Un̄a Toroyanon̄ Stiiwen sololooro momakooto somataa qaganon̄ qaaya meleema injjoroti, ii Juuda yononon̄ qewagowombaaon̄ amamaan̄ kamaagi.

11 Amamaan̄ kamaan̄ kokomomola men̄ kema eja tosaan̄a mokoloon̄ kuun̄ on̄oma kan̄ kokaen̄ jegi, “Iinon̄ mepaqepae qaa jen̄ iikanon̄ Mooses ano Anutu qetama orono monin̄.”

12 Kaen̄ jen̄ kema ejemba tuun̄, iyon̄oo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yon̄oo uunon̄keeme qaa jegi uugia gere jero. Gere jero tililuaan̄ kan̄ Stiiwen horon̄ qelanjin̄ men̄ jigo kaunsol tuun̄ yon̄oo jaagianon̄ ken̄gi.

13 Kema eja tosaan̄a un̄uangi kouma Stiiwem-baa selianon̄ qaa qolon̄molon̄goya kuun̄ kokaen̄ nan̄gon̄ jegi, “Eja koi kanon̄ mono jiwowon̄ jig-onana ano Mooseswaanon̄ Kana qaa tuarenjen̄ ama mende mesaon̄kejato, ii toroqen̄ jen̄keja.

14 Tuarenjen̄ ama kokaen̄ jero monin̄, ‘Jiisas, Nazaret ejanon̄ mono jiwowon̄ jigo koi kon-deeno qeqelalan̄ ewaa ano Moosesnon̄ Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.’ ”

15 Kaen̄ jegi jigo kaunsol tuumbaa ajoajoroonon̄ ragiti, ii kuuyanon̄ Stiiwen tororo uugi kaitanianon̄ Siwe gajoba tani kaan̄a kolooro iima mogi. Kian̄.

7

Stiiwenon̄ qaa kitia meleema jero mogi.

1 Stiiwen qaa jakeyanon̄ oon̄gi nano jigo galen̄ wan̄anon̄ kokaen̄ qisin̄ muro, “Qaa ii hon̄a me qolon̄molon̄goyaga?”

Stiiwenonj Aabahambaa sunduya jero.

²*Qisiñ muro kitia kokaenj meleeno, “Ejauruna, mañ daremuna, niinonj kokaenj injjowe mobu: Ananaa ambonana Aabahamnonj Mesopotemia balononj laligoro asamararanj Toya Anutu iinonj asuginj muro Mesopotemia mesaonj Haran gomanonj kema laligoro.

³Anutunonj kokaenj ijoro,

‘Gii geenḡaa gomanj balonḡa ano tinitosauruga onjomesaonj balonj monj qendeema gomanḡati, mono iikanonj kema laligowa.’

⁴*Kaenj ijoro moma Kaldia gomanj mesaonj Haran gomanonj kema laligoro. Iikanonj laligoro mañanonj komuro Anutunonj wasiñ murota onj kambañ kokaamba koi laligojuti, mono balonj kokanonj kañ kanaiñ rama laligoro.

⁵*Balonj kokanonj rama laligoro Anutunonj balonj kitia boronḡa monj kana tamboyaa so ii mende bunḡa qenj muro. Balonj koi kawaa toya mende totoonj kolooroto, Aabahambaa ḡbilia mende kolooro Anutunonj kambañ iikanondeenj iwaa qaa waladeenj kokaenj jenj somonjgoro,

‘Niinonj gomanj koi ii gii ano goo gemaganonj ḡbiliuruga koloowuti, mono iyonjoojonj onjombe iikawaa toya koloowuya.’

⁶*Kaenj jenj toroqenj qaa kokaenj jero,

‘Goo ḡbiliuruganonj gomanj monjenj kema wabaya koloonj laligowuya. Wabaya koloonj laligogi gomanj iikawaa toya

---

* **7:2:** Jen 12.1   * **7:4:** Jen 11.31; 12.4   * **7:5:** Jen 12.7; 13.15; 15.18; 17.8   * **7:6:** Jen 15.13-14; Eks 3.12

yoŋonoŋ somoŋgoŋ oŋoŋgi togiaa welen een qeŋ laligowuya. Kaeŋ laligogi ama riin oŋoŋgi gawoŋ biŋawo biŋawo een megi sewaja mende oŋoŋgi gbani 400:waa so koŋajilin qaganon laligowuya.

⁷ Kaeŋ laligowuyato, niinon kanagen balon ejemba welenia qeŋ laligowuyati, ii qanon ama jeŋ teŋon oŋomaŋa.'

Anutunon toroqen kokaen jero,

'Kaeŋ kolooro gbiliuruganon goman ii mesaon goman kokanon eleema kan waena meŋ mepeseen noma laligowuya.'
Kian.

Aisak, Jeikob ano Joosef yoŋoo sundugia jero.

⁸ * "Anutunon Abraham kaeŋ ijon aiwese kokaen ambutiwaajon jero moro, 'Oŋo niwo soomongo ambutiwaajon mono noo aiwese asa koma eja selegia koton laligowu.' Iikawaa so Abrahamnon meria Aisak kolooro ween 8 tegoro kanon Anutuwaa aiweseya meŋ selia koto. Aisaknon meria Jeikob mekoloon aiwese ii koto ano Jeikobnon merauruta mekoloon oŋoma iikawaa so koton oŋono. Jeikobwaa merauruta 12 yoŋonoŋ Israel nonoo ambosakonjurananaga koloogi.

⁹ * "Ambosakonjurananon kogia Joosef ii gema qeŋ muŋ sewaja mewutiwaajon angi tosanon sewaja meŋ wama Iijipt kantrinon kema oongi laligoro. Iikanon laligoro, Anutunon iwo laligoro.

---

* **7:8:** Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18   * **7:9:** Jen 37.11, 28; 39.2, 21

10 *Iwo laligoro konajilin kania kania qaganon uro moroti, kuuya iikanonga mono metogon muro. Metogon mun kalenmoriaña muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kin iwaa jaanon keuro iiro sokono eja pon kuun muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jin karon miri iwoiya galen koma onoma laligoro.

11 *Galen koma onono bodi kambaña kan kuuro Iijipt kuuya ano Keinan goman ii sokono. Kawaa-jon ejemba yononon majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaen laligon ananaa ambourunananon nembanene mokoloowombaajon memaangogi.

12 “Kaen memaangogi ‘Iijipt gomanon dumun kota eja,’ kaen jegi Jeikobnon moro. Kaen moma merauruta, ananaa ambourunana ii indin mutuya wasin onono kanon kenji.

13 *Kaen kema laligon eleema mangiaanon kagi. Kanagen indina mon mombo kenji Joosefnon kaniaya inisaano mogi. Mogi faarao kinjon kaanjadeen tinitosaya injiima kaniagia moma koto.

14 *Moma koto Joosefnon qaa ama manja Jeikob ano tinitosauruta kuuya ii koma horon onono iwaanon kenji. Ejemba kenjiti, iyonoo jangogia ii 75 kolooro.

15 *“Jeikob kaen wangi Iijipt gomanon keno. Kema laligon iikanon komuro. Ambourunananon kaanagadeen komudaborogi.

---

* 7:10: Jen 41.39-41   * 7:11: Jen 42.1-2   * 7:13: Jen 45.1, 16

* 7:14: Jen 45.9-10, 17-18; 46.27   * 7:15: Jen 46.1-7; 49.33

16 *Komudaborogi qamogia menj anjonj Keinan gomanonj eleema Sekem gomanonj kanj ronj koma onjonji. Wala eenanonj Aabrahamnonj Sekem (Sikem) laligonj balonj monj eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonoononga monejnonj sewanja meroti, mono iikawaa qasirianonj jamo kobaa uroroonj kanonj ama onjonji.” Kianj.

Moosesnonj Iijipt kantrinonj koloonj laligonj kouro.

17 *Stiiwenonj toroqenj kokaenj jero, “Anutunonj wala eenanonj soomongo qaa Aabraham muroti, ii honjowo koloowaatiwaa kambanja torinj dodowiro. Dodowiroti, iikawaa so Israel yonononj Iijipt gomanonj koloonj seinj laligogi tuungianonj somariinj uro.

18 Somariinj uro faarao kinj monjonj waama kanainj Iijipt galenj koma onono. Faarao kinj gbilia iinonj Joosefwaa kania mende moma laligoro.

19 *Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii anjomokolonj qaganonj tiligonj ambourunana ama riinj onono laligogi. Kaenj laligogi kinjonj Israel yonoo jenkooto kotakota kokaenj ano, ‘Ono mono meraurugia bubuga ii onoma yamagenj kema apunonj giligi kemenj komuwu.’

20 *“Jenkooto kaenj ano kambanj iikanonjadeenj mera monj qata Mooses kolooro. Anutunonj ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunjanonj ii koinj karoombaa so mirigaranonj galenj koma laligori.

---

* **7:16:** Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32   * **7:17:** Eks 1.7-8

* **7:19:** Eks 1.10-11, 22   * **7:20:** Eks 2.2

21 *Koin karoon ii tegoro nemunanon men yamagen kema kondenon apu qaganon ama mesangoro. Mesangon keno faarao kimbaa boratanon mokoloon mero meria kolooro galen koma muro laligoro.

22 Kaen laligoro Iijipt yonoonon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yonoonon momakooto eja somata kolooro. Inon qaaya ano nanamemenja ii esunmumu qaganon jen ama laligoro.

23 *"Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonoo prowinsnon kema injimambaajon romongon qaaya somongon keno.

24 Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een toontoon angowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Iima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema ironja meleema Iijipt eja ii qen qero komuro.

25 Qero komuro Anutunon Mooseswaanon laarin Israel ejemba faarao kimbaa borononga metogon onjomambaajon ku-usun muro karo. Yononon Mooses iima kaniaya iikaen saanon moma asariju, iikaen romongoroto, yononon ii mende moma asarin een tompin laligogi.

26 "Goman ano mombo yonoonon keno Israel eja woiyanon aori iriiro. Iriima batogon batugaranon luae koloowaatiwaajon moma kokaen irijoro, 'Eja woi, oro daremunga. Oroangara mo-tononon mono naambaajon kaen tiwilaan aojao?'

27 Kaen irijoroto, ejanon alia men bolin muroti, iinon mono Mooses geriawo utama mun kokaen

---

* 7:21: Eks 2.3-10   * 7:23: Eks 2.11-15

jen muro, ‘Gii nonoonon galenkonkon ano jenteege ejaga koloojan me? Moronon kuun gonota nanjan?’

²⁸ Gii woran Iijipt eja gena komuroti, mono kaanadeen nii numambaajon jejan me?’

²⁹ *Kaen qisin muro qaa kawaajon ama Iijipt kantri mesaon olon koma Midian gomanon kema wabaga laligoro. Iikanon laligon emba men merawoita woi mekoloon orono laligogi.” Kian.

Moosesnon balon qararankonkonanon gbani 40 laligoro.

³⁰ *Stiiwenon qaa toroqen kokaen jero, “Kaan laligogi gbani 40 tegoro kanon Moosesnon balon qararankonkonanon liligon baana qata Sainai iikawaa kanianon laligoro Siwe gajoba monon asugiro. Ii gere jerenden batuyanon gere bolan koloon mende jen kotoroti, iikanon asugin muro.

³¹ Kaen asugin muro tani iikawaajon walingon kania iima moma kotomambaajon kosianon keno Anutuwaanona qaa mon kokaen kolooro moro,

³² ‘Niinon goo ambosakonuruga yonoo Anutu-giaga koloojen. Niinon Aabraham, Aisak, Jeikob yonoo Ponjiaga laligon kouma laligojen.’ Qaa kaen kolooro moma jenenan kanain ororo iikaan baagen uun iimambaajon toroko moro.

³³ “Toroko moroto, Ponnon kokaen ijoro, ‘Balon riin nanjani, ii balon kowogaga. Kawaajon gii mono kana esuga qetegowa.

³⁴ Noo ejemba tuunuruna Iijipt laligojuti, ii ama riin onongi siisiiwaewae qaganon aon oron

---

* 7:29: Eks 18.3-4   * 7:30: Eks 3.1-10

laligoju. Niinonj ii iima kotonj laligojenj. Yonononj osongonj unjuro saama welenjuti, niinonj ii modaborojenj. Niinonj yonoo borogianonga metogonj onjomambaajonj kamaajenj. Kawaajonj gii mono keteda koi waama kana wasinj gombe Iijipt kemba!’ Kaenj ijoro.”

Moosesnonj Israel unjuano gbani 40 kanaanonj laligogi.

³⁵ *Stiiwenonj qaa toroqenj kokaenj jero, “Yonononj Mooses qakooma kondama munj kokaenj ijogi, ‘Gii galenkonjonj ano jenteego ejaga koloojanj me? Morononj kuunj gonota kaya nanjan?’ Kaenj qakooma ijogito, Anutunonj Mooses ii wasinj muro yonoo eja pongia kolooro. Siwe gajobanonj gere jerendenonj bolanj jero kanonj asuginj muroti, iinonj mono Anutuwaanonj buju qaa ii menj kanj uuta kuuro mootogo ejagiaga kolooro.

³⁶ *Israel mootogo ejagia koloonj ejembauruta ii aiwese angoletoto kania kania menj Iijipt kantrinonga metogonj unjuano mesaonj Kowe Osooga iikanonj kagi. Emu kagi kanonj ano balonj qararanjonjonjonjonj kaanjiadeenj toroqenj aiwese angoletoto morota morota ii gbani 40:waa uutanonj menj gendeeno iima laligogi.

³⁷ *Moosesnonj eja pongia laligonj Israel kanageso ii kokaenj injijoro, ‘Anutunonj Juuda tuunj onoo batugianonga gejatootoo eja monj meweengonj kuuro nii kaanja koloowaa.’

---

* **7:35:** Eks 2.14   * **7:36:** Eks 7.5; 14.21; Janj 14.33   * **7:37:** Dut 18.15, 18

38 **“Israel yononon balon qararanjonkonanon kan laligogi eja pongia koloon ananaa ambosakonurunana yonowo laligon kanagesogia galeñ koma onono. Galeñ koma onoma baanq qata Sainai iikanon uro Siwe gajoba monnon qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaen laligon Anutunon laaligo kotigaa qaaya suulan ijoro moma laligoroti, iinon qaa ii iikawaa so jero nonoo Bunq kolooro.*

39 *“Iinon eja pongia laligoroto, ananaa ambosakonurunana yononon qaaya ten koma mubombaajon mojogia tiiro gema qegi. Gema qen utama mun uugia meleeno Iijipt kantrinson mombo eleembombaa siinq mogi.*

40 **Kaen moma Mooseswaa data Aaron ii kokaen ijogi, ‘Moosesnon eja Ponnana koloon Iijipt kantrinonga metogon nunuano kaniñi, iinon baananon uma tani nomaen kolooji, nono ii mende mojon. Ii mende mojonjwaajon giinon saanon tando lopion mena iikanon jotamememana koloogi kanagianon toroqen kembonq.’*

41 **“Kaen ijon iikanondeen goul men kanon lopion mon bulmakao meriaa tani megì. Ii men siimolon men kan ama mun lomban onon iwoi borogianon megiti, iikawaa korisoro ama mepe-seegi.*

42 **Kaen anqito, Anutunon ii iima mojoya ti-iro gema unuro Sombimbaa senqelao Toya waegia men mepeseen onombutiwaajon onomesaoro.*

---

* 7:38: Eks 19.1-20.17; Dut 5.1-33

* 7:40: Eks 32.1

* 7:41:

Eks 32.2-6 * 7:42: Aam 5.25-27

Gejatootoo eja Aamosnon qaa mon ooro Buj Terenon eji, mono iikawaa so kokaen анги,

‘Oo Israel ejemba, on balon qararankonkonon kan gbani 40:waa so laligon kamba iikanon oro siimolon on nandun tosaana men kan noma laligogi me qaago?’

⁴³ Ii qaagoto, ononon mono ben qata Moolek iwaa opo sel kuuna ii anogogi ano ben qata Refan iwaa sengelao unaya ii angon kan laligogi.

Ononon un lopion ii waegara men mepeseen orombombaajon meg bunagia kolooro.

Kawaajon ama niinon mono konjoma onombe kereurugianon kan unuangi kema laligon koriganon Babilon kantriwaa gematanon uma laligowu.’ ” Kian.

Stiiwenon opo sel jigowaa qaaya jero.

⁴⁴ * “Ambosakonurunana yononon balon qararankonkonon kan laligon Anutuwaa dangunu kuun opo sel jigo men angon laligogi. Ii men angon Anutunon jigoya mewutiwaajon Mooses jen koton mun un sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so meg nano.

⁴⁵ * Moosesnon ambosakonurunana galen koma onono yononon opo sel jigo ii angon laligogi. Kan-agen Joosuanon waama galen koma onono gbil-iurugianon jigo ii bun qen angon toroqen kan laligon kantri kokanon kougi. Kantri kokanon kougi Anutunon balon toya tuuna tuuna onotaaro

---

* 7:44: Eks 25.9, 40   * 7:45: Joos 3.14-17

kenji gomangia angon koma megì. Men rama laligogi kin Deiwid kolooro.

46 **“Tinoj koloon Anutu jaasewananon kalenmoriaña mokoloon kokaen qisin muro, ‘Anutu Jeikobwaa beña, giinon saanon jena niinon jen kotowe nono goojon jiwowon jigo waña mewonja.’*

47 **Kaen qisin muroto, Solomonon jen koto Anutuwaajon jiwowon jigo megì.*

48 *Ii megito, Uuta Somata iinon ejanon miri borogianon megiti, iikanon mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monon kokaen oorota eja,*

49 **‘Ponon jeja: Noonon jinkaron dun rarana ii Siwenon ero namo ii kananaa doya kolooro iikanon riin rajen.*

Oñ mono noojon miri tania nomaen megì sokonaga?

Me miri dakanon mokoloon nonji iikanon uma haamo men laligowenaga?

50 *Iwoi kuuya ii mono neeno neenaa boronanon mokoloon onombeti, ii moju.’”*
Kian.

Stiiwenon kaunsol yonoo uugia kuuro.

51 **“Oo qaageqe ejemba, onoo uugianon mono duuro gadokopa koloju. Gejagianon honjon mende toton tooja! Ii duujiwaajon Anutuwaanon qaa qotogon gejajojomban amakeju. Ambosakonurugianon Un Toroya tuarenjen ama*

---

* **7:46:** 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14   * **7:47:** 1 Kin 6.1-38; 2 Hist 3.1-17   * **7:49:** Ais 66.1-2   * **7:51:** Ais 63.10

mun laligogi onononj mono yonoo so toroqen kaanjadeen Uña Toroya suulanj gema qenkeju!

52 Onoo ambosakonjurugianonj gejatootoo ejemba afaaña qaago sisiwerowero ama onoma laligogi. Yonoononga morononj kakasililinj mende mokoloro? Yonononj Eja Solananonj asugiwaatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yonononj komugi Eja Solananonj anjo asugiro onononj ii memelolo menj munj qegi komuro.

53 Anutunonj gajobauruta wasinj onono Siwenonga kamaanj Kana qaa ononji Bunagia koloroto, onononj ii mende tenj koma otaanj laligogi.” Kianj.

Stiiwen jamononj qegi komuro.

54 Stiiwenonj qaa kaen jero jigo kaunsol yonononj mogiti, ii uugia soononj kootoya kaanja koto. Kotoro uugia gere jero ambari kinj waama nanji.

55 Kaen anjito, Uña Toroyanonj Stiiwembaa uuta saa qero jaaya Siwenonj uuro uro Jiisas Anutuwaa asamararanj uutanonj eukanonj Anutuwaa boro dindinanonj nano iiro.

56 Jiisas iima jero, “Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honanonj mono Anutuwaa boro dindinanonj nano iijenj.”

57 Kaen jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianonj gojoma kuuyanonj lugunj kema qelanjinj megij.

58 Kaen menj taonj goraayanonj ororaanj kema seleenjenj ama jamononj kanainj gilinj qegi. Kaen

qegi tosianon ii iima nama malekugia qetegon meloloon eja gbaworo Soolwaa kosianon anji.

⁵⁹ Kaen ama jamonon gilin qengadeen nangi Stiiwenon Anutuwaa qama koolin kokaen jero, “Oo Pon Jiisas, gii mono kokoosona men anjon komba!”

⁶⁰ Kaen jen kemen simin kuma qa gigilaan jero, “Pon, singisongo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonoo qagianon mende amba!” Kaen jen goron qen komuro. Kian.

8

Soolnon uumeleen tuun sisiwerowero ama onono deengi.

¹ Stiiwen qegi komuroti, ii Soolnon kaanagadeen moro sokono. Kamban iikanonadeen sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaa uumeleen tuun kazi ama onongi. Kawaajon yononon korebore siti mesaon deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenji aposol yononondeen kaparan koma sitinon laligogi.

² Ejemba Anutu goda qen waeya men laligogiti, iyonoononga tosianon Stiiwen komurotiwajaan jinjen qama mamaga saama qamoya men kema ron konji.

³ *Ron kongito, Soolnon uumeleen kanageso jaabamagege men onoma miria miria liligon uma uumeleen eja ano emba ororaan unuama gilin onono kamaagi jero kapuare mirinon onongi. Kian.

---

* **8:3:** Apo 22.4-5; 26.9-11

Filipnon̄ Samaria sitinon̄ Buᅇa gawon̄ mero.

⁴ Uumeleen̄ ejembanon̄ deema goman̄ so kema kan̄ liligon̄ laligogiti, iyononon̄ Oligaa Buᅇa jen̄ iikanon̄ ejemba uugia kuun̄ laligogi.

⁵ Filipnon̄ Samaria prowinswaa siti monon̄ kemen̄ Hamoqeᅇe Toya Kraistwaa kania jen̄ asarin̄ onono mogi.

⁶ Ii jen̄ asarin̄ onoma angoletto mero letono ejemba tuun̄ yononon̄ ii iima qaa jeroti, ii uumotoon̄ ama geja ama moma anᅇon̄ kon̄gi.

⁷ Filipnon̄ gawon̄ mero Anutuwaa ku-usun̄anon̄ omejiilan̄ mamaga ii ejemba uugianon̄ga onotaaro. Onotaaro qa bobolo qama kouma ken̄gi. Gawon̄ mero ejemba seiseiya bakagia koomuya koloon̄ meendan̄goya laligogiti, ii qean̄gogi.

⁸ Kaen̄ kolooro Samaria sitinon̄ korisoro uuta koloon̄ ero. Kian̄.

Sele galen̄ eja Saimonon̄ umbuqumbulin̄ ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanon̄ owen̄ jenan̄ eja mon̄ qata Saimon laligoro. Iinon̄ gbani tosaᅇa suuᅇan̄goron̄ hamoqeᅇe gawon̄ men̄ Samaria ejemba walin̄gon̄ onono laligogi. Kaen̄ laligogi “Eja uuta koloojen̄,” jen̄ iyan̄aajon̄ moro uro.

¹⁰ Ejemba uuta ano kamaan̄qeᅇeta yononon̄ korebore Saimombaa qaawaajon̄ geja ama moma kokaen̄ jen̄ laligogi, “Anutuwaa esun̄a qata ‘Ku-usun̄ somata,’ qajuti, iikanon̄ mono eja kawaa uutanon̄ kemerota eja.”

11 Saimonon suuqanoron hamoqege gawon ii kambañ koriga mero ejembanon waliñgon laligogi. Kaen ano waliñgon laligotiwaajon ama iwaanon qokotaan laligogi.

12 Kaen laligogito, Filipnon kan Anutuwaa bentotonon keubombaa Oligaa Buña ano Jiisas Kraist qataa kania ii jen asarin onono. Ii jen asarin onono ejemba mamaganon Buña qaa moma laarin uugia meleengi oomulu men onono.

13 Kaen angi Saimonon kaanagadeen qaa ii moma laariro oomulu men mugi Filipwaa kosianon kan laligon otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoletu aiwese somasomata mero asugiro ii iima waliñgon laligoro. Kian.

Uña Toroyanon Samaria yonoo uugianon kero.

14 Samaria ejembanon Anutuwaanon Buña qaa kaen moma analin angon konqiti, iikawaa bujuyanon sein Jerusalem sitinon keno aposol yononon mogi. Yononon ii moma Piito ano Jon meweengon wasin orongi yonoonon keni.

15 Kema keuma yonoojon ama qama koolin Uña Toroyanon uugianon kemebaatiwaajon Pon qisiri.

16 Kania kokaembaajon qisin qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onongito, Uña Toroyanon yonoononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi.

17 Kawaaajon qama koolin borogara wanjianon ani Uña Toroyanon uugianon kemero megi. Kian.

Saimonon Uña Toroya sewanja membaajon jero.

18 Aposol yoronon borogara ejemba wangianon ani Anutunon iikawaa so Unja Toroya yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monen menj kan kokaen irijoro,

19 “Oro mono ku-usun kaanja ii nii mon noni menj borona daen yonoo wangianon amanati, Unja Toroyanon mono iyonoo uugianon kemebaa.”

20 Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jen muro, “Ae! Yamagen! Giinon Anutuwaaw kalenja ii monenon sewanja memambaajon jejan. Kawaa-jon gii mono monengawo gere sianon kemeba.

21 Goo uuganon Anutuwaaw jaanon mende dingoja. Kawaa-jon gii Buja qaa kokawaa honja mon mende totoon mewaga.

22 Kilenaganonga mono uuga meleema Pon qama koolina iinon uumomogaa singisonogoya ii mesaonaga.

23 Goo uuganon kobooro tomembombombon kaanja juma saa qen gonja. Singisonogonganon mono kasa kaanja kokosiin gono osijan.”

24 Piitonon kaen jen muro owen jenan eja Saimonon kokaen meleema orono, “Oro mono noojon ama Pombaajon qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa honja mon mende koloon nonaga.”

25 Aposol yoronon Pombaa Buja qaa ii siti iikanon nangon jen jen asarin onomesaon keni. Kananon kema Samaria prowinswaa gomanja gomanja liligon ejemba uugia Oligaa Buja qaanon kuun onoma laligon Jerusalem sitinon eleema keni. Kianj.

Filipnon Afrika eja mon ii Buja qaa ijoro.

26 Pombaanon gajoba monnon Filip qaa kokaen ijoro, “Gii mono Jerusalem siti mesaon Saut waagen kema. Balon qararankonkonon kana isia (walaga) Gaza taonon kemenkejuti, mono iikanon kema.”

27 Kaen ijoro Filipnon afaangon mesaon keno. Kema Afrika eja monnon gomanon eleema keno kananon mokoloo. Iinon Etiopia kantriwaa kandasi kwiimbaa jawina uuta koloon emba pmbaa jinkaron mirianon monen ano esuhina iwoiya galen koma laligoro. Seliaa iwoiwaajon ama Juuda eja koloomambaajon amamaaroto, kilen Anutuwaa waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon karo.

28 Kan gomanon eleemambaajon hoos karenon uro hoosnon horogi kananon keno. Iikanon kema gejatootoo eja Aisaiawaa buk kotuma weengon raro.

29 Kaen koloo Uḡa Toroyanon Filip saḡe qen mun qaa kokaen ijoro, “Gii mono hoos kare iikawaa kooronon kema metetereen kema.”

30 Uḡa Toroyanon kaen ijoro iikanondeen bobogarin kosianon keno. Kema ejanon gejatootoo eja Aisaiawaa buk iikanon Buḡa qaaya weengoro moro. Moma kokaen qisin muro, “Qaa weengojani, ii saanon moma asarijan me qaago?”

31 Qisin muro ijoro, “Monnon mende jen asariro neeno ii nomaen moma asariwenaga?” Kaen ijoro hoos karenon uro motoon rari.

32 *Buḡa Tere weengoroti, ii kokaen,

---

* 8:32: Ais 53.7-8

“Ejanon lama qen kotowombaaon men wan-
juti, ii mono iikawaa so oson sororonon
ero.

Galenanon lama meriaa juya biankatinon
motoro kooronanon goron qen otona
qaa nanji, iwaa so mono mende qama
waungoro.

³³ Men kamaan mugi monon qaa jakeyanon
qaayaa kitia mende nanon jero een lan
jen tegogi. Namonon laaligoya kaen wanji
komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaajon monon
qa arena kanagen mende weengon jewaa.”

³⁴ Jawinon ii weengon Filip kokaen qisin muro,
“Gejatootoo ejanon qaa ii morowaajon jeja? Ii
iyanajon me eja mombaaon jeja? Gii saanon
iikawaa kania nijowa.”

³⁵ Kaen qisin muro gejatootoo yonoonon Buju
Terenoga kanain Jiisaswaa Oligaa Buna ii kani-
awo jen asariro moro.

³⁶ Kaen amin moma kananon kema apu
kosianon keuri kwiin jawinanon ijoro, “Iiba, apu
berena koi eja. Kawaajon gii saanon oomulu
men nomba. Qaa monon angon koma gonja me
qaago?”

³⁷ (Kaen ijoro Filipnon jero, “Gii qaa gijojeni, ii
uuga kuuya Anutuwaanon ama moma laarijani
een, ii saanon amana.” Jero qaa kokaen meleeno,
“Jiisas Kraistnon Anutuwaa Meria kolooja, niinon
ii moma laarijen.”

³⁸ Kaen meleema jen kotooro hoos kare so-
mongogi angarakun apunon kemen Filipnon
oomulu men muro.

³⁹ Ii meŋ muro apunonga kouri Pombaa Uŋa Toroyanoŋ Filip wano uma aliro kwiin jawiŋanoŋ ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroqen ko-risoro qaganonŋ gomaŋ balonononŋ Etiopia keno.

⁴⁰ Filipnonŋ alin kema taonŋ qata Asdod kanonŋ asugiro mokoloogi. Iikanonŋadeenŋ toroqen taonŋ taonŋ liligonŋ kanonŋ Oligaa Buŋa qaanonŋ ejemba uugia kuunŋ kema laligonŋ Sisaria taononŋ kouro. Kiaŋ.

9

*Ponŋonŋ Sool asuginŋ muro uuta meleeno.
Apo 22.6-16; 26.12-18*

¹ Kambaŋ biiwia kanonŋ Soolnonŋ uugere qaganonŋ nama uu selia bolanŋ qetano Pombaa gowokouruta ununŋ ureenŋ onoma laligoro. Kaenŋ laligonŋ jigo gawonŋ galenŋ waŋa iwaanonŋ keno.

² Iwaanonŋ kema kokaenŋ kuunŋ qisiro, “Kana gbilia otaanŋ laligojuti, iyonŋoononga tosiannonŋ koriganonŋ Damaskas sitinonŋ laligoju. Kawaa-joŋ niinonŋ saanonŋ endu kema monŋgama onoma monŋ mokoloomaŋati, ii mono somonŋonŋ wama Jerusalem sitinonŋ kamaŋa. Damaskas sitinonŋ Juuda nonoo qamakooli miri galenŋ komakejuti, iyonŋononŋ ii anŋonŋ koma onombubotiwaajonŋ mono jenteego tere onŋ nona meŋ kema qendeema onomaŋa.” Kaenŋ jero ooro meŋ keno.

³ Kananonŋ kema kema Damaskas siti dodow-imambaajonŋ ano iwoi monŋ uulaŋawo kokaenŋ kolooro: Asamararanŋ monŋ Siwenonŋga oobili kaanŋa asuginŋ kamaanŋ liligonŋ muro.

⁴ Liligon muro tama namonon kemen en oton mon moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nonjan?”

⁵ Kaen ijoro Soolnon qisin jero, “Pon, gii moronon?” Kaen jero meleeno, “Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejani, nii mono ii.

⁶ Ii koloojento, saanon waama sitinon kemba. Iikanon kema naa iwoiga ambagati, mononon iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kenngiti, iyononon qaagia bogoro totomin nanngi. Yononon qaa oton onanon mogito, eja mon mende iigi.

⁸ Qaa meleeno Soolnon namononga waaroto, jaaya uun iwoi mon mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianon menj Damaskas sitinon wama kenngi.

⁹ Kenngi ween karonon kawaa so titou rama apu me nene mon mende nen een raro. Kian.

Ananiasnon Sool oomulu menj muro.

¹⁰ Damaskas sitinon Jiisaswaa gowoko mon qata Ananias laligoro. Pononon koton kondoro jaameleen unja iiro “Ananias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Pon, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Pononon kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindinga jenkejuti, iikanon kemba. Iikanon kema Juudaswaa mirinon uma Tarsus eja qata Soolwaajon qisiwa. Moba, iinon nii gama koolin noma raja.

¹² Qama koolin rama uutanon jaameleen unja mon kokaen iiro: Eja qata Ananiasnon miria

uutanonj kouma jaaya mombo toowaatiwaajonj boria wananonj ambaa.”

13 Ponjonj qaa kaenj ijoro kokaenj meleeno, “Oo Ponj, ejemba mamaganonj eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinonj Jerusalem sitinonj goononj kanagesouruga soraaya ii mamaga ununj ureenj onoma laligoro.

14 Jigo gawonj galenj wana yonjononj nemun koma ku-usunj mugu Damaskas siti kokanonj kaanagadeenj gawonj iikayadeenj memambaajonj karo. Ejemba goo qaga qama koolinkejonj, iinonj mono nono korebore nonoma somonjonj nonomambaajonj moja.”

15 Kaenj meleenoto, Ponjonj kokaenj ijoro, “Ninonj eja ii mweenjonj mube qana bosima noo manja qenj laligowaa. Kaenj laligonj gomanja gomanja liligonj noo Bunana jenj seiroy Israel ano waba kantri ejembanonj momakebuya. Qaa jakeya jakeya kanonj horogi eja ponj mamaga yonoo jaagianonj keuma noo Bunana injijoro mobuya. Kawaajonj mono kilenj kema.

16 Iinonj qana bosima kawaajonj siimbobolo mamaga mobaa. Niinonj iikawaa arenja qendeema mumambaajonj mojenj.”

17 Kaenj ijoro Ananiasnonj kema miri iikawaa uutanonj uma borowoita Soolwaa wananonj ama ijoro, “Sool alana, kana somatanonj kana Jiisanonj asuginj gonoti, Ponj iikanonj mono wasinj nono kajej. Goo jaaganonj mombo tooro Unja Toroyanonj uuga saa qewaatiwaajonj nijoro kajej.”

18 Kaenj ijoro iikanondeenj iwoi sunuyawo tani kanonj jaayanonga tama kamaadabororo jaaya

tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu menj muro.

¹⁹ Oomulu menj muro nene nenj kotiירו. Soolnonj kotiinj gowoko yonoo batugianonj Damaskas sitinonj weenj tosaanja laligoro. Kianj.

Soolnonj Damaskas sitinonj Buḡa gawonj mero.

²⁰ Laligonj iikanonja waama Juuda yonoo qa-makooli miria miria kanonj uma Jiisaswaa kania jenj asarinj ejemba uugia kuunj kokaenj injjoro, “Jiisasnonj Anutuwaawaa meria kolooja.”

²¹ Kaenj injjoro moma kuuya yonononj aarunj walijonj jegi, “Jerusalem sitinonj qa ii qama kooligiti, eja koi kanonj ii ununj ureenj onjoma laligoro me qaago? Kaanjiadeen koi kanonj karoti, ii mono nono somonjonj nunuama jigo gawonj galej waḡa yonoo borogianonj nonoomambaajonj karo. Kawaajonj mono nomaenj letoma anjo Anutuwaawaa qaa iikayadeen nanjonj jenkeja?”

²² Kaenj jegito, Anutunonj Sool esunjmumu muro mombo kotiinj laligoro. Kotiinj laligonj Juuda ejemba Damaskas sitinonj laligogiti, iyonoo uugia kuunj kokaenj jenj laligoro, “Jiisasnonj onjanonj Anutuwaanonj Hamoqeḡe Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jenj kotiinj kania qendeema laligoro yonononj kikoḡen qaa ii qewagowombaajonj amamaanj laligogi.

²³ *Weenj mamaga tegoro Juuda yonononj ajoroonj qaa gawonj menj Sool qegi komuwaatiwaajonj anjonanjanj angji.

²⁴ Anjonanjanj angjito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianonj kemero moro. Soolnonj Damaskas siti

---

* **9:23:** 2 Kor 11.32-33

mesaomambaajon ano iikanon qegi komuwaati-waajon siti kiropo naguyanon iwaajon asaga gomantiina jaa galen men laligogi.

²⁵ Kaen men laligogito, gowokourutanon gomantiina monon konde (misa) somata men kasanon somonjon Sool kondenon ama siti sopawaa ootanonga angi kemen keno. Kian.

Soolnon Jerusalem tatawaga kema laligoro.

²⁶ Soolnon kema Jerusalem sitinon keuma Jiisaswaa gowokouruta yonowo batogon toroqeroto, kuuya yononon Sool gowoko koloon laligoroti, ii mende moma laarigitiwaajon ama iwaajon toroko mogi.

²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinon ala men mun kalan koma wama aposol yonoonon kema qendeema sunduya kokaen jen asarin onono, “Sool eja koi kanon kananon karo Ponon asugin muro iiro qaaya ijoro ano kanagen Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinon jen asarin uugia kotakota kuun laligoro.”

²⁸ Sunduya kaen jen asarin onono yonowo toroqen Jerusalem siti uutanon liligon awasan kaka nama Pombaa qata asuganon qama ejemba uukuuku kotakota ama onoma laligoro.

²⁹ Ii ama onoma laligon Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyonowo amin moma mondongosi qaa melenqeleen anoto, yononon Sool kaparan koma qegi komuwaatiwaajon mogi.

³⁰ Ii batogi alaurutanon Sool mokoloon wama Sisaria taonon kema nama wasigi yanodeen toroqen kolokoloo taona qata Tarsus kanon keno. Kian.

Uumeleen tuun yononon luaenon laligogi.

³¹ Soolnon uuta meleen iikawaa gematanon uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyononon luae mokoloogi Un̄a Toroyanon ii men̄ kotiin nan̄gon on̄ono laligogi. Kaen̄ metulan̄gon Pombaa qaaya uuguwombotiwaa keegia moma gawon̄ meḡi uumeleen kanagesogianon̄ somariin̄ sei-ro laligogi. Kian̄.

Piitonon Lida eja mon̄ men̄ qeangoro.

³² Piitonon̄ gomaṅa gomaṅa liligon̄ Jiisas-waanon̄ kanageso soraaya injiima kema laligon̄ kambaṅ mon̄non̄ taon̄ qata Lida kanon̄ keuro.

³³ Keuma kanon̄ eja mon̄ qata Ainias mokoloro. Bakaya koomuya koloro duṅnondeen̄ en̄ laligoro gbani 8 tegoro.

³⁴ Piitonon̄ ii mokolon̄ kokaen̄ ijoro, “Ainias, Ji-isas Kraistnon̄ gii men̄ qeangon̄ gonja. Kawaajon̄ mono waama tambomaeḡa men̄ kululuuwa.” Kaen̄ ijoro iikanondeen̄ waaro.

³⁵ Kaen̄ koloro Lida ano Saaron̄ ejemba ku-uya yononon̄ ii iima uugia meleema Pombaanon̄ qokotaagi. Kian̄.

Piitonon̄ Jopa kema Tabita men̄ gbiliro.

³⁶ Jopa taonon̄ gowoko emba mon̄ qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik̄ qaanon̄ Dorkas, ananaa qaanon̄ nembaro, Inglis̄ qaanon̄ deer.) Iinon̄ kambaṅ so gawon̄ awaa awaa men̄ kalen̄ seiseiya mendeema ejemba kamaan̄qeqeta ilaan̄ on̄oma laligoro.

³⁷ Piitonon̄ gomaṅ kanon̄ laligoro Tabitanon̄ kambaṅ iikanon̄ ji koloon̄ muro komuro. Komuro

qamoya songbama meŋ miri uuta moŋnoŋ uma aŋgi.

³⁸ Lida ii Jopa taon kosianon raro. Kawaa-
jon Piitonon Lida laligoroti, gowoko yoŋonon ii
moma eja woi wasin oronŋi kema Piito kokaen
qisin muri, “Gii mono uulaŋawo kana norowo
Jopa taonon kembona.”

³⁹ Qisin muri iikanondeen afaanŋon yorowo
kenŋi. Kema keugi qamo miri uutanon eroti-
waanon wama ugi. Ugi emba malo kuuya Pi-
ito liligon saama Dorkasnon yoŋowo laligon opo
maleku uun meŋ ononoti, ii qendeema mugi.

⁴⁰ Qendeema mugito, Piitonon jero kuuya
yoŋonon kemedaborogi simin kuma qama
kooliro. Qama koolindaboron qamo jaasewan
geŋ kokaen ijoro, “Tabita, mono waaba.” Kaen
ijoro jaaya uun Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitonon borianon meŋ kobibiiro
waama nano. Nano uumeleen alauruta ano
emba malo onoono ugi. Ugi koomunonŋa gbilin
waaroti, emba ii jaasewanŋianon ano iigi.

⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanon miri so
keno moma ejemba mamaganon kanain Pon
moma laarin mugi.

⁴³ Piitonon Jopa kanon somaŋa tosaŋa toroŋen
laligon Saimombaa mirinon rama ero. Eja ii
kana esu mewutiwaajon bulmakao selia orasin
songbama meagon laligoro. Kian.

10

Korniliusnon Piito qaro karo uuta meleeno.

¹ Taon qata Sisaria kanon kawali galen wabaya mon qata Kornilius laligoro. Iinon manjaqeqe tuun bakaya mon qata “Italiwaa manjaqeqe tuun” qagiti, iikanon manjaqeqe eja 100 yonoo galengia laligoro.

² Iinon sumanjuruta kuuya yonowo Anutu goda qen waeya men mepeseen laligogi. Kaen laligogi Juuda ejemba wanaya yonoojon kalen seiseiya onoma Anutu pororo qama koolin laligoro.

³ Mare monjon 3 kilok kawaa so kolooro Ponon Kornilius koton kondoro jaameleen unj mon iiro. Unj ii tororo iima iikanon Anutuwaanon gajoba monjon mirianon uro iiro. Gajoba kanon uma “Kornilius!” jen qata qaro.

⁴ Kaen qaro gajoba iigigiin sombuya moma ijoro, “Somatana, naambaajon koi kajan?” Kaen ijoro meleeno, “Gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii ejemba wanaya kalenja kalenja mendeema onomakejani, ii Anutunon moma anjon koma goojon romonjon wasin nono kajan.

⁵ Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu.

⁶ Iinon oro selianon gawon meme eja qata Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.”

⁷ Siwe gajobanon Kornilius qaa kaen ijon mesaon keno. Mesaon keno welenqeqeya woi oroono kari. Kari koipuya manjaqeqe eja mon kosianon kaparan koma Anutu motoongara goda qen laligoriti, ii kaanagadeen oono karo.

⁸ Kagi gajobawaanon qaa ii kuuya injjoro wasin onono Jopa taanon kenji. Kian.

Ponon Piito koton kondooro jaameleen unja iiro.

⁹ Eja yononon kananon kenji goman ano taon dodowigi ween biiwia kanon Piitonon miri uuta mon eu kanon uma nama qama kooliro.

¹⁰ Nama qama koolin nenewaa komun iwoi nemambaajon moma jero oogi. Oogi kamban kanon Pombaa umbeumbenanon qero rama jaameleen unja mon kokaen iiro:

¹¹ Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taana somataa tani kaana kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wanjonja 4 iikanon men nangowuyaga, iikawaa tani kaana balonon kamaaro.

¹² Iwoi iikawaa uutanon oro kania kania ragi. Oro tosonian kana 4:yanon riinj kemakeju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koonja koonja kanakeewan elelaon kemakejuti, iwoi kaana kaana ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi.

¹³ Kamaagi iikanon qa mon koloon qaa kokaen ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qen oon newa.”

¹⁴ Kaen ijoroto, Piitonon jero, “Oo Pon, kaen qaago totoon! Ii qizimizinawo. Nii kamban mononon iwoi anjonjayawo ii mende newe. Nii iikawaajon arokuukuu mojen.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanon mombo koloon iwaa-jon jero, “Anutunon iwoi jen konjoratiro eji, giinon iikawaa qata anjonjayawo kaen mende qaba.”

16 Iwoi kaan̄a ii mombo asugiro indin̄a karon̄on kolooro. Indin̄a karon̄on kolooro iikanondeen̄ opo ii mombo horogi Siwenon̄ uro.

17 Piitonon̄ jaameleen̄ un̄a ii iima iikawaa kaniaajon̄ kiko qen̄ momambaajon̄ moma bimbim̄gon̄ raro. Kaen̄ raro kambañ iikanondeen̄ Korniliusnon̄ eja wasin̄ on̄ono kan̄ Saimombaa miri mon̄gama kawaajon̄ qiqisi ama mokoloon̄ kouma miri naguyanon̄ nan̄gi.

18 Miri naguyanon̄ nama kokaen̄ qama qisigi, “Saimon qata mon̄ Piito qajuti, iinon̄ miri koi kanon̄ laligoja me qaago?”

19 Piitonon̄ toroqen̄ jaameleen̄ un̄a iikawaa kaniaajon̄ moma bimbim̄gon̄ raro Un̄a Toroyanon̄ kokaen̄ ijoro, “Moba, eja karonon̄ kan̄ gii mon̄gama gonju.

20 Niinon̄ eja ii wasin̄ on̄ombe koi kaju. Kawaa-jon̄ mono keteda koi waama kemen̄ uuwoi ezelobezelo mesaon̄ yon̄owo kemba.”

21 Kaen̄ ijoro Piitonon̄ eja iyon̄onon̄ kemen̄ injijoro, “Mobu, on̄o eja mon̄ganjuti, niinon̄ ii koloojen̄. Mono naambaajon̄ kaju?”

22 Inijoro meleengi, “Kawali galen̄ Kornilius ii eja dindin̄a kolooja. Iinon̄ Anutu waeya men̄ mepeseen̄ laligoro Juuda ejemba tuun̄ kuuya yon̄onon̄ goda uuta qen̄ mun̄keju. Anutuwaa gajoba toroya mon̄non̄ asugin̄ mun̄ kokaen̄ jen̄ kotooro moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horon̄ muna miriganon̄ uma qaa uutanon̄ga jewaati, ii geja ama moba.’ ”

23 Kaen̄ meleengi horon̄ on̄ono miri uutanon̄ ugi kalan̄ koma on̄ono ainjolon̄ rama egi. Egi goman̄

ano Piitononj waama yonowow keno. Jopa taonj kanonja ala tosaanja unjuano iwo motoonj kenji. Kianj.

Piitononj waba ejemba yonowow ajoroogi.

²⁴ Motoonj kema somanja motoonjgo enj kema laligonj Sisaria taononj keugi. Keugi Korniliusnonj yonoojonj mamboma laligoro. Kaenj laligonj tinitosa ano alauruta awaa ii koma horonj onjono mirianonj ajoroonj ragi.

²⁵ Keuma Piitononj mirinonj umambaajonj ano Korniliusnonj waama kamaanj jolonja jenj kanianonj kemenj usugonj muro.

²⁶ Usugonj muroto, Piitononj borianonj menj kobibiuro waaro kokaenj ijoro, “Mono waaba, nii kaanjiadeenj balonj ejaga koloojenj.”

²⁷ Kaenj ijoro iwo aminj moma miri uutanonj uri ejemba mamaganonj ajoroonj ragiti, ii injiuro.

²⁸ Injiima kokaenj injiuro mogi, “Onjo Juuda ejemba nonoo kanianana moju. Juuda nono ejemba wabaya onjoo mirinonj uma onjowow ainjolonj rarawaa songo ero amamaankejonj. Ii amamaankejonto, Anutunonj qaaya monj qendeema noma kokaenj nijoro, ‘Giinonj ejemba ii me woi yonjoo qagia ii anjonjora arokuukuuyawo kaenj mende gaba.’

²⁹ Kawaajonj onjo qele ama koma horonj nonjoni niinonj mende qotogonj kanj koujenj. Kouma kokaenj qisijenj: Onjo mono naambaajonj qele ama koma horonj nonjoni? Ii saanonj jegi momanja.”

³⁰ Kaenj injiuro moma Korniliusnonj meleeno, “Nii mare mononj kambanj kokaamba 3 kilok kanonj mirinanonj rama qamakooli gawonj menj

laligon koube kete somaŋa 4 kolooja. Qa-makooli gawon meŋ laligowe iikanonadeen eja mon selekopaaya asamararaŋawo kanon asugin bananon nano.

³¹ “Bananon nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama koolin laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa kolooja. Gii kalenja kalenja ejemba wanaya mendeema onomakejani, ii Anutunon moma angon koma goojon romonjon wasin nono kajeŋ.

³² Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinon oro selianon gawon meme eja Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.’

³³ “Kaen nijorotiwaajon ama niinon iikanondeen qele ambe goonon kagi. Giinon qaana moma kajaniswaajon uuna qeaŋgoja. Ponon qaa kuuya jewagiwaajon jeŋ koton gonoti, giinon ii saanon jena mobonja. Nono kuuya keteda koi iikawaajon ajoroon Anutuwaa jaasewananon koi rajon.” Kian.

Piitonon Korniliuswaa mirinon Bunja qaa jero.

³⁴ *Korniliusnon kaen jero Piitonon kanain kokaen jero, “Ahaa! Anutunon ejemba tosaana mende injiisoroon tosaana mende sureen onomakejato, so motoonjonon gosin nonomakeja. Iwaa jaanon monjon anjonjorayawo mende kolooja. Niinon ii keteda koi onanon moma kotojen.

---

* **10:34:** Dut 10.17

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuun̄a tuun̄a kuuya nonoo batunananon̄ daen̄ yon̄oonon̄ga mon̄non̄ Anutu waeya men̄ mepeseen̄ kaiyakayanon̄ kana dindin̄a otaaji, iinon̄ mono Anutuwaa jaanon̄ sokonja.

³⁶ Jiisas Kraistnon̄ ejemba kuuya ananaa Pon̄nana koloon̄ luae qen̄ nonomakeji, Anutunon̄ Bun̄a qaaya ii Israel kanageso nonoonon̄ ano karo. Bun̄a iikanon̄ karo nono iikawaa Oligaa Bun̄aya jen̄ asarin̄ laligojon̄.

³⁷ Jonon̄ ejemba uugia kuun̄ kokaen̄ jero, ‘On̄o mono uugia meleengi niinon̄ oomulu men̄ on̄omaŋa.’ Kaen̄ jero kawaa gematanon̄ qaa ii Galili prowinsnon̄ kanain̄ jegi sein̄ kema Judia prowinsnon̄ keuma kuuya sokono. On̄o ii mod-aboroju.

³⁸ “Anutunon̄ Un̄a Toroya Nazaret eja Jiisaswaa uutanon̄ maaro ku-usun̄ bun̄a qen̄ aon̄ goman̄ so liligon̄ laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomun̄ on̄ono. Kilen̄aa Toyanon̄ ejemba esun̄anon̄ somon̄gon̄ horon̄ on̄ono kemegiti, iinon̄ ii kuuya men̄ qeaŋgon̄ on̄ondabororo.

³⁹ Iwoi ii Juuda nonoo gomanon̄ ano Jerusalem sitinon̄ ama men̄ laligoro gere batuyanon̄ mon̄don̄ qegi komuro. Nono ii kuuya iima nan̄gon̄ jen̄ dan̄gunuya koloon̄ nanjon̄.

⁴⁰ Komun̄ ero somaŋa karoon̄ kolooro Anutunon̄ men̄ gbiliro waaro. Waama indin̄a mamaga ejemba asugin̄ on̄ono.

⁴¹ “Iinon̄ ejemba tuun̄ kuuya yon̄oojon̄ mende asugiroto, Anutunon̄ waladeen̄ nono meween̄gon̄ nonono Jiisasnon̄ koomu-non̄ga waama laligoro, kambaŋ iikanon̄ iwo qaa amin̄ moma nem-

banene anjon nej laligonini, mono nonoojon asugiro nono iikawaa qaaya nanjon jen namakejon.

⁴² Kaen nanin Jiisasnon kokaen jen koton nonono, 'Anutunon kuun nono niinon ejemba laligojuti ano komugiti, iyonoo jenteego Togiaga koloojen. Kawaajon ononon mono noo kaniaa ii ejemba tuun so yonoonon nanjon jen asarin laligowu.'

⁴³ Ejemba daen yononon Jiisas moma laarin mun qata qamakejuti, Anutunon mono qa ii moma yonoo singisonogogia mesaon songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii gejatootoo ejemba kuuya yononon nanjon jen asarin oogita eja." Kian

Uña Toroyanon waba ejemba yonoonon ka-maaro.

⁴⁴ Piitonon qaa kaen jengadeen nano Uña Toroyanon ejemba geja ama mogiti, iyonoo uugianon kemero.

⁴⁵ Anutunon Uña Toroya kalenja ii waba ejemba yonoo uugianon kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanon iima aarugi. Juuda ejemba selegianon Anutuwaa aiwese mej kotogi uugia meleema Jiisas moma laarin Piito otaan kan ragiti, iyononon mono aarun kokaembaajon walingogi:

⁴⁶ Yononon kantri tosaanja yonoo qaagia morota morota kanain jen Anutu mepeseegi. Kawaajon walingogi Piitonon kokaen qisin onoma jero,

⁴⁷ "Yononon Uña Toroya ii nononon anin kaanja anjon koma bunja qen aojuti, ii mojon. Kawaajon

ii saanon oomulu men ononin sokombaa. Ii anin moronon qotogon nononaga?”

⁴⁸ Kaen jen jen koton onono Piitowaa alaurutanon nama Jiisas Kraistwaa qatanon Kornilius sumanjuruta oomulu men onongi. Oomulu men onongi Piito angon koma mugi toroqen ween tosaanja yonowo laligoro. Kian.

11

Piitonon Jerusalem kema gawonaa sunduya jero.

¹ Waba kantri yononon kaanagadeen Anutuwaanon qaa men angon kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligon mogi.

² Kawaajon Piitonon Jerusalem sitinon eleema uro Juuda selegianon Anutuwaa aiwese men kotogi uugia meleengiti, iyononon jejewili (jaaliki) ama jen mugi.

³ Jen mun kokaen ijogi, “Waba kantri eja Anutuwaa aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajon kema yonowo ainjolon rama nembanene nena? Ii mende sokonja.”

⁴ Kaen ijogi kakanai-yanonga kanain iwoi kolooroti, ii korebore arenawo jen asarin onoma kokaen injoro,

⁵ “Niinon Jopa sitinon laligon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon nuro rama jaameleen unja mon kokaen iibe: Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa

wan̄goŋa 4 iikanon̄ meŋ nan̄gowuyaga, iikawaa tani kaan̄a noo kosonanondeen̄ kamaan̄ ero.

⁶ Kamaan̄ ero iwoi iikawaa uutanon̄ tororo iibe oro kania kanianon̄ ragi. Oro tosaan̄a ii namonon̄ kana 4:yanon̄ riin̄ kemakeju. Tosaan̄a kawalia geregiawo kolooju. Tosianon̄ wosogianon̄ kondondongon̄ kemakeju. Kaan̄agadeen̄ koon̄ kania kania kanakeewan̄ elelaon̄ kemakejuti, iwoi iikaan̄a ii opo iikawaa uutanon̄ motoon̄ kamaagi injiibe.

⁷ Injiibe qa mon̄ kaan̄agadeen̄ koloon̄ kokaen̄ nijoro mobe, ‘Piito, mono waama iwoi koi qen̄ oon̄ newa.’

⁸ “Kaen̄ mobeto, niinon̄ kokaen̄ jewe, ‘Oo Pon̄, nii iikawaajon̄ arokuukuu mojen̄. Iwoi qizimizin̄ an̄gonjorayawo kaan̄a ii kamban̄ mon̄gen̄ noo buunanon̄ mende oosiro. Kawaaajon̄ ii mono mende totoon̄ neman̄a.’

⁹ Kaen̄ jewe qa iikanon̄ mombo Siwenon̄ga koloon̄ kokaen̄ nijoro, ‘Anutunon̄ iwoi jen̄ konjoratiro eji, giinon̄ iikawaa qata an̄gonjorayawo kaen̄ mende qaba.’

¹⁰ Iwoi kaan̄a ii indin̄a karon̄ kolooro. Kaen̄ kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon̄ eleema uro.

¹¹ Uma ayayooga kono kamban̄ iikanon̄adeen̄ Korniliusnon̄ Sisaria taonon̄ga eja karon̄ wasin̄ on̄ono noonon̄ kagiti, iyononon̄ miri ranini, iikawaa naguyanon̄ nan̄gi.

¹² “Naguyanon̄ nan̄gi Un̄a Toroyanon̄ kokaen̄ jen̄ koton̄ nono mobe, ‘Gii mono uuwoi ezelobezelo yakarin̄ yon̄owo kamba.’ Qaa ii mobe uumeleen̄ alauruna 6 yononon̄ kaan̄agadeen̄

Jopa mesaon niwo Sisaria taonon kenin. Sisaria keuma kawali galen iikawaa mirinon unin.

¹³ Unin qaa sundu kokaen men nonono, 'Gajoba monon noo mirinon asugiro iibe nama kokaen nijoro: Gii mono Jopa gomanon qele ama eja qata Saimon, qata mon Piito ii wama kawu.

¹⁴ Iinon kan Buja qaa jero gii ano sumanuruganon ii moma laarin uugia meleengi kuuya hamo qen onono letombu.'

¹⁵ "Sundu ii men nonono niinon kanain Buja qaa jewe. Ii jewe mogi Un Toroyanon kanakanaiyanon nonoo uunananon kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonoo uugianon kaangadeen kemero.

¹⁶ *Iinon kemero iibe iikanondeen Pombaa qaa mon noo momonon kouro romongowe. Qaa ii kokaen, 'Jonon oo toonon mulu men ononoto, niinon Un Toroya uugianon ama iikanon mulu men onoman.'

¹⁷ Nononon Pon Jiisas Kraist moma laarin munin Anutunon kalen nononoti, ano yononon moma laarigi Anutunon kalen iigadeen yonoo uugianon kaangadeen ano. Kawajon ama nii kaanonon mono nomaen Anutu ku-usun Toya batogon qetama mubenaga? Iinon kaen ama ononota niinon angon koma mumambaajon amamaawe."

¹⁸ Piitonon sunduya kaen jero moma uugia olo-mooro bonjon kolooro Anutu mepeseen kokaen jegi, "Onanon, nono uunana meleema laaligo kotigaa bujaya koloojon mojonto, Anutunon kana motoongo ii waba kantri ejemba yonoojon

---

* **11:16:** Apo 1.5

kaanagadeen ama ononota eja. Ii mono keteda koi asarin moma kotojon.” Kian.

Waba kantrinoj uumeleen tuun mutuya kolooro.

¹⁹ *Stiiwen qegi komurotiwaajon ama kakasililin kolooro uumeleen ejembanon deema liligon kema kagi. Kema kagi tosianon kowe goraayanon Fonisia gomanon kenji. Tosianon kowe koton wato qata Saiprus kanon kenji. Tosianon Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kenji. Kaen deema kenjito, ejemba batugianon Jiisaswaa Buna qaa ii Juuda ejembagadeen injjogi mogi. Waba kantri ii mende injjogi.

²⁰ Mende injjogito, Saiprus ano Sairini eja tosianon yonoo batugianon laligogi. Yononon waba balonon somariin Antiokia sitinon kouma balon toya yonowo Griik qaanon amin moma Pon Jiisaswaa Oligaa Buna ii kaen Juuda qaago yonoojon kaanagadeen jen asarin onongi.

²¹ Ii jen asarin onongi Pononon yonowo laligoro ku-usunanon ejemba uugia kuun onono mama yononon Pon Jiisas moma laarin uugia meleema iwaanon qokotaagi tuungia somariin somata kolooro.

²² Kaen kolooro iikawaa bujuyanon kema Jerusalem kanageso yonoo gejagianon kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinon keno.

²³ Kema keuma Anutunon kalenmorianan ejemba onono qeangogiti, ii jaayanon iima moro uro aison qambanmaban kokaen jero,

---

* **11:19:** Apo 8.14

“Ono mono korebore uugia menj kululuunj kotiinj Pombo qokotaanj nambu.”

²⁴ Barnabasnoj eja awaa kolooro Unja Toroy-anonj uuta saa qero uuwoi yakarij gema qen uuta kuuya kanonj Jiisas moma laarij munj laligoro. Kawaajonj ejemba mamaganonj uugia meleema Pombaa tuunjonj toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnoj Antiokia mesaonj Sool mongamambaajonj Tarsus taononj keno.

²⁶ Kema mokoloonj wano Antiokia sitinonj kari. Kanj iikanonj motoongara gbani motoonggo kuuya laligonj zioz gawonj menj uugia meleengiti, ii tuunja tuunja kuma onjoni ejemba mamaganonj momo menj uu wombogianonj anji. Antiokia ejembanonj mutuya kanainj gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa bunja) qama laligogi. Kianj.

Waba kantriwaa uumeleenj yonononj Juuda nanjonj onjonji.

²⁷ Kambanj kanonj gejatootoo ejemba tosianonj Jerusalem mesaonj Antiokia sitinonj kamaan kougij.

²⁸ *Yonoononga monj qata Agabus ii waama Unja Toroyanonj sololooro buju qaa kokaen injijoro, “Bodi somatanonj koloonj gomanja gomanja sokoma ewaa.” Kaen jero iikawaa so Siisakinj qata Klodius iwaa galenkonkonj kambananonj kolooro.

²⁹ Ii kolooro gowoko yonononj mindirinj uumeleenj alaurugia Judia prowinsnonj laligogiti, ii nanjonj onjoma kulukululuunj nandunj somata anji kambaatiwaa qaa somonjogij.

---

* 11:28: Apo 21.10

³⁰ Qaa ii somongogi ano iikawaa so onanon anji. Yononon monen ano iwoi men kulu-luun Barnabas Sool yoroo borogaranon ama wasin orongi Jerusalem kema uumeleen kanageso yonoo jotamemeurugia injiima ononi. Kianj.

12

Herodnon Jeims qen Piito kapuare mirinon ano.

¹ Kamban iikanon kin Herodnon* uumeleen kanageso sisiwerowero men onomambajaan moma jero uumeleen ejemba tosaanja onoma somongon onongi.

² Kinjon jen kotooro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanon kianji.

³ Kaen jen jen kotooro qegi komuro Juuda ejemba tosianon ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajon toroqen jero Piito kaanagadeen men somongogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendon kambananon jero kolooro.

⁴ *Kawaajon kinjon kokaen jero, “Niinon kiankomu kendon† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanon oomaña.” Kaen jen jen kotono kapuare mirinon oongi. Oongi manjageqe eja 16 yononon batugianon tuun 4 koma kamban utekute anjita eja 4:yanon asaga gomantiinja sulan nama galen men mun laligogi.

---

* **12:1:** Kin Herod Agripa I (mutuya) iinon gbani 37-44 kanon Palestain kuuya galen koma onoma laligoro. * **12:4:** Eks 12.1-27

† **12:4:** Kiankomu kendon ii Inglis qaanon Passover. Ananaa qaanon qata mon ii goukonkon kendon. Israel ejemba yononon Iijipt laligon nagugia sanon morigi Anutuwaa gajobanon injiima koboon unjuugun mutu meragia mende unjuro komugi.

⁵ Piito kaen galen men mun laligogi kapuare mirinon eroto, uumeleen kanageso yononon sulan iwaajon ama Anutu kaparan koma qama koolin laligogi. Kian.

Siwe gajobanon Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolin laligogi kiankomu (Passover) kendon tegoro gomantiina kanon manjaqeqe eja woyanon Piito gbado (tape) woinon kotakota somongori batugaranon gaon ero ano eja waa-giawo tosanon nagu gematanon nama kapuare miri galen meg. Kin Herodnon goman ano Piito wama qaa jakeyanon oomambaajon romongon aren ano gaon egi.

⁷ Gaon egito, Pombaa gajoba monnon uulanawo asugin Piitowaa kooronon nano kasa miri-waa uuta asaridabororo Piitowaa maronon qen ijoro, “Mono uulanawo waaba.” Kaen ijoro gbado (tape) woyanon iikanondeen Piitowaa borianonga een suni.

⁸ Suni gajobanon ijoro, “Mono opoga somongon kana esuga mouba.” Ijoro moma iikaen ano. Ii ano toroqen ijoro moro, “Mono malekuga mouma nii notaan kawa.”

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaon otaaro. Ii otaan kenoto, gajobanon iwoi anoti, ii onanon kolooro me qaagoti, Piitonon iikawaajon moro sisau kolooro. Iinon gaon en gaon iiroti, iikawaa tanitani moro kolooro.

¹⁰ Miri uuta mesaon nagu mutuyanon galen men naniti, ii uruugun nagu monnon keuma uruugun koton kema kapuare miri seliaa aen kiropoyanon keuri. Keuri nagu somata kotakota

iikanonj mono anjodeenj eenj tano seleengenj siti kana qaa ootanonj kemeri. Kemenj kana somata striit monj toroqenj keni gajobanonj uulanjawo Piito mesaonj ali-ro.

¹¹ Ali-ro Piitowaa uuta tooro kokaenj jero, “Oo Ponjonj mono gajobaya wasiro kanj Herodwaa borononga metogonj nonja, ii mojenj. Juuda ejembanonj noo selenanonj iwoi koloowaatiwaaajonj mambonjuti, iinonj mono iwoi kuuya iikanonja noo wanja somonjoja. Niinonj keteda koi ii onjanonj moma kotojenj.”

¹² Kaenj moma koto-ro asariro Jombaa nemunja Mariawaa mirinonj baagenj keno. Jon iikawaa qata monj Maak qagi. Miri iikanonj ejemba maganonj ajoroonj Anutu qama koolinj laligogi.

¹³ Kaenj laligogi Piitononj kanj toomaanonj nama nagunonj qero. Nagunonj qero welenqege emba qata Roda iinonj kanj “Gii morononj?” jenj qisiro.

¹⁴ Qisinj nama Piitowaa aroya moma kotonj “Ii-ia kajan!” jenj aisoonj lugunj nagu mende horonj uulanjawo miri utanonj uma injjoro, “Piitononj kanj nagunonj nanja.”

¹⁵ Injijoro moma iwaajonj “Uuga sooro jejanj,” jegi. Jegito, iinonj wanj qenj “Qaa onja jejenj!” injjoro. Kaenj injjoro jegi, “Ii mono Piitowaa gajobayanonj nanja.”

¹⁶ Kaenj aminj mogito, Piitononj nagu qengadeen nano horonj iima aarugi.

¹⁷ Aarugi borianonj sare ama oлон ambutiwaa-jonj jero. Jenj Ponjonj kapuare mirinonga wama seleengenj kamaaroti, sundu ii injjoro, “Onjo buju koi mono bisop Jeims ano uumeleenj alaurunana

tosaŋa ii injijogi mobu.” Kaen injijon oŋomesaon goman mongen keno. Kian.

Piitonon kapuare miri mesaoro kinj Herodwaa irinja soono.

¹⁸ Goman ano manjaqeqe eja yoŋonon Piito mongama “Daen ilinolon koma alin kenja?” jen kawaajon konjilin ano majakaka somata mogi.‡

¹⁹ Herodnon kaanagadeen Piito mokoloowutiwaajon jero mongama bimbimgon mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galen megiti, ii qaa jakeyanon oŋooma mamaga qisin oŋoma jen tegon unuama unugi komuwutiwaajon jen koton oŋono. Kawaa gematanon Judia prowins mesaon Sisaria taonon kemen kanon laligoro. Kian.

Anutunon kinj Herod ironja muro komuro.

²⁰ Fonisia prowinswaa taon qagara Taia ano Saidon yoŋonon nene gawongia mewombaa-
jon amamaan kinj Herodwaa kantri yoŋoononga nene iwoigia sewana men laligogi. Kaana laligogi Herodwaa irinja soono Taia Saidon kere ama oŋoma nembanene oŋombutiwaa songo ano. Kawaajon yoŋonon kululuun jotamemeurugia wasin oŋongi tuun men kinj Herod iibombaa-
jon kengi. Kengi jawina qata Blastus jin-karon miriaa galenanon ii wala inji-ro. Inji-ro ijogi, “Nono qaa jen solananinin luae koloowaatiwaa qisiwombaa-
jon kajon.” Kaen ijon jen men loorin mugi injijoro, “Saanon qaagia kotinon gemagianon namanja.”

---

‡ **12:18:** Room gawman gawombaa arena kokaen: Kapuare ejanon olon konagati een, eja waagiawo ii mono unugi komunkegi. Kawaajon konjilin ama majakaka somata mogi.

21 Kaen injjoro kinjon qaa meleema onjomambaajon kamban men onono kanon ajoroogi iyanaa selia menjerenjon kin eja pon malekuya mouma jinjon duj rarayanon rama korisoro qaa injjoro.

22 Injjoro ejemba tuun yononon moma kokaen jen qagi, “Qaa ii Anutuwaanon qaaga. Ii balon ejawaa qaaya qaago.”

23 Kaen qagito, kinjon kaen ama Anutuwaa qabunaya qakooma mende mepeseen iyanajon moro uro. Kawaajon Pombaanon Siwe gajoba monjon iikanondeen qero doonon kin kin kema kiro komuro.

24 Kaen kolooroto, Anutuwaanon Buna qaa ii jen laligogi toomorianawo koloon seiuro.

25 Antiokia siti yononon Barnabas ano Sool nanjonango misin gawon mon§ orongiti, iyoronon ii Jerusalem laligon metogori. Ii metogon Jon qata mon Maak qagiti, ii wama motoon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon eleema kagi. Kian.

13

Barnabas Sool yoronon misin gawon kanain menj keni.

1 Antiokia sitinon tosanon uugia meleema uumeleen kanageso koloogi jotamemegia kokaananon gejatootoo qaa jen kuma onoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata mon

---

§ 12:25: Antiokia yononon nanjonango monen ii menj kema Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yonoo borogianon ani. Kawaajon qata nanjonango misin gawon mon jejon. Apo 11.30

Injana (Griik qaanon Naija) ano Lusius (Sairini gomambaajon), Manain (ii pon gawana Herod* iwo motoon laligon somariiri) ano Sool.

² Uumeleen kanageso yononon Pombaa waeya men mepeseen nene singi laligogi iikanon Unja Toroyanon kokaen injoro, “Niinon Barnabas ano Sool gawon qaita mon mewaotiwaajon meweengon oroombe. Kawaajon ononon mono ii jen tegon wasin orongi kembao.”

³ Kaen injoro qama kooliwombaajon nene singi laligon borogia wangaranon angi Pombaa kusujanon turun orono wasin orongi keni. Kian.

Saiprus watonon kema gawon meg.

⁴ Unja Toroyanon kaen wasin orono goman qata Selusia kanon kemeri. Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema wato Saiprus kawaa ween koukoutanon keugi.

⁵ Keugi siti qata Salamis kanon kema Juuda ejemba yonoo qamakooli miria miria kanon uma Anutuwaa Bunja qaa jen uu kuun ononi. Eja qata Jon ii kaanagadeen wani yorowo kema kan ala ilailaagaraga laligoro.

⁶ Kaen laligon wato kuuya liligon koton leegen ween kemekemetanon Pafos sitinon keugi. Kanon keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinon owen jenan ejaga koloon gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

---

* **13:1:** Herod Antipas iinon gbani 4 B. C. – 39 A. D. kanon Galili ano Perea prowins woi ii galen koma onoma laligoro.

⁷ Owenj eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinonj rama laligoro. Kiap iikanonj momakooto ejaga laligoro. Kaanja laligonj Anutuwaanonj Bunja qaa momambaa siinja enj muro Barnabas Sool koma horonj orono iwaanonj kari.

⁸ Karito, Elimas, (owenj memewaaajonj qata Griik qaanonj kaenjenjkegiti,) iinonj kiapnonj Anutu moma laarinj mubabotiwaajonj tuarenjenj ama oroma kiap uuta qaanonj enjkalolonj memambaaajonj angobato mero.

⁹ Angobato mero Sool, qata monj Pool qagiti, Unja Toroyanonj iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotoro.

¹⁰ Iima kotonj kokaenjenj muro, “Yei! Umbuqumbulinj eja, gii mono Kilenjaa Toyaa mera koloojanj. Satanonj uuga osonjakale ambe-mbo menj gono selenonj kuukuu kania kania ama laligonjkejanj. Qaa dindinja kuuyaa kereya koloonj Pombaanonj kana dindinja meerangona dogonjeji, ii mono mesaowaga me?”

¹¹ Kawaaajonj moba! Pononj mono boria qaganonj ano esujanonj turunj gono jaaga gooro weenj asasaga iimambaaajonj amamaawaga. Iinonj kambanj merotiwaa so mono jinjauj qen laligowa.” Jenj muro iikanondeenjenj pangamanonj qaganonj kamaanjenj tururo umunjenj koma titou kuunjenj ilinwalinjenj qen kema kanjenj borianonjenj mewutiwaajonjenj qisinjenj borianonjenj koromojoronjenj ano.

¹² Iwoi ii kolooro kiapnonjenj ii iima Pombaa Bunja qaa momoyaaajonjenj walinjonjenj moma laarinjenj muro. Kianjenj.

Pisidiawaa Antiokia taanonjenj misin gawonjenj megii.

13 Poolnoḅ nenḅauruta yoḅowo Pafos gomaḅ mesaḅoḅ wanḅonoḅ ugi opo sel horoḅ moro-roḅgogi haamoḅonoḅ nanḅoro kema laligoḅ Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kaḅoḅ keugi. Kaḅoḅ keuma nama Jonḅoḅ oromesaḅoḅ eleema Jerusalem sitinoḅ karo.

14 Eleema karoto, yoroḅonoḅ Perga siti mesaḅoḅ toroḅeḅ kema Pisidia prowinswaa taḅoḅ qata Antiokia kaḅoḅ keuri. Kaḅoḅ keuma Sabat kendoḅonoḅ qamakooli mirigianoḅ uma rari.

15 Rari qamakooli miriwaa galeḅ yoḅonoḅ Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yoḅoonoḅ Buju Tere weeḅoḅ weleḅ aḅgi kamaaḅ kokaeḅ qisiḅ oroḅgi, “Alawoinana, oroḅonoḅ qaa moḅ kaḅageso uunana kuuwaotiwaajoḅ eji eeḅ, ii mono saanoḅ jeri moboḅa.”

16 Kaeḅ qisiḅ oroḅgi Poolnoḅ waama boro kuma kokaeḅ jero, “Israel wabaurunana ano baloḅ toya nonowo Anutu waeya meḅ mepe-seeḅkejuti, oḅo mono geja ama mobu.

17 *Israel ejemba tuuḅ ananaa beḅnana ii Anutu. Iinoḅ bemunjaleurunana meweeḅoḅoḅ oḅono ambosakoḅurunanananoḅ Iijipt gomaḅoḅ kema waba koloḅoḅ laligogi. Anutunoḅ kambaḅ kaḅoḅ Israel ejemba tuuḅ ii toomorianoḅ oḅono seiḅ qabuḅagiawo koloogi. Kaeḅ koloogi Anutunoḅ aḅgoleto meḅ ku-usuḅa qendeema iikaḅoḅ unuano Iijipt kantri mesaḅoḅ seleeḅeḅeḅ kagi.

18 * “Kaḅ laligoḅ baloḅ qararaḅkoḅkoḅanoḅ ko-toḅ kaḅ nanamemeḅ bologa ama meḅ laligogi

---

* 13:17: Eks 1.7; 12.51   * 13:18: Jaḅ 14.34; Dut 1.31

Anutuwaa irinja soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro.

19 *Moma laligoroto, kilen kan laligon Keinan gomanon kougi. Kougi iikanon kanageso tuun 7 konjoma kondeema onoma balongia men mendeema isiurunana toya toya koloowutiwaajon bunja qen onono.

20 *“Kaen kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanon Anutunon jenteegowaa eja ponja ponja (Judge) kuun onono. Ii kuun onono laligon kougi Samuelnon kolooro. Iinon jenteegowaa eja pon konoga koloon gejatootoo ejaga laligoro.

21 *“Samuelnon koloon laligoro kamban iikanon kin pombaajon Anutu welema mugi eja qata Sool onono. Sool iinon Benjamin isi yonoononga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kin pongia laligoro.

22 *Ii laligoroto, Anutunon Sool utegon kitanon eja qata Deiwid kin eja pongia koloowaatiwaajon meweengon kuuro. Kuun kania jen asarin kokaen jero, ‘Niinon Jesiwaa meria Deiwid mokoloijen. Iwaa uuta gosin mobe saanon sokoma nonja. Iinon nanamemenja kuuya kanon noo jena ten koma laligowaa.’

23 Anutunon wala eenanon Hamoqeqe Toya wasin nonombaatiwaajon jeroti, soomongo qaa iikawaa onanon mono kokaen kolooro: Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga eja qata Jiisas kolooro

---

* **13:19:** Dut 7.1; Joos 14.1

* **13:20:** Pon 2.16; 1 Sml 3.20

* **13:21:** 1 Sml 8.5; 10.21

* **13:22:** 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20

Anutunonj ii Israel tuunj nonoo Hamoqeqe Tonana koloonj laligowaatiwaajonj kuuro.

24 * “Jiisasnonj mende asugiro waladeenj iikanonj Jononj kanj kokaenj jenj laligoro, ‘Ono mono uugia meleembu. Uugia meleengi niinonj oomulu men onomanja.’ Kaenj jenj Israel ejemba tuunj kuuya uu kuunj onoma laligoro.

25 * Kaenj laligoroto, iinonj gomanjlili gawonja mendaboromambaajonj ama iikanonj kokaenj injijoro, ‘Ono noojonj nomaenj romonjoju? Iwoi romonjojuti, niinonj ii qaagoto, mobu, noo gemananonj eja monj kawaa. Iinonj karo niinonj iwaa kooronanonj kamaanqegeta laligojenywaajonj wayangesoya besaanj kana esu kasia isamambaajonj moma bimbingomanja.’

26 “Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balonj toya onononj nonowo Anutu waeya menj mepeseenkejuti, Anutunonj hamo qenj nonombaatiwaa Bunyaya ii ano nonoononj kaja.

27 Iikawaa kania ii kokaenj: Jerusalem toya ano galenjurunana yonononj Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yonoononj Buju Tere Sabat kendonj so weenjonkejuto, iikawaa kania ii mende moma asarinkeju. Kaanja tompinj laligojuto, kilenj galenkonkonj ejaurunananonj Jiisas komuwaatiwaa qaaya jenj tegogi gejatootoo ejemba yonoononj qaa ii iikaanja kanonj honjowo kolooro.

28 * Yonononj Jiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaa so qaa kania monjgama monj

---

* **13:24:** Maak 1.4; Luuk 3.3   * **13:25:** Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20, 27   * **13:28:** Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15

mende mokoloon kilen “Kozigen!” qagi. Qama Pailotnon jen tegoro komuwaatiwaajon qama welenji.

29 * “Iwaajon qaa kuuya oogita eji, yononon mono iikawaa so анги hona koloodabororo Jiisas gerenonga metogon kamaan qasirinon kema jamo kobaa uutanon анги.

30 Angito, Anutunon ii koomu-nonga men gbiliro waaro.

31 * Waaro iwo Galili prowinsnonga Jerusalem sitinon kagiti, ii mono ween boria mamaga asugin onono. Alauruta asugin ononoti, iyononon kamban kokaamba ejemba batugianon dangunu kaanq nama kania nanjon jen asarin laligoju.

32 Anutunon Juuda ambosakonjurunana yonowo iwoi amambaa qaa jen somongorota nono iyonoo gbiliurugia koloonin qaa walaga iikawaa onanon mono kamban kokaamba nonoojon kokaen kolooro: Iinon Jiisas men gbiliro waama laligoja. Kawaajon nononon iikawaa Oligaa Bunq ii jen asarin ononjon.

33 * “Anutunon Jiisaswaajon qaa jero Deiwidnon moro Ondino (Buk song) jango woi kanon kokaen oorota eja,

‘Giinon neenaa meranaga koloojani, ii kete ejemba qendeema onombe iima kotoju.’

Iinon qaa iikawaa so Jiisas men gbiliro waaro.

34 * Jiisas men gbiliro koomunonga waama kotiin laligon kanagen mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anutunon kokaen jerota eja,

---

* 13:29: Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

* 13:31: Apo 1.3   * 13:33: Ond 2.7   * 13:34: Ais 55.3

‘Nii kalenmoriaana kinj Deiwid munj laligowe soraaya koloonj powowonj kotiinj nanoti, iikawaa so ii mono onjoonj togonj onomaŋa.’

³⁵ *Deiwidnonj iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monjonj kaanagadeenj kokaenj anota eja, ‘Geengaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa ronjonj mende gisaawaa.’

³⁶ Nono kinj Deiwidwaa kania mojonj: Iinonj laaligoya laligonj Anutuwwa jeta otaanj gawonj muroti, ii medaboronj goronj qenj komuro. Komuro ambosakonjuruta yonoo kosogianonj ronj kongi qamoyanonj enj gisaanq qaono.

³⁷ Deiwidnonj gisaanq qaonoto, Anutunonj eja menj gbiliro waaroti, iinonj mende gisaaro.

³⁸ “Eja alauruna, kawaajonj qaa koi mono mobu: Anutunonj Jiisaswaaajonj ama singisongogia mesaonj songbambaa. Nonononj iikawaa Bunaya jenj asarinj onjonj.

³⁹ Wala ‘Mooseswaanonj Kana qaa otaanj iikaana kanonj solana koloowona,’ jeninto, iikanonj iinonj woinonj osinj amamaanj laligoninj. Kaenj laligoninto, kambanj kokaamba daenj yonononj Jiisas moma laarinj iwo qokotaawuti, Anutunonj mono kuuya yonoo qaagia jenj tegoro solananiwuya.

⁴⁰ Gejatootoo ejembanonj qaa jenj oogita eji, Anutunonj iikawaa so irona meleeno qagianonj ubabotiwaaajonj mono toogia moma galengia menj aowu. Qaa kaana monj ii kokaenj,

---

* **13:35:** Ond 16.10

41 *‘Niinonj onjo laaligo kambananon angoletto gaita monj memana.

Monjonj iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa hona koloowaatiwaajonj mende moma laariwuyaga.

Kawaajonj qaa ii menj kamaanj ama jejew-ili amakejuti, onjo mono eenj uunj iima walingonj tiwilaawu.’ ”

42 Poolnonj kaenj jero Barnabaswo qamakooli miri mesaonj kamaari tosonianj kokaenj qisinj oronji, “Nono qaa koi mombo mobombaajonj mojonj. Kawaajonj ii Sabat kendonj monj eukanonj saanonj toroqenj jeri mobonaga.”

43 Qamakooli mirinonga kamaanj deengi ejemba mamaganonj Pool ano Barnabas kanagaranonj orotaagi. Tosianonj Juudaga koloogi ano tosonianj waba kantrinonja koloogito, Juuda yonowo toroqenj laligogi. Yonononj orotaagi aminj moma qambanmamban qaa kokaenj ononi, “Anutunonj kalenmorianj ononoti, iikanonj mono bonj qenj nambu.”

44 Sabat kendonj monj kanj kuuroti, iikanonj taonj balonj iikawaa ejembaya ii kololonj “Anutuwaa Buja qaa mobonja,” jenj kouma ajoroogi.

45 Kouma ajoroogi Juuda yonononj ejemba tuunja tuunja injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanonj qaa qewombaajonj jenonkooli ama niinonjiinonj jenj mepaqepae ama oronji.

46 Kaenj ama oronji Pool Barnabas yorononj awasankaka kotiin nama qaa kokaenj jeri, “Anu-

---

* 13:41: Hab 1.5

tunon gawon noronotiwaa so Bunaya wala Juuda ejemba injonin sokonagato, onjo ii gema qen lan kokaen jeju, 'Nono laaligo kotiga uutanon keubonatiwaa so qaago.' Kawaajon mobu, noronon mono onomesaon waba kantria kantria yononon eleema kembota.

⁴⁷ *Ponjon iikawaa qaaya kokaen jen koton nonono,

'Niinon kuun gombe waba kantri yonoo asasagiaga koloon hamoqeqewaa kania jen asarin laligona balon goraaya kuuya sokondabororo leelee eu emu yononon letoma Siwewaa buja koloowuya.' "

⁴⁸ Kaen jeri balon toya Juuda mende laligogiti, iyononon moma uugia qangoro Pombaa Bunaya mepeseegi. Mepeseen laaligo kotigaa buja koloowutiwaajon Anutunon moma gosin ononoti, iyononon iikawaa so uugia meleema Jiisaswaa Bunaya moma laarigi.

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Buja qaa jen seigi prowins kuuya sokoma keno.

⁵⁰ Saanon kenoto, Juuda yononon taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qen laligogiti, iyonoo uugia qaanon onon kuun Pool Barnabas motoon sisiwerowero ama oroma goman mirigianonga orotaagi.

⁵¹ *Kembaotiwaajon ama telambelangia qendeema kokaen injori, "Noro onoo balonon kari sububun kana tambonaranon mokotaaji, ii mono qesaari ononangiaagen eleema kemebaa." Kaen

---

* **13:47:** Ais 42.6; 49.6   * **13:51:** Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

injiori kaniagara solanꝝ moma kotogi kema Gale-sia prowins uutanonꝝ siti qata Aikoniam kanonꝝ keuri.

⁵² Keurito, gowokourunana Antiokia taononꝝ laligogiti, Unꝝ Toroyanonꝝ iyonꝝoo uugia saa qero hononꝝa mende aisonꝝ laligogi. Kianꝝ.

14

Aikoniam sitinonꝝ uugia kuuri.

¹ Pool Barnabas yorononꝝ Aikoniam sitinonꝝ keuma kaanꝝadeenꝝ Juuda yonꝝoo qamakooli mirinonꝝ uma Bunꝝa qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonꝝoononꝝa tuunꝝ seiseiya yonꝝononꝝ uugia meleema Jiisas moma laarigi.

² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyonꝝononꝝ balonꝝ toya Juuda mende laligogiti, iyonꝝoo uugia osonꝝ aposol uunonꝝkeeme ama orombutiwaajonꝝ uugia kuugi.

³ Kuugi kilenꝝ kambanꝝ koriga kanonꝝ laligonꝝ Ponꝝ moma laarinꝝ awasanꝝkaka nama Bunꝝaya jenꝝ laligori. Ponꝝ kalenꝝmorianꝝaa qaaya jenꝝ asariri qaagara nanꝝonꝝ ku-usunꝝa borogaranonꝝ ano aiwese anꝝgoletto meri asugiro.

⁴ Kaenꝝ asugiro taombaa kanagesoyanonꝝ juma deenꝝgi. Tosianonꝝ Juuda jotamemeya yonꝝowo motoonꝝ somonꝝgogi tosianonꝝ aposol yorowo toroqenꝝ nanꝝgi.

⁵ Kaenꝝ aronꝝ qenꝝ nanꝝgi balonꝝ toya ano Juuda ejemba wabaya yonꝝononꝝ waama jotamemeurgia yonꝝowo uumotoonꝝ ama wasiwasi eja aposol ii “Jamononꝝ gilinꝝ uruwonꝝa!” jenꝝ romonꝝgogi.

⁶ Kaen romonngogi moma oloņ koma toņon Likaonia prowinsnoņ keni. Kanon kema taon qagara Lистра ano Derbe ano gomaņ liligon oroma rama kenğiti, iikanon keuri.

⁷ Kanon keuma Oligaa Buņa jen asarin uukuukuu meņ onoma laligori. Kian.

Listra taonon Pool Barnabaswaajon beņ qagi.

⁸ Listra taonon eja moņ kanawoita koomuya laligoro. Ii nemuņ goroņ uutanonga meendaņgoya koloon kambaņ moņgen kana mende riin een ramakero.

⁹ Poolnoņ Buņa qaa jero moma raro uuņ kania kokaen iima romongoro, “Iwaa uutanon momalaaria en murotiwaajon ama saanon qeaņgowaa,” kaen jero.

¹⁰ Kaen romonņon qa somata qama ijoro, “Mono waama namba.” Kaen ijoro porazak waama kema kaņ nano.

¹¹ Poolnoņ kaen ano ejemba tuuņ yoņonoņ ii iima Likaonia qaagianon kokaen silama qagi, “Beņ yoronon letoma eja selewo koloon batunananon asugin nonoonon kamaaņ laligojao.”

¹² Kaen jen Barnabas qata beņ wangia qata Zuus qagi ano Poolnoņ jetanon meņ qaa jerotiwaajon ama beņ qata Hermes qagi.

¹³ Kaen qagi beņ Zuus iwaa jiwowon jigoya taon batanon eroti, iikawaa jigo gawon galaņanon bulmakao ejia unuama karo. Kaen kaņ ila kasaron meņ kaņ taon kiropo naguyanon nama ejemba tuuņ yoņowo jakenon ama siimolon oon orombombaajon anđi.

14 Kaen anggi aposolwoi yorononj ii moma “Mende sokonja,” jen qotogonj selekopaagara menjurama uulanawo ejemba tuunj uutanonj kema qari.

15 *Qama kokaen jeri, “Ejaurunara, onjo mono nomaembaajonj ama iwoi kaanja anju? Noro kaanagadeen onjo kaanja balonj eja toonga koloojo. Noro Anutuwaa Oligaa Buna jen asarinj ononjo. Kawaajonj onjo mono benj omaya gema unjuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanonj qokotaawu. Anutu laaligo Toyanonj Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanonj eji, ii mokoloonj ononota laligoju.

16 Gomaņa gomaņa kuuya yonononj wala eenanonj laligonj kougiti, Anutunonj ii mende anjonj koma onono iyanğiaa jaajaa ilinwalinj laligogi.

17 “Mende anjonj koma ononoto, kilenj tompinj mende laligogi. Qaagoto, Anutunonj iwoi awaa awaa ama onoma laligoro. Iinonj jero konj kiro weenj qero toomoriananonj kambaņa kambaņa kolooro nenkorisoro ama iikaanja kanonj uugia kuunj onono laligogi. Kaenj laligogi anaa kania mobutiwaajonj kalaņa ii qendeema onoma iikaanja kanonj dangunuya ano laligogi.”

18 Yorononj kaen jen ejemba tuunj siimolonj oonj orombutiwaajonj jarambaranj riinj jen susugonj ononi loorinj mesaogi. Kianj.

19 Listra yonononj Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosonianonj Antiokia taonj ano Aikoniam siti woi iikanonja kouma ejemba tuunj

---

* 14:15: Eks 20.11; Ond 146.6

uunonkeeme ama ononji. Ama onoma yonowo ororon lugun Pool jamonon qen “Mono komuja!” jegi. Kaen jen ororaan taon gematanon kamaan mesaogi ero.

²⁰ Eroto, gowoko yononon kouma liligon mugi waama kema taonon uro. Kanon uro eri goman ano Barnabaswo Derbe sitinon keni.

Siriawaa Antiokia sitinon eleema kari.

²¹ Derbe sitinon Oligaa Buja jen asarin uugia kuun ononi mamaganon uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaen koloogi Derbe taon mesaon Listra, Aikoniam ano Antiokia taon iikanon eleema kema injiri.

²² Injiima rama goman so liligon Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nanjon menj kotiiri. Pon moma laarigiti, iwo qokotaan nambutiwaa gambanmamban qaaya onoma kokaen injiori, “Nono mono konajilin qaganon (lombo kania kania mokolon) laligon papangon Anutuwaa bentotonon eu keubonja.”

²³ Uumeleen kanageso so jotamemeurugia meweengon galen laligowutiwaa kania kuma onoma kuun ononi. Kuun onoma Anutuwaajon nene singi laligon gowoko tuun yonoojon qama koolin Pon moma laarigiti, iwaa boronon onooni.

²⁴ Onooma onomesaon Pisidia prowins koton kema Pamfilia prowinsnon keuri.

²⁵ Kanon keuma Perga sitinon rama Buja qaa jen uugia kuun onoma Atalia taonon kemeri.

²⁶ Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororonogogi haamonon nangoro kema laligon

Antiokia sitinon keuri. Antiokia uumeleen kanageso yononon ii Anutuwaa kalenmorian uutanon misin gawon mewaotiwaajon wala Anutuwaa boronon ama orongi onomesaon keni. Kema liligon gawongara ii medaboron mombo iyangaraa sitinon eleema kari.

²⁷ Kanon kan uumeleen kanageso koma horon ononi. Koma horon ononi ajoroogi qaa sundugara kokaen injiori, “Anutunon norowo laligon angoletto somasomata ama menj laligoro. Iinon nemun koma norono gawon meri waba kantria kantria yononon Jiisas moma laariwutiwaa nagu horon onono uugia meleengi.”

²⁸ Sundugara kaen injion gowoko tuun yonowo kambañ koriga qen korin rama laligori. Kian.

15

Waba kantri yonoojon ama zioznon deemambaajon ano.

¹ *Antiokia laligorito, Judia prowinsnonga ejemba tosonian kamaan kan kanain uumeleen ejemba kokaen kuma onongi, “Ono Mooseswaanon Kana qaawaa so Anutuwaa aiwese menj selegia mende kotowuti een, iikaanja mono Siwewaa bunja koloowombaajon amamaawuya.”

² Kaen kuma onongitiwaajon ama angowowo kolooro Pool Barnabas yoronon tuarenjen ama onoma geriawo jen ononi. Jen ononi uumotoon mende ama qaa kokaen somonjon jegi, “Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaan

---

* **15:1:** Lew 12.3

wasiŋ oŋoniŋ Jerusalem sitinonŋ uma qaa ii men aposol ano Jerusalem uumeleenŋ kanagesowaa jotamemeya yoŋoononŋ kema injiwu.”

³ Qaa kaenŋ somonŋonŋ jegi uumeleenŋ kanageso yoŋononŋ ii wasiŋ oŋonŋi kananonŋ kenŋi. Kema laligonŋ Fonisia ano Samaria prowins woi ii kotonŋ kananonŋ kanagesoya kanagesoya injiigi. Injiima waba kantri tosaanŋa yoŋononŋ uu-gia meleengitiwaa bujuya jenŋ uumeleenŋ tuunŋ yoŋoojonŋ korisoro somata ama oŋonŋi.

⁴ Ama oŋoma kema kema Jerusalem sitinonŋ keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yoŋononŋ uumeleenŋ kanageso yoŋowo koma horonŋ oŋonŋi. Koma horonŋ oŋonŋi sundugia kokaenŋ jegi, “Anutunonŋ nemuŋ koma nonono misin gawonŋ meniŋ nonowo laligonŋ angoletto somasomata ama menŋ laligoro.”

⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋonŋ) tuunŋonŋa uumeleenŋ eja tosonianŋ waama kokaenŋ jegi, “Waba kantri yoŋononŋ uu-gia meleengiti, iyoŋoojonŋ mono kokaenŋ jenŋ kotowonŋa: Yoŋononŋ mono Anutuwwa aiwese menŋ selegia kotonŋ Mooseswaanonŋ Kana qaa kuuya otaanŋ laligowu.” Kianŋ.

Jerusalem ajoajoroo ama angowowo qaa mindiŋgogi.

⁶ Kaenŋ jegi aposol ano jotamemeya yoŋononŋ qaa ii jenŋ gosiwombaajonŋ ajoroogi.

⁷ *Ajoroonŋ niinonŋiinonŋ qaa mamaga jenŋ jenonŋkooli anŋi. Ii anŋi Piitononŋ waama kokaenŋ injijoro, “Alauruna, Anutunonŋ wala batunananonŋ

---

* 15:7: Apo 10.1-43

gawon mendeema meweengon noma noojon kokaen jero, ‘Gii mono waba kantrinoj kema Oligaa Buja qaa jen asarin onona yononon uugia meleema Pon moma laariwu.’ Ono qaa ii moju.

⁸* Anutunon ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinon kania qendeema Uja Toroya Juuda ejemba nonoojon wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojon kaanjadeen ii wasiro uugianon kemero.

⁹ “Wasiro kemero iikaanja kanon Juuda ejemba mende inisosoroon kantri tosia mende sureen onono. Qaagoto, yononon Anutu moma laarigi singisongogia mesaon uugia songbano soraaya koloogi.

¹⁰ Kawaajon ono mono naambaajon Anutu angobato menj mubuyaga? Naambaajon gowoko gbilia yonoo arogianon qaqaq toroqen anin angowuyaga? Qaqaq kaanja ii ananaa ambosakonananon me nononano kaanagadeen angowombaa so mende koloon laligonin.

¹¹ Kaen qaagoto, kokaen moma laarijon: Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono Anutu nemun koma muro hamo qen nonono Siwewaa buja koloowona. Waba kantri yononon kaanagadeen kana motoonjo iikayadeen otaan letoma Siwewaa buja koloowombaaajon moma laarinkeju.”

¹² Kaen injoro tuun yononon kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yoronon qaa sundugara kokaen jeri, “Anutunon nemun koma norono waba kantrinoj kema batugianon misin gawon meri aiwese angoletto soma-

---

* 15:8: Apo 2.4; 10.44

somata asugiro.” Kaen jeri geja ama mogi. Kian.
*

Bisop Jeimsnoŋ qaa injjoro.

¹³ Pool Barnabas yoronon sundugara jed-aborori mogi Jeimsnoŋ qaa kokaen jero, “Alaunruna, niinon qaa jewe mono geja ama mobu.

¹⁴ Anutunon kamban mutuya waba kantri ejemba jaasewan qen onoma batugianonŋa ejemba iyanŋaajon meweengon onono qata bosima kanagesoya toroqegi. Anutunon kaen ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitonon iikawaa qaaya ninijoro.

¹⁵ Qaa kaanŋa ii gejatootoo ejemba yononon kaanagadeen nanŋon jenkeju. Yononon qaa mon kokaen oogita eja,

¹⁶ *‘Kawaa gematanon niinon eleema kan kin Deiwidwaa kantri totonŋa mombo men waamanŋa.

Iinon wala jinŋkaron kuunŋa qen ambosakonana galen koma onono kuunŋanon boratin riin kamaaroto, niinon ii mombo meagon kuuwe kantrinon qeangon nambaa.

¹⁷ Ii kokaen koloowaatiwaajon amanŋa: Ejemba tuun tosaanŋa kuuya yononon Pon monŋambuya.

Waba kantri kuuya neena bunana koloowutiwaajon onoombeti, iyononon Pon nii monŋama nombuya.

---

* **15:12:** Bisop, Griik qaanon episkopos, ananaa qaanon jaagalen me inspekta. Iinon zioz gawon kuuyaa mindimindiri galenŋa kolooja. Jeims koi kanon Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga. * **15:16:** Aam 9.11-12

Ponj niinonj kaenj jejenj ano iikawaa so kantri-gia menj qeangomanja.

18 Kaenj amakejenj, ii mono monowaa monoyanonga moma kouma laligoju.’

19 “Kawaajonj Jeims niinonj qaa ii gosinj momonanonj kokaenj romonjonj jejenj: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanonj meleenjuti, nonononj mono lombo qaqaq somata iyonoo qagianonj aninj mende sokombaa.

20 *Kaenj qaagoto, iyonoojonj tere kokaenj ooninj sokombaa: Yonononj oro busuya benj lopiombaa nandunj bunja qen kanagianonj anji esungianonj tururoti, ii mende newu. Serowilinj mende ambu. Oro aroya qoosonjaa busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaajonj jenj kotiiwonaga.

21 Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanonga gomanj so jenj asarinj kouma laligojonj. Ii Sabat kendonj so qamakooli mirinananonj weenjonj momakejonj. Kawaajonj qaa 4 ii saanonj mende mesaowonja.” Kianj.

Jerusalem ajoajoroononj waba kantri yonoojonj tere oogi.

22 Jeimsnonj kaenj jero aposol ano jotameme yonononj kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianonga eja tosaanja meweenjonj onjoma Pool Barnabas yorowo motoonj Antiokia sitinonj wasinj onjombombaaajonj jegi. Kaenj jenj eja qata Juudas qata monj Barsabas ano Sailas meweenjonj oronji. Eja woi ii uumeleenj tuumbaa jotameme ejaga koloori.

---

* 15:20: Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

23 “Eja ii wasiŋ orombona,” jeŋ tere mon kokaen oon borogaranon anŋi,

“Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balonon laligojuti, nononon onoo jolongia jejon. Aposol nononon momalaari kanagesowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleen alaurugiaga kolojon. Kaen onowo qaa amin mobombaajon tere ama ononjon.

24 Ananaa ejemba tosaana mende jeŋ koton ononin anŋio nonomesaon onoonon kan uugia kuun qaa morotanon lolowawa men ononŋi uu momogia sisau kolooro monin.

25 Kawaajon nono korebore ajoajoro ama uumotoon anin sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronin wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onoonon kawuya.

26 Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jisas Kraistwaa qataajon ama laaligogara qeleeni tosanon urugi komuwowaajon ani.

27 Nono Juudas Sailas wasin oronin kan qaa iikayadeen toroqen jegaranon jeri mobuya.

28 Unan Toroya ano nononon qaa kokaembaajon uumotoon anin sokonja: Onoo qagianon lombo qaqan mende toroqen ambona. Qaa wana 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.

29 Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun bunan qen kanagianon anŋi esunŋianon tururoti, ii mono mende newu.

Kaanagadeen sa me oro aroya qoosona busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anin Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu.” Kian.

Qaa men kenji Antiokia siti yononon aisoogi.

³⁰ Tere kaen on wasin ononji kenji. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon ononji ajoroogi. Ajoroogi tere ii ononji weengogi.

³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi.

³² Juudas Sailas yoronon iyangoro gejatootoo ejaga laligon qambanmamban qaa mamaga onoma uuwaa nanonganogo qaa jen men kotiin ononi.

³³ Men kotiin onoma kamban tosaana kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yononon “Luaewo kembao,” jen wasin oronji. Jerusalem laligori wasin orongiti, Juudasnon yononon eleeno.†

³⁴ (-)

³⁵ Pool ano Barnabas yoronon toroqen Antiokia sitinon laligon ejemba tosaana mamaga yonowo Pombaanon Buna qaa kuma onoma uugia kuun onoma laligogi. Kian.

Pool ano Barnabas yoronon deeni.

---

† **15:33:** Tosianon toroqen jawo 34 kokaen anju: Eelenoto, Sailasnon qaaya somongon toroqen kanon laligoro.

³⁶ Kaen laligogito, kambaŋ tosaŋa tegoro Poolnoŋ Barnabas kokaen ijoro, “Anara taon ano gomaŋ kuuya liligoŋ Pombaanoŋ Buŋa qaa jeŋ asariŋ laligoriti, mono iikanoŋ eleema uumeleen alaurunaranonŋ nomaen laligojuti, ii saanonŋ kema injiima mobota.”

³⁷ Kaen ijoro Barnabasnoŋ Jon qata monŋ Maak qagiti, ii kaanagadeen wama motoonŋ kembombaajonŋ moro.

³⁸ *Kaen moroto, Jononŋ wala Pamfilia taononŋ loorinŋ oromesaonŋ yorowo toroqenŋ gawonŋ mende mero. Kawaajonŋ Poolnoŋ ii wama kembombaajonŋ moro mende sokono.

³⁹ Mende sokono anŋowowo ama uugara gere jero deeni. Deema Barnabasnoŋ Maak wama kemeŋ wanŋononŋ uri opo sel horonŋ mororonŋgogi haamononŋ nanŋoro Saiprus watononŋ keni.

⁴⁰ Kenito, Poolnoŋ eja qata Sailas meweenŋgoro uumeleen alaurugara yoŋononŋ Pombaa borononŋ ama oroma kalenmoriaŋanonŋ sopa somonŋonŋ orombaatiwaajonŋ jegi mesaonŋ keni.

⁴¹ Kema laligoŋ Siria ano Silisia prowins woi ii kotonŋ liligori. Liligoŋ Poolnoŋ uumeleen kanagesoya kanagesoya injiima meŋ kotiinŋ onŋoma laligoro. Kianŋ.

16

Timotinonŋ Pool ano Sailas yorowo toroqero.

¹ Poolnoŋ liligoŋ kema laligoŋ taonŋ qagara Derbe ano Listra kanonŋ keuro. Listra keuma

---

* **15:38:** Apo 13.13

kanon gowoko mon qata Timoti mokoloro. Nemunanon Juuda uumeleen embaga kolooroto, mananon Griik ejaga.

² Poolwaa eja alaurutanon Listra ano Aikoniam laligogiti, iyononon Timotiwaa kania jen qeangogi moro.

³ Kaen jegi moma wama motoon kemambaajon moro. Ii moroto, Timotiwaa mananon Griik ejaga laligoroti, ii kuuyanon modaborogi ano miri goman kanon Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaajon yononon Pool jen mububotiwaa-jon Timoti wama Anutuwaa aiwese menj selia kotooro.

⁴ Kotooro kema taon ano goman so keugiti, iikanon Jerusalem mindimindiri ajoajoroowaa qaaya jegi. Aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon qaa somonjon kotigiti, ii otaawutiwaa-jon jen koton onongi.

⁵ Kaen liligogi Jiisaswaanon kanagesoya kanagesoya goman so laligogiti, iyonoo momalaa-rigianon kotiuro. Kaen kotiin Buna qaa jegi tosanon uugia meleema ween so kan toroqegi tuungiaa jangoyanon somariin uro. Kian.

Anutunon Pool gaonon koton kondooro Yurop kenji.

⁶ Liligon laligon “Eisia prowinsnon kema Buna qaa jen asariwona,” jegito, Unja Toroyanon songo ama angon koma onono. Kawaajon yononon toroqen kema Frigia ano Galesia prowins woi ii een koton uruugun kenji.

⁷ Kema laligon Misia goman goraayanon keuma Bitinia prowinsnon keubombaa-jon mogito, Ji-

isaswaa Uḡa Toroyanoḡ iikanonoḡ kembutiwaaḡon uumotoonoḡ mende ano.

⁸ Uumotoonoḡ mende ano mesaonoḡ kema Misia gomaḡ eenḡ kotonḡ kowe goraayanoḡ kemeḡ Troas taonoḡ keugi.

⁹ Troas keuma gomantiinanonoḡ gaonoḡ egi Anutunonoḡ Pool kotonḡ kondooro jaameleenḡ uḡa moḡ kokaenḡ iiro: Yurop eja moḡonoḡ Masedonia leegenḡ nama ooma kokaenḡ jeḡ qama kooliḡ muro, “Gii mono kowe kotonḡ Masedonia gomanonoḡ kaḡ ilaan nonomba.”

¹⁰ Poolnoḡ jaameleenḡ uḡa ii iiro nono iikawaa kania kokaenḡ moma kotonḡ jeniḡ, “Anutunonoḡ mono nonooma kowe kotonḡ Yurop uutanonoḡ kema Oligaa Buḡa Masedonia prowinsnoḡ jeḡ asariḡ oḡombombaaḡonḡ jeja.” Kaenḡ jeḡ iikanondeenḡ mesaonoḡ kembombaaḡonḡ romoḡonoḡ afaaḡonoḡ. Kiaḡ.

Filipai emba Lidianonoḡ uuta meleeno.

¹¹ Nononoḡ afaaḡonoḡ kemeḡ waḡonoḡ uniḡ opo sel horonoḡ mororoḡgogi haamononoḡ naḡgoro Troas siti mesaonoḡ kema dindiḡagadeenḡ Samotres watonoḡ keuniḡ. Keuma enḡ gomaḡ ano toroqenḡ kema Neapolis sitinoḡ keuniḡ.

¹² Kanonoḡ keuma waḡonoḡga kamaaḡ kana kema Filipai sitinoḡ keuniḡ. Room eḡemba yoḡonoḡ eenḡanoḡ kaḡ Filipai siti ii meḡ kanonoḡ laaligo raragia aḡḡi Masedonia prowinswaa siti

somata kolooro.* Nono Filipai keuma ween tosaanja kanonj laligonj.

¹³ Kanonj laligonj Sabat kendononj siti kiropo se-leengenj keninj. Kanonj kema 'Juuda yonononj apu sakasinanonj ajoroonj Anutu qama koolinjkejuti,' kaen romonjonj kemenj roonqeqe monjonj keninj. Kema emba ajoroonj ragiti, ii injiima rama aminj moma Anutuwaanonj Bunja qaa ii jeninj mogi.

¹⁴ Mogiti, iyonoo batugianonj emba monj qata Lidia raro. Iinonj Taiataira sitinonja Filipai kanj opo osoga nezongbala akadamuyawo menj kululuunj sewanja mewutiwaajonj ama laligoro ano Anutu waeya menj mepeseenj laligoro. Ponjonj uuta menj afaangoro Poolnonj qaa jeroti, iikawaa-jonj siinja kolooro geja ama moma anjonj kono.

¹⁵ Anjonj kono iyanja ano sumanjuruta oomulu menj onjonj qisinj nonoma kokaenjinijoro, "Ono noojonj 'Ponj moma laarija,' jejuti eenj, mono saanonj kanj noo mirinonj uma rama nene nenj ewu." Kaen jenj kaparanj koma qisinj nonono. Kianj.

Pool Sailas yorononj kapuare mirinonj rari.

¹⁶ Nono kambañ monjonj qamakooli roonqeqeyanonj kemebombaajonj kana somatanonj keninj welenqeqe emba monjonj mokolonj nonono. Emba ii andoleinjawo laligonj ejemba kaniagia asuganonj jenj mokoloomambaajonj moro. Ii moma gejatootoo

---

* **16:12:** Masedonia prowinswaa siti wanja ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti wanja ii Amfipolis ano siti somata qatawo monj Filipai. Room yonononj Filipai ii Itali kaanja galenj koma onjonj. Griik gomanj toya yonononj iyanjiaa balononj waba kaanja koloonj laligogi.

qaa aasangoya jen koloon iikaan̄a kanon̄ monen̄ iwoi ii mamaga horon̄ laligoro touruta yon̄oo borogianon̄ kemero.

¹⁷ Iinon̄ Pool ano nono niniima nonoo ge-manananon̄ kan̄ kokaen̄ jen̄ qarō, “Eja koi yon̄onon̄ Anutu uuta somataa weleŋa qen̄ Si-wewaa bun̄aya koloowombaa kania jen̄ asarin̄ on̄omakeju.”

¹⁸ Kaen̄ jen̄ somaŋa mamaga qama laligoro. Ii laligoroto, Poolnon̄ togon̄ iikawaajon̄ siimbobolo moro. Ii moma kamban̄ mon̄on̄ eleema omeya kokaen̄ jen̄ koton̄ muro, “Nii Jiisas Kraistwaa qatanon̄ gijojen̄: Gii mono emba kokawaa uutanon̄ga kouma kemba!” Kaen̄ jen̄ koton̄ muro iikanondeen̄ kouma mesaon̄ keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanon̄ ii moma monen̄ iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokoloon̄ iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somon̄gon̄ maaket somben̄anon̄ horon̄ oron̄gi galen̄ eja yon̄oo jaagianon̄ ken̄gi.

²⁰ Kema qaa jake galen̄ yon̄oo jaagianon̄ orooma selegaranon̄ qaa kokaen̄ kuun̄ jegi, “Nono siti koi kanon̄ luaenon̄ laligojonto, eja woi koi yoronon̄ kan̄ en̄kalolon̄ ama nonomakejao. Yoronon̄ Juuda ejaga koloojao

²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kantriwaa toton̄ toya koloojon̄. Kawaaajon̄ nono siligia ii saanon̄ mende moma an̄gon̄ komboŋa. Ii men̄ otaawombaa songo ero amamaajon̄.”

²² Selegaranon̄ qaa kaen̄ kuun̄ jen̄ oron̄gi ejemba tuun̄ yon̄onon̄ kaan̄agadeen̄ waama

mindirin kотиin qotogon orongi. Qotogon orongi galen yononon kuun onongi selekopaagara horon menjugen-jurangi ano jen koton onongi arawambunon urugi.

²³ Mamaga urugi tegoro kapuare mirinon oroombobaajon uruama eja waayawonon awaagadeen galen menj orombaatiwaajon jen koton mugi.

²⁴ Kaen jen koton mugi moma uruama kapuare miri biiwianon miri uuta monon kema kanawoigara gere ozozopan[†] batugaranon ama kasanon somongon miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kungi kiro rari. Kian.

Kapuare miri galenanon uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yoronon kaen rari. Rama goman ruujanon kolooro kanon Anutu qama koolin rii qama mepeseen rari kasa eja kuuyanon geja ama mogi.

²⁶ Kaen анги iikanondeen uulanawo nan so-mata menj giliro kapuare miriwaa tandoya kuuya wansanwansan qegi. Kaen qegi iikanondeen nagu kuuya tangi kasa eja kuuya yonoo aen gbadogianon (tape) loloon kamaaro.

²⁷ Kaen kolooro kapuare miri galen iinon gaon uutanonga waaro. Waama kapuare miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Yei! Kasa ejanon togon kendaboroju me nomaen?” Kaen jen romongon jenenja ororo manjawaa soo

---

[†] **16:24:** Gere ozozopanon kanagara melanjiro amamaan rari. Unaya iiba.

somata ii kopinanonɔa horonɔ iyanɔa aomambaajonɔ ano.‡

28 Anɔa aomambaajonɔ anoto, Poolnonɔ gbangbanɔ terenɔonɔ kokaenɔ jero, “Nono korebore koi rajonɔ. Mono geenɔa selega eenɔ mende tiwilaawa.”

29 Kaenɔ jero moma kiwa mubutiwaajonɔ qisiro mugi uulanawo kapuare miri uutanonɔ kema jenenɔa ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranonɔ kema siminɔ kuma orono.

30 Siminɔ kuma oroma kapuare mirinonɔa uruama kamaanɔ kokaenɔ qisinɔ orono, “Eja somata woi, nii mono nomaenɔ ambe Anutunonɔ hamo qenɔ nono letombenaga?”

31 Qisinɔ orono ijori, “Mono uuga meleema Ponɔ Jiisas moma laarinɔ muna gii ano sumanɔuruganonɔ kaanɔagadeenɔ letoma Siwewaa bunɔa koloowu.”

32 Kaenɔ ijori mirianonɔ kenɔgi kanagesouruta kuuya yonɔowo ajoroogi Anutuwaanonɔ Bunɔa qaa jeri mogi.

33 Jeri moma gomantiinɔa aua iikanondeenɔ uruama kema wijigara songbano. Songbano iikanondeenɔ ii ano sumanɔuruta kuuya ii oomulu menɔ onɔni.

34 Oomulu menɔ onɔni uruano nene mirinonɔ uma nene onɔ ama orono. Oroma iyanɔa ano sumanɔuruta yonɔononɔ kuuya Anutu moma laarig-itiwaajonɔ korisoro anɔgi. Kianɔ.

Kapuare mirinonɔa konɔjoma oronɔgi kamaari.

---

‡ **16:27:** Kasa ejanonɔ olonɔ kono galeɔa ii qaa jakeyanonɔ ama qegi ironɔa siimbobolo moma komunɔkegi. Iyanɔa gamuya moma aonaga, kaenɔ afaanɔonɔ komunaga.

35 Gomanj ano qaa jake galenj (majistreit) yonononj opotoro wasinj ononjgi kapuare mirinonj kanj kokaenj jegi, “Eja woi ii mono isama orona kamaawao.”

36 Kaenj jegi eja waayawononj kanj buju ii Pool kokaenj ijoro, “Majistreit galenj yonononj qaa kokaenj anjita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajonj orononj mono keteda koi mesaonj kamaanj luaenonj kembao.”

37 Kaenj ijoroto, Poolnonj opotoro ii kokaenj injijoro, “Room mindimindiri gawmanonj sopa somonjonj noroma kawaa (jenkooto) paaspoot noronjgi laligojo. Kawaajonj yonononj qaanara mende gosinj jenj tegonj kilenj asuganonj ejemba jaagianonj eenj lanj arawambu koobinonj nurunj kapuare mirinonj noroonjgi. Ii gamuyawo. Kaenj noroonjgi rari keteda koi nomaembaajonj wasinj noronjgi eenj olonj kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totoonj kamaawoto, yonononj mono anjio kanj nuruanjgi kamaaworaga.”

38 Poolnonj opotoro ii kaenj injijoro qaa ii menj majistreit galenj yonoononj kema injijogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot menj laligoriti, ii moma aarunj sombugia mogi.

39 Sombugia moma kapuare mirinonj kanj bonjonj susugonj kele ama kuunj oronjgi kemeri. Kemeru Filipai siti mesaowaotiwaajonj welema oronjgi.

40 Welema oronjgi Pool Sailas yorononj kapuare miri mesaonj Lidiawaa mirinonj keni. Kanonj kema uumeleenj alaurugara injiima uuwaa nanjonanngo qaa jenj onjomesaonj keni. Kianj.

17

Tesalonaika gawonj megj sisiwerowero angj.

¹ Kema laligonj Amfipolis ano Apolonia siti woi ii kotonj Tesalonaika sitinonj keugi. Siti wana iikanonj Juuda yonononj qamakooli mirigia megj nano.

² Poolnonj nanamemenja ama laligoroti, iikawaa so qamakooli mirigianonj uma Sabat kendonj karonj kanonj yonowo Uumeleembaa Buna Tere weengonj kania aminj moma laligogi.

³ Kaenj laligonj Buna Terewaa kania jenj asarinj kokaenj jero, “Anutunonj arenj ama Hamoqeqe Toyanonj siimbobolo moma komunj koomunonga waabaatiwaajonj jero.” Kaenj jenj iikawaa kania Buna Terenonga qendeema uugia kuunj kokaenj injjoro, “Eja Jiisas jenj asarinj onjonjeni, iinonj mono Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.”

⁴ Kaenj injjoro Juuda kanageso yonoononga tosianonj moma laarinj uugia meleema Pool Sailas yorowo toroqenj nanji. Griik ejemba tosianonj Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonoononga kaanagadeenj tuunj somatanonj yonowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonoononga mamaganonj uugia meleengji.

⁵ Uugia meleengito, Juuda eja geria yonononj uugia soono uunonj motoqoto moma gemaqeqe qaa jegi. Kaenj jegi injarere ejemba roonqeqenonj lanj laligogiti, iyonoononj kema eja doogoya tosaanja ononji. Ii onoma mindirinj ejemba tuunj uugia kuunj horonj ononji ajoroogi. Ajoronj lanj qagi qemburunj gujubaju kolooro siti sokondabororo. Lanj qama lugunj eja qata Jeison iwaa miri

rijugon Pool Sailas ejemba tuun jaagianon ama orombombaajon mongama orongi.

⁶ Mongama orongito, mende mokoloon oroma Jeison ano uumeleen alauruta tosaana somongon horon onoma sitiwaa galenkonkon eja yonoo jaagianon keuma kokaen qagi, “Yei! Eja balona balona liligon goman so uu kuun onongi kaamaa qen soonkejuti, iyononon mono koi kanon kaanagadeen kari.

⁷ Koi kanon kari Jeisonon ii oroma angon koma orono. Ejemba kaana kuuya yononon kokaen jenkeju, ‘Eja mon qata Jiisas iinon kin Ponana kolooja.’ Kaen jen Room Siisa-kimbaa jenkootoya qotogon men kamaan amakeju.”

⁸ Kaen qagi ejemba tuun ano galenkonkon eja yononon mogi uugianon kamaan raidimbon kaana sisau kolooro.

⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleen alauruta tosaana kuun qisin onongi monen ama wan taraagara megii kamaan kenji. Kian.

Berea kenji Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaan kenjito, uumeleen alaurugara yononon Pool ano Sailas iikanondeen wasin orongi mesaon gomantiina kana goman qata Berea kanon keni. Kema keuma Juuda yonoo qamakooli mirigianon uri.

¹¹ Qamakooli mirigianon uma Buna qaa jeriti, ii siina somata moma analin angon konji. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyononon Tesalonaika kanageso unuugun awaa soro koloogi. Qaa tororo jeri me qaago, ii ween so Buna Terewaa qaanon

gosinj weenjon aminj moma laligogi.* Sili awaa kaanjia otaan Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama ononji.

12 Buja qaa jeri Juuda yonoononga kelemalelanonj moma laarinj uugia meleenji. Griik ejemba yonoononga kaanagadeen mamaganonj Jiisas moma laarigi batugianonj emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

13 Jiisas moma laarigito, Poolnonj Berea kanonj kaanagadeen Anutuwaanonj Buja qaa jen asarinj laligoroti, iikawaa bujuyanonj seinj Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonoo gejagianonj kemero. Gejagianonj kemero moma waama Berea kanj kaanjadeen ejemba uugia osonj kuugi.

14 Kuugi uumeleenj alaurugara yonononj ii moma iikanondeen Pool wasigi kowe goraayanonj kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yorononj toroqen Berea laligori.

15 Eja Pool oongiti, iyonononj toroqen wama kema Atens sitinonj keugi. Keugi kokaen jen koton onono mogi, “Ono mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanawo noononj kawao.” Qaa ii moma mesaonj kenji. Kianj.

Poolnonj Atens sitinonj gawonj mero.

16 Poolnonj Atens sitinonj rama Sailas Timoti yoroojonj mamboma laligonj liligoro. Liligonj siti ii tando lopionja lopionja kanonj saa qegi kana goraaya goraaya nangi injiima awawalinj temboma uuta gere jero.

17 Poolnonj Juuda yonoo qamakooli mirigianonj uma Juuda waba ejemba ano balonj toya Anutu

---

* 17:11: Berea yonononj Baibel stadi awaa anji.

waeya men mepeseegiti, iyonowo nama amin mogi. Poolnon ween so roonqeqe sombenjia so kema ejemba mokoloon onoma yonowo aitonjon amin mogi.

¹⁸ Amin mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanonja boi tosonian kan Poolwo qaa silia siliaa jen niinonjiinon ama jenonkooli amigi.† Tosianon toroqen Poolwaa qaaya moma kokaen jegi, “Momo kitia kitia zezengo kaanja usuma uun mongama lan men kululuun motoongo woi mokoloon bimbimjon men kaja. Ii men kan sosaenjae kaanja lan jejato, qaayaa honja naama jemambaajon moji, ii mende mojon.”

Poolnon Jiisaswaa Bunaya jen asarin uugia kuun koomunonga waaro‡ jero. Kawaajon tosonian toroqen kokaen jegi, “Ben wabaya men kan yoroo kanagara jen asarija, iikawaa tania kaan kolooro iijon.”

¹⁹ Kaen lansan jegi Pool wama maaket somben somata qata Areopagus§ iikanon uma kaunsol yonoo jaagianon anji nano kokaen jegi, “Gii momo aren gbilia asuganon kuma nonomakejani, iikawaa kania ii nomaen? Ii saanon jena mobonja.

---

† **17:18:** Momakooto boi qata Epikuros iinon keraqeeango mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinon siin awaa ano bologa qowogon bon qen kotiin nambombaa kania kuma onono. ‡ **17:18:** Jiisas ano Koomunonga waawaataa qaa woi ii mende moma asarin tompin nama kokaen jegi, ‘Iinon mono ben eja ano emba yoroo qagara kaen qaja.’ § **17:19:** Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqeqewaa benja qata Ares iwaa baanja.

20 Giinon waba kantri yonoonon qaa mo-rota men kan jena gejanananon kemero mojon. Kawaajon goo qaa arengaa kania ii tororo mobombaajon mojon.”

21 Atens toya ano waba iikanon laligogiti, iyononon kuuya een lansan laligon momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jen moma uugia iikanon ama kambangia tiwilaan laligogi. Kian.

Poolnon Areopagus sombenon nama qaa jero.

22 Poolnon waama Areopagus somben bii-wianon kema kaunsol yonoo jaagianon nama kokaen jero, “Atens ejauruna, niinon koi kan iwoi kuuya iima kaniagia kokaen ero mojen: Ono benjurugia goda awaa qen mepeseen onoma laligoju.

23 Niinon liligon onoonon miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanon alata tereyawo mon mokoloowe. Iikanon kokaen oogita ero iibe, ‘Ben kania mende mojon, iwaajon koi menin.’ Kawaajon ono ben mon kania mende moma kilen waeya men mepeseenkejuti, niinon mono iwaa kania injisaama jewu mobu.

24 * “Ben Anutunon Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranon eji, ii mokolon onono. Iinon Siwe namowaa Ponaga kolooja. Iinon jiwowon jigo boronon memeta kanon mende rama laligoja.

25 Iyanon laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balonon laligowonatiwaaajon sele, kokooso ano iwoi tosaan kuuya nonono sewan aason

---

* **17:24:** 1 Kirj 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48

horonkejon. Kaen nonomakejiwaajon ama ano nembanene me iwoi mombaajon mende amamaanjeja. Kawaajon ejemba anana ii wagiwombaajon amamaajon. Anana boronananon iwoi mende menj nandun ama muninji een, iinon mende komuwaa. Iinon balon eja kaanja mende laligoja. Qaago.

26 “Iinon wala eja motoongo mokolooro iwaanonga sein deema gbala injana ano sele tosaana koloon balona balona kuuya sokoma laligojon. Iinon kambanana kuuya tororo arengon nonono iikawaa so laligojon ano miri goman daengen daengen en rama laligojoni, iikawaa goraaya ano aasoya ama jen kotooro iikawaa so laligojon.

27 Anana mono Anutu iyana moma mongama mubombaajon iwoi kuuya ii arengon nonono. Iinon korebore kosonananondeen laligojato, kilen koromojoron ama Anutu mongama laligon mokoloowonaga me qaago?

28 Onoangiaa Griik momo ejembanon qaa kota arengon oogiti, iyonoononga woiyanon kaanagadeen qaa kota mon kokaen jeri,

‘Nono kaanagadeen iwaa gbiliuruta koloon laligojon.’

Eja kaanja monon qaa kota mon kokaen ooro,

‘Iinon mono menj letoma nonono iwaa aonanon laaligonana laligonkejon, kananana kema kankejon ano en

waawaanana amakejon.***

29 Qaa iikawaa so anana Anutuwaa gbiliuruta koloon laligon kosianon nanjon. Kosianon nanjonto, kilej iwaa kania moma soon jinjaun qe-wombo. Uña meme eja (artist) yononon momo qaganon nama ben mombaa tania romonjon goul, silwa me jamo kowonjin menj uroroon tando lopionja sogon menjerenjon menkejuti, iinon mono iikawaa tani mende kolooja.

30 Ejembanon poumapou ama jibijabu laligon kougi Anutunon kamban kanon nanamemenjiaajon moma bolin ironja mende meleema laligoroto, kamban kokaamba qaaya injisaama kokaen injioja, 'Ejemba korebore gomangia so rama kenjuti, onjo mono uugia meleema noonon kawu.'

31 "Anutunon kamban somata ano kan kuuwaa. Iinon kamban iikanon ejemba gomanja gomanja kuuya laligon kenjuti, ii menj kululuun nonoma qaanana gosin tororo jen tegowaa. Iinon eja mon qaanana jen tegowaatiwaaajon meweengon jenteegowaa ku-usunja borianon ano. Iinon eja ii menj gbiliro koomunonga waaro iikaanja kanon ku-usunja somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojon. Eja koomunonga waaroti, iinon mono jenteego Tonanaga kolooja."

32 'Anutunon eja mon koomunonga menj gbiliro waaroti,' tosianon qaa ii moma mepaqepae анги. Kaen angito, tosianon kokaen jegi, "Qaa jejani,

---

*** **17:28:** Momo eja somata Pool iinon momo jakeya jakeya uma Griik yonoonon buk morota morota weengon moma koton iikanondeen qaa kota kota afaanjon menj asuganon jero.

nono ii mombo mobombaajon mojon. Kawaajon gii saanon kambañ monon qaa ii toroqen jen asariwa.”

³³ Kaen angì Poolnon yonoo batugianonga waama onomesaon keno.

³⁴ Kenoto, tosonian kañ Jiisas moma laarin iwo toroqegi. Moma laarigiti, iyonoo batugianon Areopagus kaunsol tuun yonoo jotamemeya eja mon qata Dionisius laligoro. Kaanagadeen emba somata mon qata Damaris ano tosonian yorowo toroqen moma laarin uugia meleenji. Kiañ.

18

Poolnon Korint sitinon keno uugia meleenji.

¹ Iwoi ii kolooro Poolnon Atens siti mesaon Griik siti mon qata Korint kanon keno.

² Korint kema Juuda eja mon qaya Akwila mokolooro. Akwila iinon Eisiawaa prowinsya qata Pontus kanon koloon kanagen mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanon laligoro Siisakin qata Kloodius iinon jenkootoya kokaen ano, “Juuda ejemba on mono korebore Room siti mesaon deembu.” Kaen jenkooto anotiwaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemeñ kambañ kanon Korint kouro. Kouro Poolnon mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno.

³ Laaligogara nangowaotiwaajon opo kuuna kuuna meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuun meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon en opo sel kuun gawon motoon megì.

⁴ Menj laligogi Sabat kendonj so qamakooli mirinonj uma Juuda ano Griik ejemba yonjowo Jiisaswaa kania aminj mosoma uugia meleembutiwaa-jonj kuunj onjoma laligoro.

⁵ Kuunj laligoro alawoita Sailas Timoti yorononj Masedonia prowinsnonga kouri Jiisaswaa Bunjaya kambanj so jenj asarinj laligoro. Kaenj laligonj Jiisasnonj Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganonj qendeema qaa iikanonj Juuda ejemba uugia kuuro.

⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjenj ama uugeqe qaa tokoronkota jenj mugj borianonj jaagianonj kuunj sububunj qesaaro kamaaro kokaenj injijoro, “Niinonj koposo mende ambe onj tiwilaanj iikawaa ironja ii mono noo qananonj ambombaajonj amamaawuya. Ii onjonganjo bosimbu. Onj Bunja qaa qotogogi niinonj saanonj onjomesaonj kete nama ubaati, iikanonj waba kantri ejemba yonjoononj eleema kemaŋa.”

⁷ Kaenj injijonj onjomesaonj qamakooli miri goraayanonj eja monj qata Titius Jastus iwaa mirinonj uma laligoro. Iinonj Juuda ejaga qaagoto, kilenj Anutuwaa waeya menj mepeseenj laligoro.

⁸ Goraayanonj kenoto, qamakooli miriwaa galenj qata Krispus ano iwaa embameria yonjononj kuuya uugia meleema Ponj moma laarigi. Kaanjiadeenj Korint ejemba tosaŋa Poolwaanonj qaa mogiti, iyonjoononjga mamaganonj Jiisas moma laarinj uugia meleenji oomulu menj onjongi.

⁹ Poolnonj gomantiinja monjonj gaonj ero Ponjonj kotonj kondooro jaameleenj unja iiro

kokaen ijoro, “Gii toroko mende mobato, Buᅇa qaa mono kotiin jen laligowa.

¹⁰ Siti kokanonj ejemba tuunj mamaga yoᅇononj noo buᅇa kolooju. Kawaajonj niinonj giwo laligowe moᅇnonj iwoi moᅇ mende kanain men bolin gombaa.”

¹¹ Kawaajonj Poolnonj kambanᅇa men korin yoᅇoo batugianonj gbani motoonᅇo ano koinj 6 kawaa so laligonj Anutuwaanonj Buᅇa qaa kuma onᅇoma laligoro.

¹² Kuma onᅇoma laligoroto, Room yoᅇononj eja Galio kuugi Akaia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kamban iikanonj Juuda jotamemeya yoᅇononj mindirin Pool tuarenjenj ama mun horonj qaa jakeyanonj oonᅇi.

¹³ Qaa kokaembaajonj oonᅇi, “Eja koi kanonj ejemba enkalolonj men onᅇomakeja. Room yoᅇononj jenᅇkootogia anᅇi eji, iinonj ejemba kana ii uugunj Anutuwaa waeya men mepeseewutiwaajonj uukuukuu men nonomakeja.”

¹⁴ Qaa kaen selianonj kuunj jegi Poolnonj qaa kitia jemambaajonj ano kiap gawana Galio iinonj Juuda ejemba ii kokaen inijoro, “Juuda ejemba onᅇoo batugianonj moᅇnonj eja qero komunaga me qinji bologa totoonj moᅇ anagati eenj, iikawaajonj niinonj saanonj qaagia geja ama mobenaga.

¹⁵ Kaanto, onᅇoo batugianonj momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama anᅇowowo ama jenᅇkootogia nomaen ambuti, ii mono onᅇoanᅇiaa lombogiaga. Niinonj iwoi kaanᅇa ii gosin jen tegomanᅇatiwaa so qaago.”

¹⁶ Kaen injon qaa jakeyanonga onotaaro kamaagi.

¹⁷ Kamaan iyanjiodeen mindirin motoon lugun gamakooli miriwaa galej qata Soostenes ii qelanjin men kan qaa jakeyaa kana qaa ootanon ama qegi. Qegi kiap gawana Galionon ii iima kawaajon jaaya soongoro hona mon mende kolooro. Kian.

Poolnon anaa gomanon Antiokia sitinon eleeno.

¹⁸ *Poolnon kilen toroqen Korint sitinon ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleen alauruta yeizozogia jen onomesaon Prisila ano Akwila uruama kowenon kemen wangowaajon mamboma ragi. Wala Anutuwaa jaanon kokaen jero, “Niinon Anutuwaa gawona pondan kaporan koma memanja.” Qaa kaen jen ii jojopon qaanon somonjon laligoro. Kamban ii tegoro kowenon goman qata Senkria kanon kemen jojopon qaayaajon jero wan juya motogi. Wango mon Siria prowinsnon kemambaajon anoti, ii mokolon iikanon uma opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kenji.

¹⁹ Kema Efesus taanon keuma Poolnon Prisila ano Akwila oromesaoroto, ana gamakooli mirinon uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania amin mogi.

²⁰ Amin moma kokaen qisin mugi, “Gii saanon kamban koriga nonowo laligowa.” Kaen qisin mugito, Poolnon iikawaa uumotoon mende ano.

²¹ Kawaaajon yeizozo kokaen injoro, “Anutunon iikawaajon ‘Oon,’ jewaati een, mono

---

* **18:18:** Jan 6.18

saanonj eleema onoononj kamaña.” Kaen injijonj wanjo monjonj ugi opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanjoro Efesus mesaonj kenji.

²² Kema taonj monj qata Sisaria kanonj keuma wanjo mesaonj balonj kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleenj kanageso jolonjgia injijoro. Ii injijonj rama waama kemenj Antiokia sitinonj keno.

²³ Antiokia sitinonj kema laligoro sonda tosaanja tegoro onjomesaonj kananonj keno. Kananonj kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugunj gomanj so liligonj gowoko kuuya injiima koma gbilinj onono kotiigi. Kianj.

Apolosonj Efesus ano Korint gawonj mero.

²⁴ Kambanj kanonj Juuda eja monj qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinonj Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanonj koloonj laligonj momo mirinonj uro tegoro Bunja Tere Walagaa qaaya awaagadeenj moma kotoro. Ii moma kotonj kania jero qaayaa tania kawaajonj ejemba gomanj so ainja mamaga moma aisoogi.

²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanonj gere bolananonj uutanonj jero. Jiisaswaa kania tororo dindinja kuma onjoma Jononj oomulu menj ononoti, iikawaa kania saanonj moma sorogonj jero. Ii jeroto, iikawaa batuya monj mesaoro. Unja Toroyanonj mulu menj nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinonj kanj qamakooli miri uutanonj kanainj qaa esunmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yorononj qaaya moma nama wani yoroo mirinonj kenji. Kema Anutuwaa kania awaagadeenj torogonj jenj asarinj ijori moro.

²⁷ Apolosnoŋ Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanon kemambaaŋon moro Efesus uumeleen ala yoŋonon kotingon mug. Kotingon muŋ Akaia gowokourugia yoŋooŋon tere kokaen oogi, “Eja koi mono koma horon mubu.” Apolosnoŋ tere ii meŋ Akaia prowinsnoŋ kema ejemba Anutuwaa kalenmoriaŋa moma asarin uugia meleengiti, ii mamaga ilaan onono.

²⁸ Ilaan onoma “Jiisasnoŋ Hamoqeŋe Toya kolooja,” jeŋ iikawaa kania ii Buŋa Terewaa qaaya qaaya weenon kanon qendeema onono mogi. Juuda yoŋonon qaa ii moma jenonkooli anŋi niinonŋiinon kolooroto, Apolosnoŋ Anutuwaa kusun qaganon nama qaagia asuganon qewagoro kamaagi. Kian.

19

Poolnoŋ Efesus laligon gawon mero.

¹ Apolosnoŋ Korint sitinon laligoro Poolnoŋ Antiokia siti mesaon prowins tosaana* uugun kema kema kowe goraayanon Efesus sitinon keuro. Keuma kanon gowoko tosaana mokolon injiuro.

² Injiima kokaen qisin onono, “Ono moma laarin uugia meleengiti, Unŋa Toroyanon mono kamban iikanon uugianon kemero me qaago?” Kaen qisin onono kokaen meleema jegi, “Unŋa Toroyanon laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende toton monin.”

³ Meleema jegi kokaen injiuro, “Ono mono naa oomuluga meŋ onongita laligoju?” Kaen injiuro

---

* **19:1:** Balon ii kamban kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanon eja.

meleengi, “Nono Jonon oomuluwaajon jen lalig-
oroti, mono iikaya men nonongi meni.”

⁴ *Kaen meleengi Poolnon jero, “Jonon Jiisas-
waajon qaa jen ejemba tuun uugia kuuro kokaen
mogi, ‘Noo gemananon eja mon kawaati, ono
mono ii moma laarin uugia meleembu.’ Kaen
jero moma uugia meleengiti, Jonon ii oomulu
men onoma laligoro.”

⁵ Kaen jero mogi Poolnon Pon Jiisaswaa
qatanon oomulu men onono.

⁶ Men onoma boria wangianon ano Unja Toroy-
anon uugianon kemero kantri tosiaa qaa morota
morota kanain jen gejatootoo qaa jegi.

⁷ Eja ii mindirin 12 kawaa so laligogi.

⁸ Poolnon qamakooli mirinon uma nama
Anutuwaa bentotombaa kania amin moma
awasanakaka nama kawali kaanja uugia kuuro
qaaya qewagowombaajon amamaan laligogi.
Kaen laligogi koin karoon tegoro.

⁹ Qewagowombaajon amamaagito, tosonian
yangisen ama mende moma laarin Pombaanon
kania asuganon jen bolin ejemba jaagianon qaa
kisama jen nanji. Kaen jen nanji Poolnon
gosin mendeema onoma onomesaon gowokou-
ruta unuano korikori kenji. Korikori kema eja
qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenon ween
so (aua 5 ajoroon) kuma onono amin momo ama
laligogi.

¹⁰ Kaen ama laligogi Pombaa Buja qaayanon
seiro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buja qaa ii Eisia
prowins uutanon goman toya ano Juuda ejemba

---

* **19:4:** Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

kuuya yonoo gejagianon kemero modaborogi. Kiaŋ.

*Sewa meraurutanon omejiilan konjombombaa-
jon amamaagi.*

¹¹ Anutuwaa ku-usunanon Poolwaanon keuro gawon men boria ejemba wangianon ano Anu-
tunon angoletto morota morota mero asugiro.

¹² Kaen laligoro ejemba ji injiro laligogiti, to-
sianon Poolwaa selianonga nogo motomoto
ano opo jokaŋa tosaanŋa kaanagadeen men kema
kaŋ qagianon anŋi jigia onomesaoro omeji-
ilanurugia kouma kenŋi qeangogi.

¹³ Juuda sele galen tosianon liligon omejiilan
onotaan kema kaŋ laligogiti, iyononon
kaanjadeen kanain omenon kokojinjin men
ononŋiti, iyonoo qagianon Pon Jiisaswaa qata
qama esunŋa koma horowombaaon anŋobato
megi. Anŋobato men kokaen jegi, “Poolnon
Jiisaswaa qata qama uukuukuu men nonomakeji,
niinon mono Pon iikawaa qatanon omejiilan
kouma togowutiwaajon jen koton ononjen.”

¹⁴ Jiisaswaa qata kaen qagiti, iyonoo batu-
gianon Juuda jigo gawon galen wanŋa qata Sewa
iwaa merauruta 7 yononon kaanagadeen laligogi.

¹⁵ Yononon ome mon kaen jen koton mugito,
iinon meleema kokaen jen onono, “Nii Jiisas
moma mujen ano Pool moma mujento, ono mono
moroga?”

¹⁶ Kaen jen onoma eja uutanon nanoti, iinon
mono lugun qagianon uma qelanjin onono. Kaen
korebore haamo ama japalelen men onoma sele-
gia motoqoton opo malekugia menjujenjurano.

Menjuqenjurano anja anja selegianon sagorogoro kamaan nano togon kesagia men miri uuta ii mesaon selegia tomana kamaan kemaligi.

¹⁷ Kaen kolooro Juuda waba ano balon toya Efesus laligogiti, kuuya yononon iikawaa bujuya moma mamaga aarun awawaligi. Awawaligi tosanon Pon Jiisaswaa qata kaparan koma mepeseegi akadamyawo kolooro.

¹⁸ Moma laarin uugia meleengiti, iyonoononga mamaganon kema singisongogia inisaama jen koloogi.

¹⁹ Tosianon suuqanoron hamoqeqe men laligogiti, iyonoononga mamaganon buk papiagia men kan men kululuun ejemba kuuya yonoo jaagianon nama asuganon gerenon giligi jero. Buk papia iikawaa sewangia weenon kululuugi mindimindiri jangogia ii silwa monen (Kina) 50,000 kawaa so kolooro.

²⁰ Tani kaen anji Pombaa Buna qaaya ii esunmumuyawo sein kotiin keno. Kian.

Poolnon gawonaa arena ano.

²¹ Iwoi kuuya ii koloodabororo Unja Toroyanon Pool sololon muro qaaya somonon kokaen jero, “Nii kowe koton Griik kantriwaa leegen woi Masedonia ano Akaia kanon liligowe tegoro mesaon Jerusalem sitinon kema.” Kaen jen toroqero, “Kanon kema rama Jerusalem mesaon Room siti kaaniadeen kema iimana.”

²² Kaen jen nenawoita Timoti ano Erastus wasin orono Masedonia keni anja toroqen kaman tosaan Eisia prowins uutanon laligoro. Kian.

Efesus yononon manja karen aogi.

²³ Efesus sitinonj Pombaanonj kana otaagitiwaa-
jonj kamban kanonj enkalolonj gujubaju somata
qatawo kolooro.

²⁴ Silwa gawonj meme eja monj qata Demitrius
iinonj silwa ooro bolbolgoro qokotaan benj emba
qata Artemis iwaa jiwowonj jigowaa so unj
busubuusu menj laligoro. Ii mero sewanja menj
laligogi monenj uuta hororo konkororo alauru-
tanonj mendeema meg.

²⁵ Meg Demitrius ano tuunj tosonianj gawonj
kaanj menj laligogiti, ii motoonj onoono kanj
ajoroogi kokaen injoro, “Alauruna, nono gawonj
koi menin sewanja awaa koloon kankeji, ii mojonj.

²⁶ Ii mojonj, Pool eja iikanonj Efesus koi kanonj
kouma ejemba uugia osonj ii ano Eisia prowins
kuuya sokoma ejemba tuunja tuunja kuunj onono
jinjaun koloojuti, ii kamban kokaamba saanonj
iima kotoju. Iinonj kokaen jenkeja, ‘Benj borononj
memeta ii benj honja qaago.’

²⁷ “Kaen jenj laligoro nono komahooro gawo-
nana menkejonj, iikawaa qata menj boliro jejewili
ambubotiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadeen
qaagoto, uulombo monj kokaen eja: Ejemba ku-
uya Eisia prowins uutanonj ano balonja balonja
kuuya kanonj benj emba uuta Artemis waeya
menj mepeseenkejuti, iwaa benj qabunaya so-
matanonj tiwilaan esunanonj kamaawabo ano ji-
wowonj jigoyaa qatanonj bolin ejemba jaagianonj
kamaanj omaya koloowabo. Uulombo kaen eja.
Kawaajonj majakaka moma qaa koi jejenj.”

²⁸ Demitriusnonj kaen jero gawonj alaurutanonj
ii moma irinjia soono kokaen jenj qa gigilaagi,

“Efesus nonoonon Artemis ii uuta!”

²⁹ Qa gigilaagi enkalolon gujubaju kanon sein kema siti kuuya sokono. Kaen kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nenawoita ii qelanjin uruama ororaan oroma kulukululuu mirinon kema ajoajoroo megii.

³⁰ Ajoajoroo megii Poolnon kaanagadeen ejemba tuunlelembeyonoo batugianon kemambaajon moroto, uumeleen ejembanon ii angon koma mugii.

³¹ Eisia prowinswaa galenkonkon eja tosianon Poolwaa alauruta koloogiti, iyononon kaanagadeen qele ama kokaen welema mugii, “Kulukululuu mirinon ajoajoroo mejuti, gii mono geenga iikanon mende asugina giibu.”

³² Ajoajoroo megiti, iikanon ejemba mamaganon nama ajoroogitiwaa kania mon mende mogitiwajon anan anan lansan qa gigilaan sisau enkalolon somata megii sein keno.

³³ Kaen keno Juuda yononon eja qata Aleksander kuun nangogi tuun yononon horon kana megii qaitanon eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewangianon qaa kitia metogon jemambaajon moma boro aran kuma aiwese men onono.

³⁴ Aiwese men ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma koton iikanondeen buugia mindirin kuuyanon kanain qaa kokaen qagi, “Efesus nonoonon Artemis ii uuta!” Kaen qama silama nanngi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nanngi siti (klaak) pon qerewenanon ejemba tuun uugia men kamaaro goron qegi nama kokaen injoro, “Efesus ejemba, nono

ananaa siti kokanonj Artemis uuta ii mepeseen laligojonj. Nono iwaanonj jiwowonj jigo ano jamo unjaya kowoga Siwenonja kamaaroti, ii galen koma laligojonj. Qaa ii onjo kuuya saanonj moju.

³⁶ Ii monjonj qakoombaatiwaa so qaago. Kawaajonj onjo mono uugia osonj menj kamaan ama bonjonj laligowu. Gejajojombanj iwoi monj mende ambu.

³⁷ Eja woi koi jiwowonj jigononj uma iwoi monj mende luluuma qenj menj boliri. Benj embanana mende mepaegonj muri. Onjo kilenj ii uruangi koi nanjao.

³⁸ “Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanonj tosia yonowo angowowo ama qaa jenj aowuyagati eenj, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaajonj amakeju. Kawaajonj mono saanonj iikanonj kema qaa jakeyanonj ama aonj aronj qenj nangi sokombaa.

³⁹ Onjo iwoi monj toroqenj jewombaajonj mobuyagati eenj, siti kokawaa toya tosonianonj saanonj kanageso horonj onjonji qenjaaro sombenonj ajoroonj qaa gosinj jenj tegowonja.

⁴⁰ Kete enkalolonj gujubaju somata koi kania qaato, kilenj tondu kolooji, ii Room gawman yonononj moma kokaenj jewubo, ‘Efesus yonononj Room mindimindiri gawman qetama manja karenj anju.’ Kaenj jenj qaa jakeyanonj nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojenj. Qaa jakeyanonj nonooma karenj koi kawaa kaniaajonj qisinj nonombuyagati eenj, nono mono kitia meleema anjonj koma jewombaa so mende mojonj.”

⁴¹ Efesus siti pon qerewenanon qaa kaen jen ejemba tuun kondeema onono zololonjon deema kenji. Kianj.

20

Poolnonj Masedonia ano Griik kema gawonj mero.

¹ Efesus kanon gujubaju kanon zolologodabororo Poolnonj gowokouruta onono kagi uuwaa nanjonanjo qaa qambanmamban onoma yeizozo jen onjomesanjon Masedonia prowinsnonj keno.

² Masedonia kema gomanja gomanja kotonj liligonj kanon qambanmamban qaa mamaga jen laligonj Griik kantrinionj karo.

³ Griik kanj koinj karonj laligoro. Ii laligoro tegoro wanjo menj kowe kotonj Siria kemambaajonj moro. Kaanja moroto, Juuda jotamemeya yonononj kananonj qewombaa anjonanjanj anji gejianonj kemero moro. Ii moma kawaajonj Masedonia prowins kotonj balonj kana gomanjanonj eleemambaa qaaya uutanonj somonjgoro.

⁴ Qaaya somonjgoro nenauruta kokaananonj iwo kenji: Berea eja qata Soopater Piruswaa meria, Tesalonaika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimius.

⁵ Yonononj waladeenjon Troas kema kanonj nononjonj mamboma laligogi.

⁶ Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaanja nonononj bered yiistya qaawaa kendonj ii Filipai sitinonj raninj. Ii raninj tegoro wanjononj uninj opo

sel horonj mororongogi haamononj nangoro kema ween 5 kolooro Troas yonoononj keuninj. Troas keuma kanonj ween 7 toroqen laligoninj. Kianj.

Poolnonj kambañ konoga Troas laligoro.

⁷ Ween 7 laligoninj tegoro Poolnonj ween 8 kanonj onjomesaonj kemambaajonj moro. Ii moma gomantiinja konoga Sondameraanonj ajoroonj Jisas romonjonj samonj kowoga motowombaajonj raninj. Kaenj raninj Poolnonj yonowo aminj moma qaaya jenj raro raro gomanj ruunanonj keno.

⁸ Nono miri uuta mombaa qaganonj eu uma ajoroonj raninj lambe mamaganonj jenj asarigi.

⁹ Ajoroonj raninj eja gbaworo monj qata Yutikus iinonj jengenanonj raro. Raro Poolnonj qaa jenj raro moro kambañ koriro gaonjaajonj moma enj gbororo motonj kanakeewanonga tama uuta mende moma miri uuta karoonj uugunj balononj kemenj qero. Kemenj qero lugunj kemenj menj waaninj komuroti, iininj.

¹⁰ Kaenj iininto, Poolnonj kemenj kepelaan munj jero, “Mombo sewanj aasonj ama gbilija. Kawaa-jonj mende awawaliwu.”

¹¹ Kaenj jenj mombo eleema miri uutanonj eu uma samonj kowoga motonj nero. Neñ yonowo kambañ koriga qaa jenj raro gomanj anogo onjomesaonj kananonj keno.

¹² Keno eja gbaworo ii wanji gbilinj laligoroti, ii iima ulunjkoleñ somata moma kenji. Kianj.

Poolnonj Troas mesaonj Miletus keno.

¹³ Yonononj kenjgito, Poolnonj anja balonj kana kemambaajonj moma kokaenj Luuk nii ano tosia jenj kotonj nonono, “Onjo mono waladeenj kowe kana

gomaŋ qata Asos kanonj kenji aitonjon nuangi waŋgononj ubonja.” Kawaajon nonononj mesaonj waŋgononj uninj opo sel horonj mororonjgogi haamononj naŋgoro kema Asos kanonj keuninj.

¹⁴ Asos keuma nonowo aitonjonj Pool waniŋ waŋgononj uma gomaŋ qata Mitilini kanonj keninj.

¹⁵ Mitilini kema kanonj opo sel mombo horonj mororonjgogi haamononj naŋgoro kema laligonj enj waama wato qata Kios kawaa kosianonj keuninj. Keuma toroqenj kotonj kema enj waamago gomaŋ qata Samos kanonj kemenj mombo kema enj waama gomaŋ qata Miletus kanonj kokaembaajonj keuninj:

¹⁶ Poolnonj “Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogonj kema Jerusalem sitinonj ramaŋa,” jen kambaŋ tiwilaawombotiwaajonj uulaŋawo kembombaajonj moro. Kawaajonj Eisia prowinsnonj kambaŋ koriga tiwilaawombotiwaajonj moma waŋgononj uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somonjgoro laligoninj. Kianj.

Poolnonj Efesus yonjoojonj qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keuninj Poolnonj Efesus yonjoojonj qele ama uumeleenj kanagesowaa jotamemeurugia yonjononj kamaanj kawutiwaajonj koma horonj onjono.

¹⁸ Koma horonj onjono gomaŋ qata Miletus kanonj kougi injiima kokaenj injijoro, “Niinonj kambaŋ mutuya Eisia prowinsnonj kaweti, iikanonjadeenj kanainj kambaŋ kuuya onjowo laligonj kouma gawonj meweti, onj iikawaa tania saanonj moma yagoju.

19 Niinonj Pombaa jaanonj uuna menj kamaan aodaboronj gawonja nomaen menj kouma laligoweti, onjo ii saanonj moju. Gawonja menj ejemba onjoonj saama jaunna kamaaro laligowe. Juuda yonononj uugia mende meleengiti, iyonononj kamanj tosaanja kanonj selenonj kuukuu ama nuwombaaonj anjonanjanj ama laligogi. Kaenjanj ama laligogitiwaaonjanj ama anjobato morota morota mokolonj siimbobolo moma laligowe.

20 “Niinonj Bunja qaa menj qeangonj onjomakeji, ii jenjanj asarinjanj onjoma laligowe. Ii qenjaarononjanj ajoroonjanj ano miria miria kanonjanj uma kuma onjoma laligowe. Niinonjanj kawaajonjanj kokodundunjanj koma gawonjanj mende mesaowe.

21 Gawonjanj mende mesaoweto, Juuda waba ano balonjanj toya onjoonjanj kaanagadeenjanj qaa kota kokaenjanjanjanjanj jenjanj laligowe, ‘Onjo mono uugia meleema Anutuwaanonjanj qokotaanjanj Ponjana Jiisas Kraist moma laarinjanj mubu.’ Onjo ii kuuya saanonjanj modaboroju.

22 “Mobu, kete Unja Toroyanonjanj nii Jerusalem sitinonjanj kemambaaonjanj kuunjanj nonja. Kanonjanj kembe naa iwoiga kolonjanj nombaatii, ii mende mojenjanj.

23 Monjanj kokaenjanj mojenjanj: Niinonjanj taonjanj daenjanj daenjanj kema laligoweti, Unja Toroyanonjanj iikanonjanj sane nunjanj kokaenjanjanjanjanj nijoro moma laligowe, ‘Gii kakasililinj moma laligona kapuare mirinonjanj goonjanj rabaga.’

24 *Kaenjanj nijoro moma laligoweto, ii kilenjanj. Niinonjanj toroqenjanj laligowenaganja me komuwenaganja, ii

---

* 20:24: 2 Tim 4.7

qaa monj mende koloon nonja. Ii qaago toonto, Pon Jiisasnonj gawonj nonoti, niinonj mono ii menj yagomambaajonj moma kotiijenj. Iinonj kokaenj nijoro, ‘Anutunonj kalenmoriaᅇa ejemba onjomambaajonj moji, gii mono iikawaa Oligaa Bunaya jenj asariᅇ laligowa.’ Kawaajonj balononj laligomanᅇati me komumanᅇati, ii iwoi omaya tootonj koloon nonja. Ejemba aangolenonj kuuwaaonj kenjuti, monjonj iikanonj batuyanonj kotonj haamo mende ambaa. Niinonj mono iikawaa so gawonᅇa menj batuyanonj kotonj mesaomambotiwaaonj esunᅇa kuuyanonj kaparanj koma kema laligomaᅇa.

²⁵ “Kaenj laligomanᅇato, mobu, niinonj onᅇoo batugianonj kema kanj Anutu bentotonᅇaa kania jenj asariwe mogiti, onᅇo noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Onᅇoononᅇa monjonj monj mende niibaati, kete kaenj mojenj.

²⁶⁻²⁷ Kawaajonj niinonj onᅇo Anutuwaaw jeta kuuya otaawutiwaaonj jenj uukuukuu menj onᅇoma laligowe. Ii mende kokodundunj koma mesaowe. Kawaajonj onᅇoononᅇa monjonj monj singisonᅇgoyaaonj ama soonj komunj gere sianonj kemebaati eenj, onᅇo nii jenj nombombaajonj amamaawuya. Niinonj ii kete onᅇoojonj asuganonj nanᅇonj jenj kotiijenj.

²⁸ “Ponjonj iyanᅇaa saya maama iikanonj kanagesouruta sewanᅇia mero bunaya koloodaborojuti, onᅇo mono ii lama kaanᅇa galenj koma kalanj koma onᅇoma laligowu. Unᅇa Toroya anᅇo gawonj ii onᅇono. Kawaajonj onᅇo mono onᅇoanᅇia ano Pombaanonj lama tuunj yonᅇoojonj galenᅇia menj aonj laligowu.

29 Niinonj kembe iikawaa gematanonj ejemba kanjanjgiawo ii kasu kawalia kaanja onjoo batugianonj asugiwuya. Yonononj asuginj lama tuun onjoojonj mende moma titiikota koloonj lanj kanj injiwuyati, ii mojenj.

30 Onjooanjiaa batugianonjga eja tosianonj waama nama Jiisas gowokourutanonj goraayanonj kembutiwaajonj horonj onjoma qaa qolonjmolongoya jenj laligowuya.

31 Kawaaajonj onj mono uugbiligbili laligonj qaa koi uu kononjgianonj ama romonjgowu: Niinonj gbani karoombaa so asaga gomantiinja qambanjmambanj qaaya qaaya ii onj motomotoonj pororo kuma onjoma laligowe jauanja kamaanjkeru.

32 “Niinonj kete onj Anutuwaa borononj onjooma kokaenj injiwojenj: Iwaa Bunja qaayanonj mono kalenjmorianja injisaama kalanj koma onjmakeba. Anutunonj kotiinj uugia nanjonj meagoro saanonj kotikotii mokoloonj metulanjonjkebu. Onj Anutuwo rapinjgogi alauruta kuuya tak kotonj onjono soraaya koloojuti, mono iyonjoo batugianonj keuma dunj raragia menj oyanjboyanj koloonj laligowu.

33 Nii onjooonjnga mombaa maa suanj me monenj opo ii mende bunja qenj aomambaajonj moma laligowe.

34 Nii ano nenjauruna iwoiwaajonj amamaanj laligoninji, ii neenaa borona koi kanonj gawonj menj mokoloonj laligowe.

35 “Ii kuuya ama menj sili awaa qendeema onjoma laligowe. Onj mono kaanjiaadeenj gawonj

menj laligowu. Kaenjaligon ejemba loorinj gawon mewombajaan amamaawuti, ii saanon kalan koma onoma laligowu. Gawon megj honja kolooro Pon Jiisaswaanon qaa koi mono romongowu: Iinon ano qaa monj kokaen jero, 'Hina iwoi bunja qen aogi janjon qaono eenjaligowuyato, tosaanja yonoonon iwoi kalengiaga onongi Anutunon kitia meleeno oyanboyan mokoloowuya.' Kiaj."

³⁶ Poolnon qaa kaen menj kamaan siminj kuma kuuya yonowo Anutu qama kooliro.

³⁷ Qama kooliro kuuya yononon ambureren menj urusaan qen anjon munj buuta kitonj negi.

³⁸ Poolnon wala qaa monj kokaen injoro, "Ono noo jaasewana mombo mende iibuya." Qaa kaen moma kawajaan wosobiri uuta moma nama wama wanjononj uma yeizozo menj oonji. Kiaj.

21

Poolnon Jerusalem keno.

¹ Yeizozo menj nonomesaogi opo sel horonj mororongogi haamonon nanjoro kema wato qata Koos iikaan baagen dindinjagadeen kema keuninj. Keuma en waama toroqen wato qata Rodos kanon keninj. Iikanonja toroqen Lisia provinswaa gomanja monj qata Patara kanon keuninj.

² Keuma nama wanjo monj Fonisia gomanonj kemambajaan anoti, ii mokolonj kanon uninj opo sel horonj mororongogi haamonon nanjoro keninj.

³ Kema laligon wato monj qata Saiprus iikawaa kosianon kanj iima misinjon Saut waagenja uugunj toroqen haamonon nanjoro Siria prowins

waagen keninj. Kema “Wanğowaa hinaya ii Taia taononj kema wanğononğa menj ambonğa,” jegi-tiwaajonj iikanonj keninj. Iikanonj kema wanğo mesaonj kemeninj.

⁴ Kemenj gowoko tosia mokoloonj onoma yonowoworoqonj weenj 7 laligoninj. Kanonj laligoninj Unğa Toroyanonj sololoonj onono Pool Jerusalem sitinonj kembabotiwaaajonj galenj meme qaa jegi.

⁵ Ii jegito, nono weenj 7 ii yonowoworoqonj tegoro onomesaonj kana keninj. Kana kembabonğa jeninj yonononj korebore embameraurugiawo nonoombonjenj taonj mesaonj seleenjenj kagi. Taonj seleenjenj kanj kowe sakasinanonj kamaanj siminj kuma Anutu qama koolininj.

⁶ Qama koolinj yeizozonana jenj aoninj Jerusalem kembombaaajonj wanğononj uninj yonononj mirigianonj eleenji.

⁷ Pool ano neğauruta nono kaenj Taia mesaonj toroqonj kema gomanj qata Tolemes kanonj keuma wanğo mesaoninj. Wanğo mesaonj uumeleenj alaurunana jolonğia jeninj ano yonowoworoqonj laligoninj.

⁸ *Laligonj enj waama onomesaonj balonj kana kema Sisaria taononj kouninj. Jerusalem uumeleenj tuunj uutanonj uukuukuu eja (ewanjelis) sewen metogonj ononğiti,* yonononğa monj qata Filip iinonj Sisaria laligoro. Nonononj Sisaria kouma iwaa mirinonj kema

---

* **21:8:** Apo 6.5; 8.5   * **21:8:** Aposol gawonj meme bonj 6 kanonj eja 7 ii meweenğonj ononğiti nanğonanğo gawonj ano ewanjelis gawonj ii mindirinj megi.

rama eniņ.

⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunonj emba saraņ yonoo uugianonj gejatootoo qaa jeje-waa momo kalen ano laligogi.

¹⁰ *Nonononj Sisaria taonj kanonj ween mam-aga toroqenj laligoninj. Kanonj laligoninj Juuda prowinsnonja gejatootoo eja monj qata Agabus kamaaro.

¹¹ Nonoononj kamaanj Poolwaanonj iinķasa men kanonj anġaa kana boria somonjonj kokaen jero, “Uņa Toroyanonj kokaen jeja, ‘Juuda jotamemeya yonononj iinķasa kokawaa toya ii Jerusalem siti-nonj kokaen somonjonj waba kantriwaa galen† yonoo borogianonj ambuya.’”

¹² Kaen jero moma nono ano uumeleenj alaurunana kanonj laligogiti, iyonononj kaangadeen Poolnonj Jerusalem kembabotiwaajonj welema qotogonj muninj.

¹³ Qotogonj muninj kokaen meleema jero, “Ono mono nomaen anju? Saama qaa jenj iikaanġa kanonj noo uuna menjuranju. Niinonj Jerusalem kembe gbadoonj nombutiwaajonj jojorijenj ano iikayadeen qaagoto, Ponj Jiisas qataajonj ama nugi komuwenagati, niinonj mono iikawaajonj kaanagadeen jojorin nanjenj.”

¹⁴ Kaen jero menj loorinj mubombaajonj amamaanj uunana bonjonj kono kokaen jeninj, “Ii mono Pombaa uusinġaa so koloowa.”

¹⁵ Sisaria taononj laligoninj kambanġ ii tegoro afaanjonj mozozonjonj onjomesaonj kema

---

* **21:10:** Apo 11.28 † **21:11:** Waba kantri yonoo borogianonj ambuya, ii Room gawman yonoojonj jeja.

Jerusalem sitinonj uninj.

¹⁶ Sisaria iikanonja gowoko tosonianonj kaanagadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yonononj kokaen jegi, “Onjo Saiprus eja qata Naason iwaa mirinonj enj laligowu.” Kaen jenj nunuanji iwaa mirinonj keninj. Naasononj waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloonj laligonj kouro. Kianj.

Poolnonj Jerusalem sitinonj kouro.

¹⁷ Nonononj Jerusalem keuninj uumeleenj alaurunana yonononj nunuama aisoonj jolonana jegi.

¹⁸ Jolonana jegi enj waama Poolnonj nonowo bisop Jeims iibombaajonj moma keninj. Keninj uumeleenj kanagesowaa jotamemeya yonononj korebore iikanonj kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnonj jolongia jenj sunduya ano. Anutunonj koipu koloonj nemunj koma nonono waba kantri yonoo batugianonj kema liligonj misin gawonj meninj honja kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogonj motomotoonj ii korebore injijoro.

²⁰ Ii injijoro moma Anutu mepeseegi eja geria monononj kokaen jero, “Pool alanana, Juuda ejemba tausenja tausenja yonononj Jiisas moma laarinj uugia meleema kilenj korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaajonj kaparanj komakeju.

²¹ Kaen kaparanj komakejuto, goo bujuga ii kokaen lanj jegi mogi, ‘Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianonj kema laligojuti, giinonj liligonj ii kokaen kuma onjoma laligojanj, jenkeju,

“Ono mono Mooseswaa kana qaa gema qeŋ Anutuwaanonŋ aiwese ii mende meŋ merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemenŋ tosaanŋa ii mende otaawu.” ’

²² “Kaenŋ jenkejutiwaajonŋ ama giinonŋ kajani, iyonononŋ ii moma iikanondeenŋ horonŋ tuunŋ somata meŋ ajoroowuyaga. Kawaajonŋ nono majakaka moma mono nomaenŋ aninŋ sokonaga?

²³ *Kawaajonŋ nonononŋ keteda koi qaa goojonŋ jewonati, giinonŋ mono iikawaa so amba. Eja 4:yanonŋ iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanonŋ jenŋ jojoponŋ qaanonŋ somonŋgogi.

²⁴ Ii qaanonŋ somonŋgogito, monembaajonŋ amamaanŋ mamboma batunananonŋ koi laligoju. Kawaajonŋ giinonŋ mono ii unuama yonowo koma konjoratinŋ aonŋ yonoojonŋ ama nandunŋ ana sokono saanonŋ wanŋ jugia motogi qaagia kotiiwaa. Giinonŋ kaenŋ ama Mooseswaa Kana qaa tenŋ koma otaanŋ laligojani, koreboreyanonŋ goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarinŋ goojonŋ qaa jegi mogiti, ii honŋa monŋ mende mokoloogi omaya kolooro komuwaa.

²⁵ *Goononŋ qaa komuwaato, waba kantri yonononŋ Jiisas moma laarinŋ uugia meleengiti, nonononŋ iyonoojonŋ qaa kokaenŋ somonŋgonŋ tere oonŋ aninŋ keno, ‘Oro busuya benŋ lopionŋ yonoo nandunŋ bunŋa qeŋ kanagianonŋ anŋi esunŋgianonŋ tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeenŋ sa me oro arogi qoosonŋa iikawaa busuya ii mende newu. Serowilinŋ mono mende ambu. Iwoi kanjanawo 4 ii mono mesaonŋ gema qegi sokombaa.’ ”

---

* 21:23: Jan 6.13-21   * 21:25: Apo 15.29

²⁶ Jotamemeya yoŋonoŋ kaen jegi Poolnoŋ eja 4 ii unuama en waama yoŋowo koma konjoratiŋ aogi. Aogi jiwowoŋ jigonoŋ uma eja motomotooŋ yoŋooŋoŋ nanduŋ ama siimoloŋ oogi koma konjoratiŋ kambangia tegowaati, iikawaa kamban bujuya injoro. Kian.

Jiwowoŋ jigowaa toton uutanonŋ Pool men somogogi.

²⁷ Poolnoŋ ii injoroto, ween 7 ii tegomambaajoŋ ano Juuda tosaanŋ Eisia prowinsnoŋga kagiti, iyoŋonoŋ Pool jiwowoŋ jigonoŋ uro iigi. Iima ejemba tuuŋ kuuya uugia kuuŋ oŋoŋgi waaro Pool qelanjin megi.

²⁸ Qelanjin men kokaen qagi, “Israel ejemba, mono ilaan nonombu! Eja koi kanon baloŋa baloŋa liligoŋ gomaŋ so kuma oŋoma uugia kokaen kuuŋ oŋomakeja: Oŋo kuuya mono Israel ejemba tuuŋ qotogoŋ men bolin nonombu. Ananaanon Kana qaa mesaon jiwowoŋ jigonananon lan uma jeulalan ama laligowu. Kaen kuma oŋoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaa aiweseya qaa ii kaanjadeen wama jiwowoŋ jigonoŋ uro miri kowoga koi kanon mono totowin kokojinjinaŋwoloowabo.”

²⁹ *Ii kokaembaajoŋ qagi: Efesus eja Trofimus iinoŋ wala siti kananon Poolwo keno iriima kokaen romogogi: Poolnoŋ ii wano motoon jiwowoŋ jigonoŋ ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanon enkalolon ama esunŋiagadeen luluuma kan ajoroon qemburun somata men guju megi siti kuuya sokono.

---

* 21:29: Apo 20.4

Kaen kolooro Pool qelanjin somongon jiwowon jigononga horon seleenjen kamaan iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanawo koma somongogi.

³¹ Pool somongon qewombaajon kaparan kongi bujuya sein Room manjaqeqe tuumbaa kawali galen wana iwaa gejianon qaa kokaen kemero moro, “Jerusalem kuuya yononon karen ama manja qeju.”

³² Kaen moma iikanondeen manjaqeqe eja tuun tosia kawali galengiawo unuama lugun yonononon kemegi. Kemegi ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galen wananon batugianon kema jen kotooro Pool men gbado (tape) woinon somongogi. Somongogi kokaen jen qisin onono, “Eja koi moroga?” ano “Nomaen ano qeju?”

³⁴ Qisin ononoto, ejemba tuunonga qaa morota morota meleema lansan qagi. Kaen lansan qama guju megitiwaajon ama kania tororo momambaajon amamaaro. Ii amamaan kawaajon jen kotooro Pool wama manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kenji.

³⁵⁻³⁶ Wama kenji ejemba tuun somata yononon kanagianon onotaan kan kokaen qagi, “Mono qegi komuwa. Yamagen!” Kaen qagi manjaqeqe eja yonoo aen kiropo naguyanon keuro uulanawo kema kan gujubaju somata megitiwaajon bimooro. Kawaajon manjaqeqe eja yononon Pool men anjon kenji. Kian.

Poolnon qaayaa kitia kanain meleema jero.

³⁷ Anḡon kan manjaqeḡe eja yoḡoo kiripo uutanon ubombaajon anḡi Poolnon kawali galen waḡa kokaen qisin muro, “Nii qaa mon saanon gijomaḡa me qaago?” Qisin muro moma kiko ama ijoro, “Oo, gii Griik qaa mojan me?”

³⁸ Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja monnon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gawman tuarenjen ama manja karen kanain unuḡ unuama balon qararanḡonḡonanon kenḡi. Gii galen eja ii koloojan me qaago?”

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, “Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojan, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisin gomaḡa: Gii saanon jena niinon ejemba tuuḡ koi yoḡoojon qaa jewe mobu.”

⁴⁰ Kaen jero “Saanon jewa,” ijoro Poolnon donon nama ejemba onoojon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nanḡi Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22

¹ Poolnon nama kokaen jero, “Eja alauruna, niinon qaa kitia jemaḡati, ii mono geja ama mobu.”

² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nanḡi toroḡen jero,

³ *³“Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nonḡi laligon somariuwe. Laligon somariin kouma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe iinon Juuda

---

* **22:3:** Apo 5.34-39

ambosakonjurunana yonoononj Kana qaa ano nanamemenj ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete onononj korebore Anutuwaa qaa baatanonj keuma kaparanj koma iwaajonj manja qen laligojuti, niinonj mono iikawaa so koloonj laligowe.

⁴ *Kaenj laligonj ejemba Pombaa kania otaanj laligogiti, ii unuj kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosonianj komugi. Niinonj ejembaya ejembaya unuama gbadononj (tape) somonjonj kapuare mirinonj onjombe.

⁵ Jigo gawonj galenj wanj ano jotamemeya kuuya yonononj ii saanonj moju ano yonoononj kema qisinj ononinj ii saanonj nanjonj jewuyaga. Yonononj Juuda eja geria Damaskas sitinonj laligojuti, iyonoononj tere onj nongj menj laligowe. Iikanonj ejemba Pombaa kania otaanj laligogiti, niinonj ii kaanjiadeenj 'Ironja meleema onjombutiwaajonj gbadoonj onoma Jerusalem koi unuama kamanja,' jen kanaanonj kembe."

Poolnonj anjaa uumeleenjaa kania jero.

⁶ "Kanaanonj kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanonj iwoi monj kokaenj kolooro: Weenj biiwia kanonj asamararanj somata monj Siwenonnga oobili kaanja asuginj uulanawo kamaanj turunj nono.

⁷ Turunj nono tama balononj kamaanj ewe Siwenonnga qaa monj kokaenj kolooro mobe, 'Sool Sool, gii mono naambaajonj sisiwerowero qaganonj ama nomakejan?'

---

* **22:4:** Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

⁸ Li moma meleembe, ‘Poŋ, gii moronoŋ?’ Kaen meleembe nijoro, ‘Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero meŋ nomakejaŋi, nii mono ii.’

⁹ Eja niwo kaŋ naŋgiti, iyoŋonoŋ asamararaŋ ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya moŋ mende mogi.

¹⁰ Kaen nijoro niinoŋ qisin jewe, ‘Poŋ, nii mono nomaen amaŋa?’ Jewe nijoro, ‘Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinoŋ kena Anutunoŋ naa iwoiga ambaagiwaajoŋ jewaati, ii moŋnoŋ gijowaa.’

¹¹ Asamararaŋ iikanonoŋ jaana kuuro titou kuuŋ nambe eja niwo kagiti, iyoŋonoŋ boronanoŋ meŋ nuanŋi Damaskas sitinoŋ kenin.

¹² “Iikanonoŋ eja moŋ qata Ananias laligoro. Iinoŋ Anutu goda qeŋ Mooseswaanonoŋ Kana qaa tororo otaŋ laligoro. Kawaajoŋ Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyoŋonoŋ kuuya godaya awaa qeŋ muŋ laligogi.

¹³ Iinoŋ noononoŋ kaŋ kosonanoŋ nama kokaen nijoro, ‘Sool alana, jaaga mono mombo toowa.’ Kaen nijoro aua kambaŋ iikanondeen jaana tooro uuŋ iibe.

¹⁴ Iibe Ananiasnoŋ nijoro, ‘Giinoŋ nanamemeŋ dindiŋa solanŋa Toyaga iina qaa jetanoŋ gijoro aro konoŋa mona. Ananaa ambosakonana yoŋoononoŋ Anutu iinoŋ gii meweŋgoŋ gono iwaa uusiŋa moma kotowa.

¹⁵ Gii naa iwoi iima mojaŋi, mono ii naŋgoŋ jeŋ iwaa jotamemeya kolooŋ baloŋa baloŋa ejemba jaagianonoŋ danŋunu kaŋa nama laligowa.

¹⁶ Kawaajoŋ gii naambaajoŋ ezelobezelo

ama mambonjan? Mono waama iwaa qata qama qama koolinj jena oomulu menj goninj singisonjoga songbano solanjaniwa.’ Ananiasnonj kaenj nijoro.”

Misin gawonj waba kantri yonowo memambaa-jonj noono.

¹⁷ “Damaskas siti mesaonj Jerusalem sitinonj eleema jiwowonj jigononj qama kooliwe Pombaa umbeumbenonj turunj nono nama jaameleenj unj monj iibe.

¹⁸ Unj iikanonj Jiisas iibe noononj kanj kokaenj nijoro, ‘Gii kantri kokanonj noo kaniana ano Bunj qaana ii pondanj mende jenj laligowa. Ii nanjonj jena telambelanj ama gema qewuya. Kawaa-jonj Jerusalem siti koi mono uulanjowo mesaonj kemba.’

¹⁹ “Kaenj nijoro jewe, ‘Ponj, yonononj noo kanana moju. Niinonj wala liligonj ejemba gii moma laarinj gonjiti, ii qamakooli miria miria kanonj uma mokolonj onjoma somonjonj ooli waayawononj onjootinj tosaanj kapuare mirinonj onjooma laligowe.

²⁰*Goononj gawonj ilailaa eja Stiwenonj kaniaga nanjonj jero qegi saya kamaaro niinonj kambanj kanonj kaanagadeenj kosogianonj nama wambelaanj malekugia galenj koma nambe qegi komuro.’

²¹ Kaenj jewe Ponjonj nijoro, ‘Niinonj wasinj gonjenj gii mono koriganonj waba kantri ejemba yonoononj kemba.’ Kianj.”

Room gawmambaa manjaqeje eja yonononj Pool galenj konji.

---

* 22:20: Apo 7.58

22 Poolnonḡ qaa kitia jeroti, ii ejemba tuunḡ yonononḡ geja ama mogito, (Pononḡ waba kantri ejemba yonoononḡ kemambaaḡonḡ jeroti,) qaa ii moma iikanondeenḡ kotigagadeenḡ silama qagi, “Yamagen! Eja kaanḡa ii mono qegi komuwa. Ii balononḡ nonowo laligowaatiwaa so qaago.”

23 Kaenḡ silama qama opo kereḡ qetegonḡ gilinḡ (kanagianonḡ rimbombonḡonḡ riinḡ) sonḡonḡ orasinḡ kanakeewanḡ lansanḡ giligi.

24 Kaenḡ anḡi Room yonoo kawali galenḡ wanḡanonḡ jenḡ kotoḡo manjaqeqe eja yonononḡ Pool wama kema manjaqeqe eja yonoo aenḡ kiropo uutanonḡ anḡi. Kiropo uutanonḡ anḡi Juuda yonononḡ ii naambaajonḡ ama guju menḡ qajuti, iikawaa kania momambaaḡonḡ kokaenḡ jenḡ kotoḡo, “Onḡo mono Pool menḡ ooli waayawononḡ qenḡ qisinḡ mugi kania asuganonḡ jero mobonḡa.”

25 Kaenḡ jenḡ kotoḡoto, Pool menḡ somonḡonḡ ooli waayawononḡ qewombaajonḡ anḡi Room kawali galenḡ monḡonḡ kosianonḡ nano Poolnonḡ kokaenḡ ijoro, “Room mindimindiri gawman yonononḡ sopa somonḡonḡ nonḡi borogianonḡ laligojenḡ. Ninonḡ iikawaa (jenkooto) paaspoot menḡ laligojenḡ. Kawaajonḡ onḡo noo qaana mende moma gosinḡ lanḡ jenḡ tegonḡ eenḡ ooli waayawononḡ nuwuti, ii mono Room jenkooto toya yonoo jaagianonḡ sokombaa me qaago?”

26 Poolnonḡ kaenḡ ijoro kawali galenonḡ moma iikanondeenḡ kawali galenḡ wanḡa iwaanonḡ kema buju qaa kokaenḡ ijoro, “Eja iikanonḡ Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot menḡ laligoja. Kawaajonḡ gii mono nomaenḡ ambaga?”

27 Kaen ijoro kawali galeŋ waŋanon Poolwaanon kema qisiŋ muro, “Gii oŋanon Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot meŋ laligojan me qaago? Ii jena momaŋ.” Qisiŋ muro Poolnon meleeno, “Oŋanon, niinon ii meŋ laligojen.”

28 Kaen meleeno ijoro, “Nii monen somata giliŋ Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot sewan̄a mewe nongi laligojen.” Ijoro Poolnon jero, “Ii awaato, noo maŋnanon Room gawmambaanon paaspoot meŋ laligoro niinon iwaa meria koloon iikanon̄a qa ii meŋ laligojen.”

29 Kaen jero eja qisiŋ mubombaajon an̄giti, iyononon iikanondeen mesaon eleema ken̄gi. Poolnon “Nii Room gawmambaa paaspoot meŋ laligojen,” jero kawali galeŋ waŋanon ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaajon ama awawaliŋ sombuya moro.* Kian̄.

Poolnon jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nano.

30 Gomaŋ ano kawali galeŋ waŋanon waama Juuda yononon naambaajon Pool qaanon ama muŋ jegiti, iikawaa kania tororo momambaajon moma jigo gawon galeŋ wan̄a ano jigo kaunsol tuun kuuya yononon ajoroowutiwaajon jen koton onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isan̄gi wama kamaan yonoo jaasewan̄gianon ano nano. Kian̄.

---

* **22:29:** Mon Room gawmambaa paaspoot meŋ laligoroti, ii kasanon gbadoon mububotiwaajon songo ero. Monon songo ii waleenoti eej, ii mono qaa jakeyanon oomakegi. Kawaajon sombuya moro.

23

¹ Poolnon nama jigo kaunsol tuun ii uun injiima kokaen jero, “Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwaa jaasewanon ama men laligowe iinon iima ‘Sokonja,’ jero uunaa ge-jananon moma qeangon kouma laligon kete koi nanjen.”

² Poolnon kaen jeroto, jigo gawon galen wana qata Ananias iinon kosianon nangiti, ii jen koton onono uruna qetaaligi.

³ *Qetaaligi Poolnon ijoro, “Anutunon mono gii qetaalin gomba. Giinon miri sopa taana kaana koloojan. Selia mundanon oogi taana koloojato, uuta jewon men injana kolooja. Giinon Mooseswaa Kana qaa men kanon gosin noma qaana jen tegomambaajon rajanto, kilen geengo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qen jen koton onona nuju. Ii mende sokonja.”

⁴ Poolnon kaen ijoro kosianon nangiti, iyononon ijogi, “Gii Anutuwaanon jigo gawon galen wana mepaqepae men gamu qen mujan me?”

⁵ *Kaen ijogi jero, “Oo alauruna, iinon jigo gawon galen wana kolooji, ii mende moma jejen. Buna Terewaa qaa mon kokaen eja, ‘Gii mono kanageso tuungaa eja ponja mende qasuaawa.’”

⁶ *Kaen jeroto, jigo kaunsol tuun yonoononga tosonian Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) paati qokotaagi tosonian Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati ejaga laligogi. Poolnon ii moma kawaajon

* 23:3: Mat 23.27-28   * 23:5: Eks 22.28   * 23:6: Apo 26.5; Fil

jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon qaa kokaen qama jero, “Alauruna, niinon Farisii ejaga koloojen. Mannanon kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaen koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kaen laligojenywaajon ama qaa jakeyanon noongi gosin noma jeju.”

⁷ Kaen jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yonoo batugianon angowowo kolooro jigo kaunsol tuun yononon juma tuun woi koloogi.

⁸ *Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon kokaen jenkegi, “Ejemba koomuya yononon mende gbilin waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejiilan ano unɔ ii mende laligoju.” Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) paati yononon qaa karonon iikanon qokotaan iikawaa so moma laarin namakegi.

⁹ Tuun woi kaen koloon qagi guju somata kolooro Kana qaawaa boi tosianon Farisii tuun yonoo batugianonga waama geriawo terenon kokaen jegi, “Nono eja kokawaa qinjita mon mende mokoloojon. Siwe gajoba me unɔ monon qaa koton kondoon iwaa uutanon ano jenaga, ii mono nomaen sokoma ononaga?”

¹⁰ Kaen jegi angowowo iikanon mombo gere toon somariiro. Somariiro aworanon Pool leelee horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaen kolooro. Kaen kolooro kawali galen wananon iikawaa toroko moma manjaqeqe tuun mon jen koton onono kemen Pool batugianonga horon

---

* **23:8:** Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

wama manjaqeqe eja yoŋoo aen kiropo uutanon angi.

¹¹ Angito, gomantiinja kanon gaon ero Ponon Poolwaa koroŋanon nama kokaen ijoro, “Mono qaqaɓunɓunagawo koloon satiŋ laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanon nanŋon jeŋ laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanŋon jeŋ asariŋ laligowa.” Kian.

Pool qewombaaŋon angonan megi.

¹² Ponon kaen ijoroto, goman ano kanon Juda eja tosianon olon ajoroon Pool komuwaatiwaa angonan megi. Yoŋonon areŋ ii angi ano ii jojopaŋ qaanon somonŋon kotiiŋ kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaŋon mamboma kamban biiwia kokanon nene siŋgi laligowa. Siŋgi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu moŋ mombo newona.”

¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyoŋonon mindiriŋ jojopaŋ qaa ii somonŋon kotiiŋ jegi.

¹⁴ Ii jeŋgo jotamemeya ano jigo gawon galen yoŋoonon kema kokaen jegi, “Nono Pool komuwaatiwaaŋon mamboma kamban biiwia koi kanon nene siŋgi laligowa. Poolnon mende komuwaati een, ejembanon mono onanon qasuaŋ nononŋi sokombaa. Kawaaŋon nono mono ajoroon jojopaŋ qaa kokaen somonŋon kotiiŋ laligoŋon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu moŋ mombonen laligowa.

¹⁵ Kawaaŋon ama onon mono keteda koi jigo kaunsol tuun yoŋowo motoon mindiriŋ kawali galen waŋaanon kema qaa kokaen jeŋ qisiwu,

‘Nono Poolwaanonj qaa kania mombo qisinin jero honja mobombaajonj mojonj.’ Tani kaenj kolooro qisigi saanonj Pool wama onoononj kamaawaa. Kamaanagato, kananonj kanj onoononj koumambaajonj ambaati, iikanonj mono ii qeninj komuwaatiwaajonj jojorinj laligowonja.”

16 Kaenj jegito, qeninj komuwaatiwaa anjonanjanj angitiwaa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianonj kemero moro. Ii moma manjaqeqe eja yonjoo aenjanj kiropo uutanonj kema Pool raroti, iikanonj uma ijoro.

17 Jero moma kawali galenjanj monjanj qarokaro kokaenjanj ijoro, “Eja gbaworo koi kanonjanj qaa monjanj menjanj kajiwaajonjanj giinonjanj ii saanonjanj wama kawali galenjanj wananonjanj kena qaa ii ijowaa.”

18 Kaenjanj ijoro ii wama kawali galenjanj wananonjanj keni jero, “Kasa eja Poolnonjanj noononjanj iwaanonjanj kembe eja gbaworo koi wama goononjanj kawaatiwaajonjanj qisinjanj nonja. Iinonjanj goojonjanj qaa monjanj menjanj kaja.”

19 Kaenjanj jenjanj keno galenjanj wananonjanj borianonjanj menjanj wama goraayanonjanj kema qisinjanj muro, “Gii naa qaaga menjanj kajanjanj?”

20 Qisinjanj muro ijoro, “Juuda jotamemeyayanjanj yonjononjanj qaa monjanj qisinjanj gombombaajonjanj somonjonjanj goononjanj kanjanj kokaenjanj jewuyayanjanj: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujonjanj. Kawaajonjanj gii saanonjanj Pool woranjanj wana jigo kaunsol tuunjanj yonjononjanj kamaaro mombo qisinjanj muna jero kaniayaa honjanj mobonjanj. Yonjononjanj kaenjanj koloowaatiwaajonjanj moju.

²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa. Juuda kanageso yonoo batugianonga eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaajon kokaen jen ii jopon qanon somongon kotiigi, 'Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kaman biiwia koi kanon nene singi laligowona. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newona.' Kaen jen giinon wambelaawagatiwaajon mamboma jorinj embonju."

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasin kokaen ijoro, "Buju koi jena mojeni, ii mono mon mende jena moba." Kian.

Pool wanji Sisaria taonon keno.

²³ Kawali galen wananon ii moma kawali galenwoita oroono kari kokaen irijoro mori, "Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqeqe eja 70 ano wasa manjaqeqe eja 200 ii jen koton ononi kete gomantiinaa 9 kilok kanon Sisaria kembutiwaajon joriwu.

²⁴ Kaanagadeen hoos tosaana meweengon meagon onoma Pool mombaa qaganon ama kalan kongi gomantiina kokanon gawana Fiilikswaanon kema."

²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere mon kokaen ooro,

²⁶ "Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisias, niinon jolonga jejen.

²⁷ "Juuda yononon eja koi men somongon qegi komuwaatiwaajon angi. Kaen angito, Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot men laligoji, niinon

ii moma iikanondeen manjaqeqe tuun yonowo kouma sopa somonjon mun metogon waja somonjowe.

28 Naa qaawaajon qaa jakeyanon anjuti, ninon iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon oombe.

29 Oombe qaa jakeyanon uma iyangiaa Kana qaawaa kesaawaran qaaya qaaya kawaa-
jon angowowo ano tuarenjen ama jen mugi mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinon anin rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yononon qaa kaanaga mon mende jegi mobe.

30 Ii mende mobeto, monon iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianon 'Eja ii qenin komuwaa,' jen anjonan angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanonga wasiwe goonon kaja. Qaa jakeyanon ama mubombaajon mojuti, ninon ii kaanagadeen jen koton onombe goo jaasewanganon kouma qaagia kuuya asuganon jen mokoloogi moba."

31 Tere kaen ooro manjaqeqe eja jen koton onongiti, iyononon qaa ii otaan Pool men wama pangamanon goman qata Antipatris kanon kengi.

32 Kema goman ano manjaqeqe eja hoosgiawo yononon Pool wama kana toroqen kengito, tiwo eja yononon iyangio eleema manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kagi.

33 Manjaqeqe eja hoosgiawo yononon Sisaria taonon keuma tere ii gawana mun Pool

kaanagadeen iwaa jaanon oonggi.

³⁴ Oonggi tere weengon “Pool ii naa prowin-swaajon?” jeñ qisiin onono. Qisiin onono “Silisia prowins ejaga,” kaen ijogi.

³⁵ Kaen jegi moma ijoro, “Qaa jakeyanon ama gombombaajon mojuti, iyononon kaanagadeen kougi iikanon saanon qisiin gomanã.” Kaen ijon jeñ kotoro Pool wama kin Herodwaa jinjaron miriwaa kiropo uutanon ama jaagalen men mugi. Kian.

24

Pool qaanon anji gawana Fiilikswaa jaanon nano.

¹ Gawon memeya 5 tegoro jigo gawon galen wana qata Ananias iinon jotamemeya tosaana ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitonjon Sisaria taanon kemen gawana Fiilikswaa jaanon uma Pool qaa jakeyanon ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnon kanain Poolwaa selianon qaa kuun gawanawaa jaasewanon qaa kokaen jero, “Oo Fiiliks, giinon galen koma nonoma laligonati, nono kamban iikanon luae somata moma gumbonjonjon laligonin. Giinon awaagadeen kalan koma jeñ koton nonona laaligo raranana leelee meagogi kantri koi kanon utegon waaro qeangojon.

³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii goman so awaagadeen moma koton goojon aisoon kilikaluya mon mende moma dangisen jeñ gonjon.

⁴ Dangisen jen gonjonto, niinon qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaajon kokaen qisin gonjen: Nono qaa men kanin toroga jemanati, ii mono awutambañ koma nonoma geja ama moba.

⁵ “Nono eja kokawaa kania ii kokaen iima mokolooniñ: Iinon kikekakililiñ eja torokoy-awo kolooja. Iinon balonja balonja liligon Juuda ejemba uugia oson kuun onono kareña kareña goman so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianon toropere men Nazaret eja mombaa qatanon paati anjuti, iinon mono iyonoo somatagia kolooja.

⁶ Iinon jiwowon jigo ii kaanagadeen kaparan koma men totowin men kamaan amambaajon ano. Kawaañon nono ii men somongoniñ. Nono qaaya gosin ananaanon Kana qaa otaan jen tegowombaajon moniñ.

⁷ (Ii moninto, kawali galen waña Lisias iinon manjageqe eja yonowo kan ku-usun somata kanon geriawo boronananonga metogon wangi.

⁸ Wama qaa selianon kuun jen mujuti, ii goo jaasewanonon koubutiwaajon jen koton nonono.) Gii geengo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa men kajoni, iikawaa honja kuuya saanon asugiro moba.”

⁹ Kaen jero Juuda ejemba yononon kaanagadeen “Qaa kuuya ii onanon,” jen wambelañ ii nanon toroqen selianon kuun jen mugi. Kian.

Poolnon qaa kitia meleeno Fiiliksnon moro.

¹⁰ Pool jen mugi gawananon qaa jewaatiwaajon borujuulan kuuro kokaen meleema jero, “Giinon

gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego toya koloon laligona mojen. Kawaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasankaka jemaŋa.

¹¹ Niinon indigen Anutu waeya men mepe-seemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geengo qisin ononagati een, ii saanon nanjon jewuya.

¹² Niinon jiwowon jigonon me qamakooli miri monjen uma eja me emba mombo ninonngiinon qaa jen jenonkooli ambe iikaanŋa mende mokoloon nongi. Siti uutanon kana me somben monnon ejemba uugia kuuwe orogon liligon nongiti, iikaanŋa mende niigi.

¹³ “Kaen mende niima keteda koi qaa selenanon kuun jen nonjuti, yononon iikawaa honŋa qendeema gombombaajon amamaaju. Qaa omaya jeju.

¹⁴ Ii amamaajuto, qaa mon ii onanon jokoloon gomaŋa: Yononon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan laligon ananaa ambosakonjurunana yononon ben Anutu ii waeya men mepeseenkejen ano Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo yononon Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin kotiijen.

¹⁵ Anutunon ejemba dindina ano doogoya ii korebore men gbilin onono koomunonŋa waabuti, Juuda eja koi yononon iikawaajon mambonju. Niinon yonowo torogon ororon nama kaen koloowaatiwaajon jejeromonromon ama mam-boma laligojen.

¹⁶ Kaen laligon Anutu ano ejemba jaagianon dindina nambe Anutunon qaana nanjon jero

uunaa gejianon momakejen. Jeneɲna mende oroja. Mono soraaya koloon laligomambaajon kambaɲ so kaparaɲ koma kotiin laligonkejen.

17 **“Niinon mongen laligowe gbani tosaɲa tegoro eleema gomaɲ tosaɲa yoɲoononga kalaɲ meɲ indigen kawɛ. Kaɛɲ kaɲ ‘Ii neenaa kanagesourunana wanaya yoɲoojon mendeema onomaɲa,’ jeɲ Anutuwaa siimolon onɲ nanduɲ ama mumambaajon Jerusalem ube.*

18 Kanon uma koma konjoratiɲ aon solaɲa laligon jiwowon jigonon ube. Iwoi ii onɲ Anutu mube mokolononɲgi. Mokolononɲgiti, iikanon ejemba tosiaɲon mende kaɲ liligon orogon noma guju megi.

19 Juuda ejemba tosiaɲon Eisia prowinsnoɲga kaɲ jigonon uma niigiti, iyononon mono keteda koi goo jaaganon koi kanon kouma nama qaa mon en ononagati, ii asuganon selenanon kuɲ jeɲ nonɲgi sokonaga.

20 *“Me jigo kaunsol tuɲ yoɲoo jaagianon nama qaa jeweti, kambaɲ iikanon naa Kana qaaga uugun qinji ambeta qaa jakeyanon noombombaa qaaya mokoloogi? Eja koi rajuti, iyononon mono ii jegi sokombaa.*

21 **Niinon yoɲoo batugianon nama qaa mo-toonɲgo jeɲ qaa tokoronkota qabe bimooro. Kopo-so mon kaɛɲ ambe me qaago? Ii nomaen gosigita eja? Qaa kokaɛɲ qama jewe, ‘Koomuya yoɲonon gbiliɲ waabuyati, niinon iikaya moma laarijenywaajon ama qaa jakeyanon nonɲgi kete*

---

* 24:17: Apo 21.17-28   * 24:21: Apo 23.6

qaana gosin jen tegon nombombaajon anju.’ ”
Kianj.

Poolwaa qaaya mende jen tegon kapuare mirinon oonji.

²² Poolnon kaen jero gawana Fiiliksnon Jiisaswaa kania otaan laligojuti, iikawaa kania saanon moma sororogon Poolwaa qaaya batuyanon koton kokaen jero, “Kawali galen wana Lisiasnon kouro kaman iikanon Poolwaa qaa ii jen tegomanja.”

²³ Kaen jen kawali galen jen koto Pool mende somongon een jaagalen mero kasa mirinon raro. Tinitosaurutanon Pool kalan koma iwoi amamaaroti, ii men mubutiwaajon mende qotogon onono.

Poolnon qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

²⁴ Ween tosaan tegoro Fiiliksnon embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaajon qaa ano karo qaayaajon geja ano Kraist Jiisas moma laarin mubombaa kania jen asariro moro.

²⁵ Ii moroto, Anutuwaa qaa tosia torogon amin mogi bimooro. Poolnon Anutuwaa jaanon solananiwombaa kania jen asarin ananaa nanamemenana galen koma aowombaaajon jero ano Anutunon kaman mon ano iikanon gosin nonoma qaanana jen tegowaati, qaa karoon iikanon uuta kuuro. Poolnon qaa iikaen jero aarun lalanani bo qosoma jero, “Yamagen! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanon mesaon kena kaman mon mobe sokombaati, iikanon saanon mombo koma horon gombe kawa.”

²⁶ Kaen jen kilen toroqen Poolnon anja wantaaya monej mubaatiwaa romongoro. Kaen mamboma jejeromonromon ama indin mamaga koma horon muro karo qaa qaa jen rari.

²⁷ Poolnon kapuare mirinon raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinon Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaajon ano. Kaen ano Fiiliksnon Juuda ejembanon nisoroowutiwaajon moma Pool mende isano kapuare mirinon toroqen raro. Kian.

25

Poolnon gawana Festuswaa jaanon qaa kitia jero.

¹ Festusnon gawana koloon prowins uutanon keuma raro ween karoon tegoro Sisaria taon mesaon Jerusalem sitinon uro.

² Uro jigo gawon galen wana ano Juuda jotamemeya yononon jaasewananon kouma Pool qaa jakeyanon ambombaajon jen aron qen nanji.

³ Aron qen nama kokaen jen welengi, “Oo gawana, giinon saanon nononon monin sokombaatiwaajon jen tegona qaa anji Pool wama Jerusalem sitinon koi kawu.” Yononon wala qaa kokaen somongon jegi, “Poolnon kananon karo iikanon mono qenin komuwaa.” Kaen jen jojorin embongitiwaajon ama kan kaen welengi.

⁴ Kaen welengito, Festusnon kokaen meleema onono, “Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinon raro galen komakeju. Nii neeno kaban mende koriro iikanon eleema kemambaajon mojen.”

⁵ Kaen jen toroqero, “Kawaajon eja iikanon qinjita mon anagati een, saanon onoo jotamemeurugia tosonian niwo Sisaria kemen kanon qaa selianon kuun jen mugi moman̄a.”

⁶ Kaen jen ween 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinon yonowo laligoro tegoro eleema Sisaria taanon kemero. Kemen en waama iikanondeen qaa jenteegowaa dun rarayanon rama jen kotooro Pool wama kagi jaayanon kouma nano.

⁷ Poolnon kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonga kagiti, iyononon liligon mun nama kazi qaganon qaa bologa mamaga selianon kuun jegi. Ii jegito, qaagiaa hon̄a ii qendeembombaajon amamaagi.

⁸ Kazi qaa een jen nangito, Poolnon ii qewagon kokaen jero, “Niinon iwoi bologa mon mende ambe. Juuda nonoonon Kana qaa mende qotogowe. Jiwowon jigo mende men totowiwe ano Room Siisakimbaanon qaawaajon tuarenjen mende ambe.”

⁹ Kaen jero Festusnon Juuda yononon iyan̄aajon mogi ubaatiwaajon moma Pool kokaen qisin muro, “Selenon kuukuu qaa koi jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon noo jaasewananon nama jewaga me qaago?”

¹⁰ Qisin muroto, Poolnon jero, “Room Siisakinon jen kotooro qaa jake koi kuugita koi nambe gosin noma qaana jen tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa mon mende ama onombe. Ii geen̄go saanon moma yagojan. Mono naambaajon mombo yonoonon kembenaga?”

¹¹ Bologa mon mende ambeto, Kana qaa mon uugun iwoi mon ama bolin kawaajon koomuwaa

buŋa koloowenagati eenj, ‘Niinonj komumambo,’ jeŋ mende olonj koma kemaŋa. Ii qaagoto, yonononj kazi qaa eenj toontoonj jeŋ qaagiaa kania qendeembombaajonj amamaajuti eenj, qaa omayaajonj ama monononj nuama yonoo borononj amambaajonj amamaawaa. Room Siisakinjonj mono qaana mindinjonj jeŋ tegoro dinjgowaa. Kawaajonj niinonj mono iwaa jaanonj kemambaajonj kotiinj qisijeŋ.”

¹² Kaenj jero Festusnonj jawinuruta yonowo qambaŋmambaŋ qaa monjgama gosinj kokaenj meleema muro, “Gii Siisakimbaanonj kemambaajonj moma qisijaŋi, iikawaajonj mono saanonj Room kema iwaa jaanonj namba.” Kianj.

Poolnonj kinj Agripawaa jaanonj nano.

¹³ Weenj tosaŋa tegoro kinj Agripa ano naaŋa Bernaisi yorononj Festus iima godagara qendeembaotiwaajonj Sisaria taanonj kari.

¹⁴ Kaŋ kanonj weenj mamaga laligori Festusnonj Poolwaanonj qaa ii kinj pombo aminj moma kokaenj jero, “Fiiliksnonj eja monj mende isano kapuare mirinonj kokanonj rama laligoja.

¹⁵ Niinonj Jerusalem kembe Juuda yonoo jigo gawonj galenja wana ano jotamemeurugianonj noononj kouma kokaenj qisinj nonji, ‘Nono eja iikawaa qaa meŋ kaniŋ giinonj mono saanonj iwaa kania gosinj qaaya jeŋ tegowa.’

¹⁶ “Kaenj qisinj nonjgito, niinonj kokaenj injjowe mogi, ‘Room gawman nonoononj kana ii kokaenj: Mombaa selianonj qaa bologa kuŋ jeŋjuti, nono ejemba mombaa qaa ii lanj mende jeŋ tegonjkejonj. Wala horonj qaa jakeyanonj aninj kaziurutanonj

kagi leelee ororon aron qen nanji qaa selianon kuun jen mugi kitia saanon jewaa. Qaa kitia jero ii gosin hona kolooro iikawaa so saanon qaaya jen tegonkejon.’

¹⁷ Yononon koi kan ajoroogi niinon kamban mende koriro en waama iikanondeen jentee-gowaa dun rarayanon rama jen kotowe eja ii wama kagi noo jaananon kouro.

¹⁸ “Kouroto, qaa men kagiti, iyononon liligon mun aron qen nama qaa selianon kuun jen mugi. Kaen anji iwoi bologa totoon mon anagati, kaen jewuyatiwaajon mambombeto, qaa iikaana mon mende jegi mobe.

¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitianon eja ii qetama iyanjiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaana ano eja mon qata Jiisas iwaajon angowowo megii. ‘Ji-isason komuro,’ jegito, Poolnon ‘Gbilin laligoja,’ jen kaparan koma kotiuro.

²⁰ Kaen jen kazi anji niinon ‘Qaa kaana ii nomaen gosiwenaga?’ jen kana monjama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaen qisin mube, ‘Selenon kuukuu qaa jejuti, gii saanon iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanon jenaga me qaago?’

²¹ Qisin mubeto, Poolnon Uutananaa jaanon kemambaajon kaparan koma kokaen qisiro, ‘Mono jena galen koma nonji Siisakimbaanon kembe qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiro eja waagiawo jen koton onombe galen kongi raja. Era wasin mube Siisa-kimbaa jaasewanon kembaa.”

²² Festusnon kaen jero Agripanon ijoro, “Niida mon eja iikanon qaaya jero momambaa siina

mojen.” Ijoro kokaen meleeno, “Worango saanon qaaya mobaga.”

²³ Kaen meleeno en waagi kantriwaa jawin, kawali galen somata ano jotamemeya uuta yononon kan Agripa ano Bernaisi yoroojon jura soron arogaranon mouma korisoro rii qama koma horon orongi qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanon keugi. Festusnon jen kotooro Pool wanji iikanon kouro.

²⁴ Poolnon kouro Festusnon waama nama kokaen jero, “Kin Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, onjo mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuun kuuya yononon iwaajon ama noo uuna kuugi. Sisaria taon kokanon ano Jerusalem sitinon onanon qaanon kuun noma qa gigilaan kokaen jen laligogi, ‘Eja koi kanon mono balonon laligowaatiwaa so qaago. Mono yamagen!’

²⁵ “Kaen qama laligogito, niinon gosiwe iwoi mon koomuwaa bunja koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinon kania kaen mokoloon iibeto, anjo Room Uutananaa jaanon keno qaaya mindingoro dingowaatiwaajon kaparan koma qisiro. Kawaa-jon qaa somonjon wasiwe Room kembaa.

²⁶ Room sitinon kembaaato, iwaanon qaa ii no-maen onon Room eja Ponnaajon ambe kenaga? Iwaajon qaa lan jejuto, qaa kaniawo mon ii tororo mende moma asarijen. Kawaaajon jewe wama kan kin Agripa goo jaaganon ano onjo tosaanja kin pombaa gematanon koi rajuti, onoo jaase-wangianon anji nanja. Onjo saanon borojan men qaaya gosigi honja kolooro mono ii moma saanon terenon oowenaga.

²⁷ Eja mon kasanon somonjon qaa jakeyanon oombombaa qaaya nomaen jejuti, ii asuganon jewombaajon amamaan kilen een wasiwombo. Sili ii noo momonon gejajojomban tani kaan kolooja.” Kian.

26

Poolnon qaayaa kitia kin Agripawaa jaanon jero.

¹ Kaen ragi kin Agripanon Pool ijoro, “Gii saanon geengaa qaa kitia jena moman.” Kaen ijoro Poolnon nama boro koton mun iyanaa qaaya nanjon kokaen kanain jero,

² “Oo kin Agripa, Juuda jotamemeya yononon qaa selenanon kuun jen nonjuti, niinon qaa kuuya iikawaa kitia ii kete saanon goo jaaganon asuganon jemambaajon simbawonawo mojen.

³ Giinon Juuda nonoonon nanamemen ano angowowo qaanana kuuya ii tororo moma yaganan. Kawaajon niinon onanon simbawonawo mojen. Kaen kolooro qisin gonjen: Qaa jemanati, ii saanon moma mokosinjon geja amba.

⁴ “Niinon Juuda ejemba tuun uutanon koloon kanakanaiyanonga kanain neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanon laligon koube. Kawaajon Juuda ejemba kuuya yononon laaligona gbaworonanonga nomaen kouma laligoweti, ii saanon moma kotoju.

⁵ *Yononon kaniana kamban koriga moma kotoju. Siingia ero ii saanon kokaen nanjon jewuyaga: Ananaa jigo gawon uutanon Farisii paati

---

* **26:5:** Apo 23.6; Fil 3.5

nononon asa yonoonon jigo momo ii tororo toon-ton otaan laligonkejon. Niinon wala yonoo tuun paatinon keuma Kana qaa kaparan koma otaan laligowe.

⁶ Anutunon ambosakonurunana yonoojon soomongo qaa anoti, niinon iikawaa hona koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kawaajon ama kete qaa jakeyanon noongi nanjen.

⁷ “Ananaa Israel ejemba tuun 12 nononon korebore soomongo qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon mambomakejon. Ii mamboma jejeromonromon ama asaga gomantiina pororo Anutu waeya men mepeseenkejon. Oo Uutana, niinon jejeromonromon kaan amakejenywaajon Juuda jotamemeya yononon qaa bologa bologa selenanon kuun jen nomakeju.

⁸ Anutunon ejemba koomuya men gbilin onono waabuyati, onjo ii mono nomaembaajon ama mende moma laariju?

⁹ *“Neeno kaanagadeen kokaen romonjon laligowe, ‘Nii Jiisas Nazaret ejawaa qabunaya songbambe qaombaatiwaajon manja mamaga qemanjatiwaa so koloojen’ Kaen romonjon kazi ama laligowe.

¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanon onanon manja qen laligowe. Jigo gawon galen wana yononon nemun koma nongi jen kotowe Anutuwaaw ejemba soraaya ii mamaga unuama kapuare mirinon onoomakegi ano tosaana komuwutiwaa qaa jegi

---

* [26:9](#); [Apo 8.3](#); [22.4-5](#)

niinon kaanagadeen qaa ii kotingon wambelaan (wout ama) laligonkebe.

¹¹ Kambaŋa kambaŋa liligon qamakooli miri so borojan men onombe uugia meleengiti, iyononon asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegon mubutiwaajon kuun qaa tokoronkota jen horon ureen onombe. Kaen ama onombe oolinon geriawo talunon unugi siimbobolo moma laligogi. Uunanon gere jen sorogoro sisiwerowero ama onomambaajon koriganon waba kantriwaa sitia sitia kanon kema laligowe.” Kian.

Poolnon uuta meleenotiwaa sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² “Kaiyaka kaen ama laligowe kamban monon jigo gawon galeŋ waŋa yononon niwo uumotoon ama nemun koma nongi Damaskas sitinon kemambaajon kananon kembe.

¹³ Oo Uutana, niinon kananon kembe ween biiwia kanon Siwenonŋa asamararaŋ mon uulanawo kamaaro. Kamaan oobili kaŋa asugin ween jaaya uugun asariro iibe. Asasaga iikanon mono nii ano eja niwo keninj, nono turun nonono.

¹⁴ Turun nonono kuuya tama namonon kamaan koninj. Kamaan koma eninj noojon qaa mon kolooro Hibruu qaanon kokaen nijoro mobe, ‘Sool, Sool, gii naambaajon sisiwerowero ama nomakejan? Gii mono bulmakao ejia kaŋa koloowabo. Toyanon balon mozonŋowaatiwaajon bulmakao ejia kinononon somonŋoro sosooda hororo sokonjato, lan horon

geriawo yakariņ horoņ ureero oolinon qero siim-bobolo momakeja. Gii mono iikawaa so laņ luguņ geenġaa gemaga een toontoon kotowabo.’

¹⁵ “Ii moma qisiwe, ‘Oo Poņ, gii moronoņ?’ Qisiwe nijoro, ‘Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejaņi, mono ii koloojeņ.

¹⁶ Ii koloojento, gii saanon waama namba. Nii ano iwoi iijaņi ano kanageņ toroqeņ asugiņ goma qendeemaņati, ii mono naņon jeņ dangunu kaaņa nama noo jotamemena koloon welena qeņ laligowa. Gii gawoņ ii meņ laligowa. Niinon kawaajon ama asugiņ gonjeņ.

¹⁷ Niinon mono geenġaa Israel kanageso tuuņ yoņoo borogianonġa metogon gomaņa ano waba kantri ejemba yoņoonon wasiņ gombe kem-bagati, iyoņonon guwubotiwaajon kaanagadeeņ reeņreeņ koma gomaņa.

¹⁸ Niinon wasiņ gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema paņgamanonġa asasaganon koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunonġa loloon Anutuwaa sopa uutanon kawuya. Kaeņ kaņ moma laariņ noņgi singisonġogia songbama mesaomaņa. Mesaowe Anutunon alauruta tak koton oņono soraaya koloojuti, mono iyoņoo batugianon keuma duņ raragia meņ oyaņboyaņ koloon laligowuya.’ Jiisasnoņ kaeņ koton kondoon noma nijoro.”

Poolnoņ uuwaa gawonġaa sunduya jero.

¹⁹ “Oo kiņ Agripa, Jiisasnoņ kaeņ nijoro niinon Siwenonġa jaameleeņ uņa iima kania moma ii ko-latiņ laligomambaajon moma osiwe. Kawaajon

niinon jaameleen unj iikawaa qaaya ii tenj koma gawonj menj laligowe.

²⁰ *Ii tenj koma liligonj Buja qaa kokaen jen seinj laligowe: Ono mono uugia meleema Anutuwaanonj eleema kanj uumeleengitiwaa honja ii nanamemengianonj qendeema laligowu. Buja qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanonj laligojuti, iyonoojonj jen asarinj laligowe. Iikawaa gematanonj Juuda kantri kuuya yonoojonj jewe ano waba kantri yonoojonj jen uugia kuunj laligowe.

²¹ Kania kawaajonj ama Juuda ejemba tosianonj jiwowonj jigononj uma iikanonj qelanjinj noma kaparanj koma koomuya nuwombaaajonj anji.

²² “Kaen anjito, uuna meleembeti, iikanonja laligonj koube Anutunonj ilaanj noma laligoro kambanj kokaamba toroqen saanonj laligojen. Ilailaan kawaajonj ano koi nama uuta ano kamaanqeqeta onoo jaanonj nama qaana koi jejen. Mooses ano gejatootoo ejemba yonononj iwoi koloowaatiwaaajonj jegiti, niinonj mono yonoononj qaa iikayadeen tororo otaanj qaa kokaen nanjonj jejen:

²³ *Anutunonj arenj ano Hamoqeqe Toya Kraist iinonj siimbobolo moma komunj eja mutuya koomunonja waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuunj ano waba kantri ii injisaama jen asarinj onoma laligomambaaajonj nijoro.”

²⁴ Poolnonj qaayaa kitia kaen jero gawana Festusnonj terenjonj qaa batuyanonj kotonj jero, “Pool,

---

* **26:20:** Apo 9.20, 28-29   * **26:23:** Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

gii kaamaa anjaŋ. Papia miria miria kanonj una momoganonj seinj waŋga menj soorota laligojanj.”

²⁵ Kaenj jeroto, Poolnonj meleeno, “Oo ponj sorona Festus, niinonj waŋna soosooya mende koloojenj. Qaa jejenj, ii momakooto qaa honjaga kolooja.

²⁶ Kinj Agripanonj qaa kokawaa kania moma yagoja, kaenj mojenj. Iwoi kuuya ii aasanjgoyanonj waŋgonj moŋnonj mende kolooro. Kawaajonj buju qaa kuuya ii mono kinj pombaa gejianonj kemero modaboroji, iikaenj moma kotiijenj. Kawaajonj niinonj qaana koi saanonj awasanjkaka qaganonj nama jewe mojanj.

²⁷ Oo kinj Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonjooŋonj Buju Terewaa qaaya moma laarijanj me qaago? Ii moma laarijanj, iikaenj mojenj.”

²⁸ Poolnonj kaenj jero Agripanonj meleema jero, “Oo Pool, giinonj kamban torodaamonj kokaamba uuna kuuna niinonj uuna meleema Kraistwaa alia kolooŋenagatiwaaajonj mojanj me? Kaenj romonjgojanj me?”

²⁹ Kaenj jero Poolnonj meleeno, “Oo kinj, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kilenj. Giinondeenj qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya onjooŋonj kaanagadeenj Kraistwaa alauruta kolooŋutiwaaajonj uusiinjanonj moma kokaenj qama koolijenj: Oo Anutu, uugia meleema onjooŋona niinonj koi laligojenj, mono iikawaa so kolooŋu. Gbado (tape) iikayadeenj onjooŋo borojianonj ubaatiwaaajonj mende mojenj.”

³⁰ Kaenj meleeno kinjnonj waaro gawana ano Bernaisi yorononj kaanagadeenj waari ano

yoŋowo ragiti, iyoŋonoŋ kuuya waagi.

³¹ Waama mesaŋ kenŋi eja geria yoŋonoŋ iyaŋgiodeeŋ amiŋ moma kokaen jegi, “Eja koi kanŋ bologa moŋ mende ano naambaajoŋ eeŋ toŋ gbadoŋ mugi? Iinoŋ koomuwaa buŋa koloowaatiwaa so mende kolooja, kaen mojoŋ.”

³² Kaen jeŋ amiŋ moma Agripanoŋ Festus ijoro, “Siisakimbaanoŋ kembe qaana mindiŋgoro diŋgowaatiwaaajoŋ mende kaparaŋ koma qisiŋ jenagati eeŋ, mono saanoŋ isaniŋ kemenaga.” Kian.

27

Pool wanŋonoŋ ooŋgi kanaiŋ Room keno.

¹ Eja geria yoŋonoŋ nonoojoŋ qaa kokaen somoŋgogi: “Nono wanŋonoŋ uniŋ haamonoŋ naŋgoro Itali kantrinoŋ kemboŋa.” Qaa kaen somoŋgogi Pool ano kapuare eja tosaŋa ii kawali galeŋ moŋ qata Julius iwaa boronoŋ nonooŋgi. Julius iinoŋ manjaqeqe tuuŋ bakaya moŋ qata “Room Siisakimbaa manjaqeqe tuuŋ” qagiti, iikanŋ manjaqeqe eja 100 yoŋoo galeŋgiaga laligoro.

² Gomaŋ moŋ qata Adramitium iikanŋa wanŋo moŋ kaŋ Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereen wanŋo doya motomotoŋ kanŋ kemaatiwaaajoŋ ama jojoriroti, iikanŋ uniŋ. Uniŋ opo sel horoŋ mororoŋgogi haamonoŋ naŋgoro kowenoŋ kenŋi. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanŋa eja moŋ qata Aristarkus iinoŋ koipunana kolooro motoŋ kenŋi.

³ Kema enj waama kanonj Saidon gomanonj keuninj. Keuninj Juliusnonj Pool ala menj munj jenj tegoro wanjo mesaonj alauruta yonoononj kema injiirona naa iwoiwaajonj amamaaroti, ii ilaanj mugij.

⁴ Iikanonja mombo kowenonj keninj haamononj kana kembonj jeninji, iikaanj baagenja qenj gilirotiwaajonj bimooro toroqenj wato qata Saiprus kawaa aasangoyanonj kemenj kooronjonj metetereenj keninj.

⁵ Keninj haamononj nanjoro kowe kotonj Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugunj Lisia prowinswaa siti qata Maira kanonj keuninj.

⁶ Keuma kanonj kawali galenananonj wanjo monj mokoloo. Wanjo iikanonj Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanonja kanj Itali kantrinonj kemambaajonj ama jojoriro. Ii mokoloonj jenj kotonj nonono iikanonj uninj.

⁷ Uma kowenonj keninj haamononj saanonj mende nanjoro weenj mamaga ii osonosonj keninj. Kaenj keninj tegoro kanonj kupukapa koma kowe kanonj Nidas taonj kosianonj keuninj. Kosianonj keuninj haamo kotakota qenj kaanj baagenj toroqenj kembombaa kania somonjoro. Somonjoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugunj kema wato gematanonj kemenj kooronjonj metetereenj keninj.

⁸ Kowe goraaya kosere metetereenj osiqosiwo kema laligonj Lasea taonj kosianonj gomanj qata “Wanjo suuluya iimasiinjinawo, Fair Hafens” qamakejuti, iikanonj keuninj.

⁹ Iikanonj keuma kambanj koriga mesoqesoonj laligoninj. Kaenj laligoninj sinjisonjogo

soongbambaa kendonja qata Yom Kippur* iikawaa kambaanonj tegoro haamoqege kambaanonj mono kanj kuuro keuninj. Haamoqege kambaanonj ejemba kowenonj kema “Tiwilaawombo,” jen wangogia somonjonj laligonkegi. Kawaajonj Poolnonj galenj meme qaa monj kokaenj injijoro,

10 “Ejauruna, anana kowe qaganonj toroqenj kembombo. Kupukapa qaganonj kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbononj qero wangonana janjoro esuhinaya sooro nononano kaanagadeenj komuwombo. Gomanj tanianonj kaenj kolooro iijenj.”

11 Galenj meme qaa kaenj jeroto, kawali galenananonj Poolwaanonj qaa ii qotogonj wanjo toya ano melenjeleenj loqa (steer) galenja yorononj “Saanonj kembonja,” jeriti, kawali galenananonj qaagara ii moma laariro.

12 Gomanj qata “Wanjo suuluya iimasiinjiinjawo” iikawaa wanjo doya ii haamoqege kamban rarawaa so mende kolooro. Kawaajonj ama eja mamaganonj kembombaa qaa kotinjonj kokaenj jegi, “Koi rabombaajonj mojonana tiija. Saanonj opo sel horonj mororonjgogi kowenonj kembonja. Kema kaparanj koma laligonj kana kolooro Fiiniks wanjo dononj keubonaga. Iikanonj keuma haamoqege kamban koi saanonj rama laligoninj tegowaa.” Wanjo do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanonj weenj kemekemetaagenj eja. Kianj.

---

* 27:9: Yom Kippur korisoro kendonj ii Septembe tetegoyanonj me Oktobe kanakanaiyanonj amakeju.

Raidimbonoŋ kowe mero boliro.

13 Kembombaa qaa kaen jegi haamonon osonoson kanain Saut waagenŋa qero. Qero “Saanon kema arenana otaan Fiiniks iibonŋa,” jen romonŋon nama wanŋowaa kasa mindanŋa mesunŋi kouro. Kouro wanŋonon lolooro haamonon nanŋoro sosoda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereen kosere kenin.

14 Kaen keninto, kamanŋa mende koriro haamo esunŋa kotakota qata yoware, Noot Iistwaa raidimbonŋ (momosia) kanon mono wato iikawaa qaganonŋa qen gilin nunun karo.

15 Nunun karo wanŋonana galen kombombaa-
jon menŋ bimbimngogi haamo qen karotiwaagen kemambaajon amamaaro. Amamaaro mesaogi haamonondeen wanŋo kuun menŋ wano anŋo een keno utugon nonono lan kenin.

16 Utugon nonono laligon wato melaa mon qata Kauda kawaa gematanon Saut waagen kenin. Iikanon kema gomba kasanon somonŋogi wanŋo gematanon apu koton karoti, ii aon oron kowenonŋa horonin mamaga bimooro kilen kapa-
ranŋa koma horonin kouro.

17 Gomba ii horonin kouro wanŋo somatanon anin. Wanŋonon utugon janŋowabotiwaajon monin kasa menŋ wanŋo kokosiin somonŋon koti-
igi. Kaen kema kema sakasin bambaanŋa qata Sirtis† iikanon kowe koria koriga mende eja. Nono iikanon kuun osiwombotiwaajon toroko monin. Kaen moninwaajon ama wanŋowaa

---

† 27:17: Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaan baagen eja. Sirtis kanon kowe dutanon sakasin bambaanŋa bambaanŋa eja.

opo sel iwoiya ii metogon kamaan ama wanjo galenkonkon mesaogi. Ii mesaogi haamonon wanjo kuun nangoro een lan kenin.

18 Een lan keninto, raidimbon iikanon mono geriawo toroqen qen utugon nonono. Kaen utugon nonono goman ano iikanon kanain wangowaa esuhina tosaanja men kowenon giligi kemero.

19 Ween karon kolooro kanon wangowaa ilawoila akadamuyawo ii angio men giligi kowenon kemero.

20 Kaen memenjalin kema kema gomantiinja ween mamaga iikanon ween me senjelao mon mende iinin. Raidimbon kanon kaanagadeen kotakota toroqen qen ero. Qengadeen ero bimooro “Mono qaombonja!” jen laaligo soomonogowaajon moma uunananon kamaaro titiboronana tegoro ranin.

21 Raidimbon uutanon kaman koriga kan laligon nembanene mon mende nenin. Kawaajon ama Poolnon batugianon waama nama kokaen injoro, “Ejauruna, niinon Kriit wato mende mesaowombaa gejanono injoweti, onjo noonon qaa ii otaagi sokonaga. Kaen anin tiwitiwila koi kanon mono qanananon mende unaga.

22 Gejanonona mesaogito, keteda koi qambanmaman qaa kokaen ononjen: Onoononga monon laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wangogadeen tiwilaawaa. Kawaajon onjo mono qaqabunabunagia moma rabu.

23 “Niinon ben qata Anutu iwaa bunja koloon welenja qen laligojen. Gomantiinja gaon ewe iinon

Siwe gajobaya mon wasiro noo kosonanon kan nanja.

²⁴ Nama kokaen nijoja, ‘Pool, gii toroko mende moba! Gii saanon Room Siisakimbaa jaase-wañanon kena gosin gombaa. Moba! Anutunon keraqeeangoya qendeema goma ejemba kuuya giwo wañgonon motoon laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo borongan ano giwo nama monon mende komuwaa.’

²⁵ Siwe gajobanon qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinon Anutu kaen moma laarin mujen. Kawajaan ejauruna, onjo mono qaqaqabunqabunqagia moma rabu.

²⁶ Kaen koloowaato, haamonon qen utitiin nonono wato mombaa goraayanon keubonatiwaa so kolooja.” Kian.

Gomantiina 14 kolooro balon dodowigi.

²⁷ Wañgonananon Kowe Balon Batugaranon (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanon een lan keno gomantiina 14 kolooro. Ii kolooro gomantiina biiwia kanon wanjo gawon meme eja yononon “Mono balon mon dodowijon,” jen uugianon kaen mogi.

²⁸ Kaen moma nama keda kasa mon aen kitawo somonjon giligi kemen kowe dusiita oosiro. Oosiro kowe koriaa jangoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boron mon toroqen kema tani motoon ii kaanjadeen angi jangoya iikanon 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi.

²⁹ Ii mokolon wañgonananon jamo toron batuyanon kuuwabotiwajaan toroko mogi. Kaen

moma wangowaa kasa mindana 4 ii wanjo gematanonga isama osonj menj kamaanj anji ano gomanj asariwaa-tiwaajonj mamboma qama koolinj ragi.

³⁰ Kaenj ragito, wangowaa gawonj meme eja yonononj mondomondo qaa kokaenj jegi, “Nono wanjo wanaagenj wangowaa kasa mindana tosaana gilininj kemebaa.” Kaenj mondonj jenj wanjo melaa, gomba monj wanjononga metogonj menj kamaanj anji kowenonj kamaaro wanjo mesaonj anjobato menj aasangoyanonj olonj koma kembombaaajonj anji.

³¹ Kaenj angito, Poolnonj kawali galenj ano manjajeqe eja ii kokaenj irijoro, “Yonononj wanjononj mende meselatinj nambutu eenj, onoo laaligo soomongowaa kania monj mende koloowaa.”

³² Kaenj irijoro manjajeqe eja yonononj kema gombaa kasia kotogi anodeenj keno gawonj meme eja yonononj olonj koma kembombaaajonj amamaagi.

³³ Wengeranj suluro kanonj Poolnonj korebore nene newutiwaa qambanjmambanj qaa jenj kotonj onjoma kokaenj jero, “Ono mono kambanj koriga uuwoi mamboma nembanene monj mende kisiriinj laligogi kete weenj 14:na kolooja.

³⁴ Kawaajonj nii kokaenj jenj kotonj onjonjenj: Anana laaligonana somongowombaaajonj aonj orowonjati, iikanonj esunana kamaawabotiwaaajonj mono kotiinj nama qeangoninj sokombaa. Kawaajonj onjo mono nembanene newu. Onoononga monjonj monj selia mende tiwilaawaa. Wanj jugia melaa monj ii mende

totoonj soowaa.”

³⁵ Kaenj jen Poolnoņ bered menj korebore yonoo jaasewangianonj Anutuwaa dangisen jen moton kanainj nero.

³⁶ Kaenj nero iima kuuya yonononj awasangia kamaaro kaanagadeen nene menj negi.

³⁷ Nono wanjo uutanonj mindirinj jango 276 kawaa so laligoninj.

³⁸ Yonononj korebore nene nen nen timbirinjogi. Kaenj ama wangononj afaangowaatiwaajonj wiit dumunj kota taruyawo menj giligi kowenonj kemero. Kiaņ.

Wangononj kowe torononj kuunj osin jangoro.

³⁹ Gomanj ano balonj iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe wangonja (bay) sakasinawo monj mokoloonj iigi. Ii iima “Mono wanjo meleema batogonj iikanonj keubonaga,” jen qaa somonjogi.

⁴⁰ Qaa kaenj somonjonj nama wangowaa kasa mindanġaa kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanonj ero. Ii kotonj iikanondeenj leelee melenqeleenj (steer) loġa woi eroti, iyaroo kasagara isanġi lolooro. Ii isama wanjo bataa opo selya horonj mororongogi haamononj nanġoro wanjo meleenġi sakasinonj baagenj keninj.

⁴¹ Kaenj keninto, wangononj kowe torononj kembabotiwaajonj somonġowombaaġonj amamaanj mesaonj giligi kema kuuro. Iikanonj kuunj wanjo wanġanonj torononj qenj osin kema kamambaajonj amamaanj raro. Kaenj raro kowe

sirinoŋ wanŋo goonanoŋ kotakota gilinoŋ qeŋ qosomosono.

⁴² Kaenŋ kolooro jegi, “Kapuare eja yoŋoonoŋga moŋnoŋ apu qeŋ kotoŋ oloŋ koma kembabo.” Kaenŋ jegi manjaqeŋe eja yoŋonoŋ kapuare eja nono kuuya nunuwombaajoŋ mogi.

⁴³ Kaenŋ mogito, kawali galenananonŋ Poolwaa laaligoya somoŋgomambaajoŋ moma manjaqeŋe ejaurutanonŋ kaenŋ ambubotiwaajoŋ anŋoŋ koma oŋono. Anŋoŋ koma oŋoma kokaenŋ jeŋ kotoŋ nonono, “Daenŋ oŋonoŋ kowe aotiŋ kekembaa kania moŋuti, oŋo mono wala luguŋ kemeŋ kowe aotiŋ kema goraayanonŋ ubu.

⁴⁴ Yoŋonoŋ wala keŋgi toŋianoŋ gemagianonŋ palaŋ tapia qelanjiŋ mewu me wanŋowaa kitia kania kania mokoloonŋ iikawaa qaganonŋ eŋ kowe aotiŋ kemu.” Kaenŋ jeŋ kotoŋ nonono tani kaenŋ ama kuuyanonŋ laaligonana somoŋgoŋ kowe goraayanonŋ keudaboroniŋ. Kiaŋ.

28

Malta watononŋ mamboma laligoniniŋ.

¹ Laaligonana somoŋgoŋ kowe goraayanonŋ kouma kanoŋ wato qata Malta qagi moniŋ.

² Kouniŋ koŋnoŋ kanaiŋ kamaaro gomaŋ olo-mooroto, Malta ejemba yoŋonoŋ ala awaa toon-toonŋ kolooŋ nonoma gere anŋi jero nunuanŋi korebore gere kosianoŋ kema konama raniŋ.

³ Poolnoŋ gere akado meŋ kululuuŋ boranŋoŋ gereŋoŋ ano. Ii ano jero qato moŋnoŋ gere kukuŋanoŋ kosuro kouma borianoŋ somoŋgoŋ kiro.

4 Mokolenon kaen somonjon borianon mondon kamaan nano watowaa toya yononon iima iyangiodeen amin moma kokaen jegi, “Eja koi kowenonga laaligoya somonjon kouroto, Songorinon kilen irona meleema laaligoya koton muro komuwaa. Kawaajon mono unuro koomu eja ga kolooja. Kaen moma kotiijon.”

5 Kaen jegito, Poolnon soromaan utugon nama giliro gere uutanon kemero Poolwaa selianon tiwitiwilaa mon mende kolooro.

6 Kaen jen iigigiin “Selia somariin osaawaa me uulanawo komun balonon tama kamaan kom-baa,” kaen jen akakarin iima mamboma nanji. Kamban koriga mamboma nangito, Poolwaa selianon iwoi bologa mon mende kolooro. Kaen kolooro roromongia meleeno jegi, “Oo, eja koi mono ben eja ga kolooja.”

7 Malta sakasinon kouma lan uun kosianon nene gawon balon koria koria ano bao bulmakao tuun tuun egi iinin. Ii watowaa eja pongia qata Publius iwaanona ero. Balon toya iikanon koma horon nonono mirianon unin uukalen qaganon kalan koma nonono iwo ainjolon raniin ween karoombaa so keno.

8 Raniin Publiuswaa mananon selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanon kiro dunnondeen ero. Ero Poolnon iwaanon kema qama koolin boria wananon ama men qeangoro.

9 Kaen kolooro iikanondeen ji ejemba tosaana kuuya wato iikanon egiti, iyononon kaanagadeen kougi Poolnon Anutu qama kooliro qeangogi.

10 Yononon kalen kania kania mamaga nonoma iikaana kanon goda qen nonoma laligogi. Kan-

agen wanjonon ubombaajon aninj, kamban iikanon kowe qaganon kana laaligowaa iwoiyaa-jon amamaaninj, ii menj nonoojon wanjonon angi. Kianj.

Malta mesaon kema Room sitinon keuninj.

¹¹ Koin karoon tegoro wanjo mon qata “Ben Sunesune” mokoloogi. Wanjo iikawaa wanjonon sunesune benwoi qagara Kastor ano Poluks yoroo unqagara menjerejgon angi nani. Wanjo kanon Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanonja karo wato kanon somonjon haamoqege kambanja ii ragi. Ii ragi tegoro uninj opo sel horonj mororongogi haamonon nanjoro mesaon keninj.

¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanon keuma balonon kamaanj weenj karoon raninj.

¹³ Rama wanjonon uninj opo sel horonj mororongogi kema Regium sitinon keuninj. Keuma enj waama haamo Saut waagenja kanainj qero. Qero kema weenj boria woi kolooro kanon Room legenj Puteoli taombaa wanjo dononj keuninj.

¹⁴ Keuma kanon uumeleenj alaurunana tosaanja mokolonj injiininj. Injiiinj kokaenj qisinj nononji, “Onjo saanon nonowo sonda motoonjgo laligowuyaga me qaago?” Qisinj nononji “Saanonj,” jenj yonowow laligoninj. Laligoninj tegoro onjomesaonj Room sitinonj uninj.

¹⁵ Uumeleenj alaurunananonj Room siti laligogiti, iyonjononj kanijiwaa buju qaa mogi. Ii moma mokolonj nonombombaajonj tosianonj waama (kana 43 mail kanj) gomanj qata Apus Forum maaket iikanonj kagi. Tosianonj (33 mail kanj) gomanj qata Ala miri karoonj, iikanonj kanj mokolonj

nononji aitonjonin. Aitonjon Poolnon “Anutu dangisen!” jen mepeseen uuta qeangoro. Kian.

Poolnon Room rama Juuda ejemba uugia kuro.

¹⁶ Room sitinon kouma kanon Poolnon miri mononon ajodeen rabaatiwaajon jen tegon mugi manjaqeqe eja mononon galen men mun laligoro.

¹⁷ Kaen jen tegon mugi miri iikanon raro ween karoon tegoro Juuda ejemba geria koma horon onono kan ajoroogi. Ajoroogi Poolnon kokaen injoro, “Alauruna, niinon ananaa Juuda ejemba tuunana mende qetama kazi ama onombe me ambosakonurunana yonoononga nanamemen moma laligojoni, ii mende men boliwe. Kaen qaagoto, kilen Jerusalem sitinon qelanjin noma somonjon noma kapuare mirinon noonji rabe Room gawman yonoo borogianon noonji.

¹⁸ Noonji borojan men kianaa qisin gosigi qeangoro. Niinon iwoi bologa mon mende ama koomuwaa bunja koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yononon kaen iima koton isama nombaaajon mogi.

¹⁹ **“Kaen mogito, Juuda jotamemeya yononon Judia kanon qaa ii qewagon tuarenjen anji. Kaen anji sisau koloon bimooro niinon kana mongama mon mende mokoloon kokaen kaparan koma qisiwe, ‘Niinon saanon Room sitinon kembe Si- isakinjon qaana mindingoro dingowaa.’ Kaen qisiwe wasin nonji koi kawee. Neenaa Juuda*

---

* **28:19:** Apo 25.11

tuun yononon kazi ama nonngito, kilen yonoo selegianon qaa bologa mon kuun jen onjomambaajon mende mojen. Kaen qaago.

²⁰ Anutunon eja mon koloowaatiwaa soomonngo qaa nonono Israel nononon qaa iikawaa hona koloowaatiwaaajon mamboma jejeromonromon amakejoni, niinon mono eja soro iwaajon ama gbadoon nongi gbado (tape) koi bosinjen. Kani-ana kaen. Kawaajon ama kete injiima qaa qaa ama amin mobombaajon koma horon onombe koi kagi ajorojon.”

²¹ Kaen injoro moma jegi, “Judia balonon goonon qaa jen laligogito, nonoojon tere mon mende angi karo iinin. Kaanagadeen alaurunananon iikanon koi kagiti, iyonoononga monnon goo qaa buju me sundu bologa mon mende jegi monin.

²² Ii mon mende jegi moninto, uuganon qaa eji, nono ii saanon mobombaajon mojon. Goonon Nazaret paati tuun iikawaa qaaya ii balon so jegi ejembanon qotogogi leelee iikanon niinonngiinon qaa mamaga jen kazi amakeju. Paati tuun iikawaa bujuya ii gejanananon kaen kemero mon.”

²³ Kaen jen Poolnon qaa mombo jewaatiwaa kaman mon arengogi. Ii arengogi Juuda ejemba jaasoononon kaman iikanon kan Pool miri raroti, iikanon ajoroogi. Ajoroogi umugawodeen kanain Anutu bentotonaa kania jen asarin laligoro goman tiiro. Jiisaswaa kania moma yagon moma laarin uuwoi mesaowutiwaaajon kaparan koma uukuukuu men onoma laligoro. Wala Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere weenon qaa iikanonadeen

kanain Jiisaswaa kania inisaama iikanon qendeema nanjon jen laligoro.

²⁴ Buna qaa kaen jen laligoro tosonian uuwoi mesaon moma laarigito, tosonian ii mende moma laarin tompin laligogi.

²⁵ Angia uumotoon mende ama aon batugianon roromongo tuun woi koloon deembombaajon angi. Deembombaajon angi Poolnon qaa kokaanagadeen injoro, “Unu Toroyanon qaa mon gejatootoo eja Aisaiwaa uutanon sane qero ambosakonurugia injoroti, ii mono onoo saregiaga tororo jero.

²⁶ *Aisaianon qaa ii kokaen jerota eja,
‘Gii mono ejemba tuun koi yonoonon kema kokaen injiona mobu:

Ono gejagia ama qaa onanon momago kania moma bimbimgon kilen mende moma asariwuya.

Jaagianon uun iwoi onanon iimago kania iima bimbimgon kilen mende iima kotowuya.

²⁷ Ejemba tuun koi yonoo uugianon mono kotiin gojoma eja.

Gejagianon qaa moma bimbimgon jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende koloowuyagati een, mono jaagianon iwoi saanon iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleenji niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’ ”

²⁸ Poolnon qaa ii jendaboron kokaen injoro, “Kawaajon onono mono qaa kota koi saanon moma

---

* 28:26: Ais 6.9-10

yagowu: Anutunonj hamoqeqewaa Buṅa qaaya ii mono waba kantri yoṅoononj ano kembaa. Yoṅoononj keno yoṅononj ii saanonj geja ama mobuya.”

²⁹ (Poolnonj kaen jendabororo Juuda yoṅononj anḡiodeenj geriawo jenonkooli ama niinonḡiinonj amigi uma kamaanj ano mesaonj kenḡi.)

³⁰ Poolnonj iyaṅaajonj miri monj tatawaga sewanḡa meḡ iikawaa uutanonj gbani woi kuuya-gadeenj eḡ laligoro. Iikanonj laligonj ejemba daen yoṅononj iibombaaajonj kagiti, iinonj ii kuuya saanonj koma horonj onoma laligoro.

³¹ Awasanḡaka qaganonj nama Anutu bento-tonḡaa kania jeḡ asariḡ uukuukuu meḡ onoma laligoro. Ponj Jiisas Kraist moma mubutiwaajonj Anutu hamoqeqewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro mononj mende qotogonj muro laligonj kouma laligoro. Kianḡ.

**Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilia
The New Testament and portions of the Old
Testament in the Borong Language of Papua New
Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long
Niugini**

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47